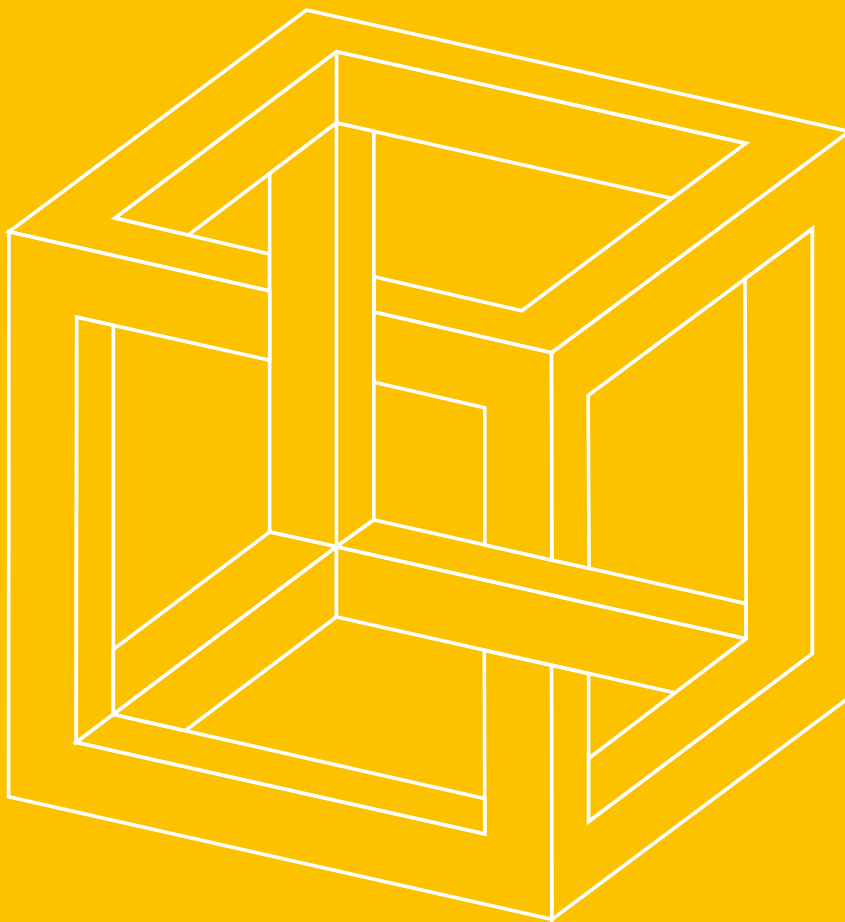

Det omöjliga tar bara något längre tid

Hovsjösatsningen ur ett process- och socioekonomiskt
perspektiv, av Ingvar Nilsson och Eva Lundmark

INNEHÅLL

En kort introduktion till Hovsjösatsningen.....	4
Några grundläggande data	5
Telge Hovsjö	5
Den lilla satsningen.....	6
Den stora satsningen	6
Utvärderingen.....	8
Processutvärderingen.....	9
Den socioekonomiska utvärderingen	9
Berättelsen	10
Bolaget bildas.....	11
En ovanlig vd-rekrytering.....	11
Ett gym som byggs av värstingar	11
Hovsjösommar mobiliserar ungdomarna.....	12
Kungabesök och Hovsjösommar andra året	12
Närpoliskontoret i Hovsjö öppnar – från blåljus till läxhjälp.....	12
Tillväxtverkets projekt inleds	13
Första spadtaget för nya Hovsjöskolan tas – en möjligt ljus framtid.	13
Kungen håller sitt löfte – vikten av att bli sedd och uppskattad	14
Hovsjösommar fjärde året – ett egenmaktsprojekt	14
Fritidsgården i bostadsföretagets regi – ett nytt grepp	14
Hovsjö Hub.....	14
Hovsjösommar år fem – egenmakten segrar.....	15
Hovsjöbyggarna – ett helt nytt arbetsmarknadspolitiskt grepp.....	15
Ativ involvering i skolans resultat	15
Utbildningssatsningar i Hovsjö Hub	16
Slutsatser och sammanfattning.....	16
Hovsjöutmaningens omfattning.....	17
Prislappen består av fyra delar.....	18
Utanförskapets kostnader växer över tid	19
Det sociala kapitalets roll	20
Fyra bestämningsfaktorer för det sociala kapitalet – fyra delsystem.....	20
Kostnadsdrivande onda cirklar.....	24
Ett avgörande cirkulärt samband	25
De sekundära effekterna	25
1+1=3	27
De tertiära effekterna.....	27

De kostnadsdrivande mekanismerna – en sammanfattning.....	28
Modell och verklighet – att bryta onda cirklar	30
De onda cirklarnas förbannelse	32
De mönsterbrytande handlingarnas betydelse	32
Att skapa utveckling.....	35
Vad säger historien – fallet storstadssatsningen	35
Tre parallellprocesser	35
Ett socialt problem och ett fastighetsproblem	35
Det sociala problemet är det stora problemet	36
Man började med den sociala mobiliseringsprocessen.....	38
Man fortsatte med den fysiska delen.....	39
Men det sociala kapitalet påverkar värdet av det fysiska kapitalet.....	39
Då dök den geniala lösningen upp – man skapade en god cirkel.....	41
Att omsätta egenmakt och social kapitaluppbyggnad till verklighet	41
Och tog av det fysiska kapitalet för att bygga det sociala kapitalet.....	42
Men det är många intressenter som är berörda av detta	42
Man jobbar med att få med sig de offentliga systemen	42
Man måste få tillgång till mer socialt renoveringskapital.....	43
Socialt medberoende eller sociala investeringar	44
Funktionella stuprör eller en territoriell hängränna?.....	45
Det socioekonomiska perspektivet på Hovsjö	46
Bortkastade investeringar	46
Barnen och skolresultaten - framtiden	46
Två typfall för att illustrera exkluderingskostnader.....	48
Den enklare arbetslöshetens problematik - Fatima	48
Den komplexa och sammansatta arbetslöshetens problematik - Selim.....	49
Fatima – okomplicerad marginalisering.....	49
Selim – komplex sammansatt marginalisering.....	49
Idén bakom Hovsjöbyggarna	49

Grundantaganden	52
Om de kvarstår utanför arbetsmarknaden i 15 år	52
Resultat vid 45 procent projektframgång.....	52
Krav för break even inom en mandatperiod.....	52
Varför ser vi inte detta?.....	53
Tunnelseendet effekter.....	53
Kortsiktighetens betydelse.....	53
Konsekvenserna av den dubbla partiella blindheten	53
Fastighetsvärden och sociala förhållanden	56
Kostnaderna för en inverterad gentrifiering.....	56
En kombinationseffekt.....	57
Slutknorr kring den socioekonomiska diskussionen.....	57
Strategier, värdegrund och det unika.....	58
Att våga välja verklighet	59
Att omsätta värdegrund till handling.....	59
Att bygga det sociala kapitalet.....	59
Ett socialt investeringsperspektiv.....	60
Strategier	60
Muddling through.....	60
Visionernas roll.....	61
Multidimensionalitet	61
Alliansernas roll	61
Processperspektivet	61
Långsiktighet och uthållighet	62
Och den sjunde delen – metastrategin	62
Det unika med Hovsjösatsningen.....	63
Slutsatser inför framtiden	64
Tre framgångsfaktorer	65
Eldsjälskriteriet	65
När är det rätt tid att bjuda in de övriga?	66
Att avbryta den offentliga reträtten.....	66
Att inleda en offentlig samlad offensiv.....	67
Inledande steg	67
Den tragiska trenden.....	68
Den offensiva vägen	68

Ur LT.

En kort introduktion till Hovsjöatsningen

Hovsjö är ett typiskt miljonprogramsområde i Södertälje. Området är isolerat från resten av staden och ligger i ett naturskönt område på en höjd någon kilometer utanför centrum.

Hovsjö har under sin cirka 40-åriga historia fått mängder med uppmärksamhet i media. En genomgång av pressklipp under den senaste 10-15 årsperioden pekar på att andelen negativa tidningsartiklar är 10-20 gånger fler än de positiva. Men det finns också positiva artiklar om Hovsjö, framförallt från de senaste åren. Det är denna verklighet som den här rapporten handlar om. Ett bostadsområde som efter decennier i motvind, uppförsbacke och sol i ögonen nu inlett en lång och förmodligen mödosam resa för att förändra sin verklighet.

Vi kommer att följa med på en resa som syftar till att bryta det individuella och kollektiva utanförskap som präglat stadsdelen sedan dess födelse. Vi kommer att följa processen i med- och motgång och vi kommer att studera utanförskapets socioekonomiska effekter och värdet av att bryta det. Välkommen ombord.

Ingvar Nilsson och Eva Lundmark
Södertälje 2012-10-15

Patrik Derk tror på Hovsjö

Patrik Derk har precis startat en ny verksamhet i Hovsjö. Han tror på området och vill bidra till att förändra det. Han har startat en verksamhet som syftar till att hjälpa ungdomar i Hovsjö att hitta sin väg i livet.

George Scott blir ungledare

OS-medaljören och ex-världsmästaren George Scott har fått jobb som ungledare i Hovsjö. Han kommer att arbeta tillsammans med ungdomarna i Hovsjö och hjälpa dem att utveckla sina sportfärdigheter. Han har varit en framgångsrik idrottare och vill nu bidra till att förändra Hovsjö.

SIDAN 6

Några grundläggande data

I Hovsjö finns 2 200 lägenheter. De flesta i flerfamiljshus men det finns också 250 radhus. Majoriteten av lägenheterna ägs av det kommunala bostadsbolaget Telge Hovsjö som ingår Telgekoncernen. Det finns även ett litet antal bostadsrätter i området.

I Hovsjö bor mellan 5 000 och 6 000 personer. Det gör området till ett av Sveriges folktätaste. Till följd av den under perioder inte helt reglerade tillströmningen av flyktingar från främst Irak under 2009/10 kan ingen idag säga exakt hur många personer som bor i området.

Hovsjö byggdes mellan 1972 och 1974 som en del av miljonprogrammet. Längre var det bland annat till följd av områdets negativa rykte svårt att få lägenheterna uthyrda. Sedan några år tillbaka är det kö och tomma lägenheter blir omedelbart uthyrda. En förklaring till detta kan vara det befolkningstryck som Södertälje har utsatts för till följd av den stora flyktinginvandringen.

Omsättningen bland hyresgäster är hög och cirka 20 procent av lägenheterna byter innehavare varje år. Runt 80 procent av invånarna är första eller andra generationens invandrare. Dessa domineras av den assyr-syrianska gruppen som anlant i två vågor till området. Den första för cirka 30 år sedan och den andra för 6-7 år sedan. Denna grupp består främst av ortodoxt kristna. Andelen invandrare i allmänhet och syrianer i synnerhet ser trendmässigt ut att öka. Svenska är ett klart minoritetsspråk i området.

Hovsjö har sedan det byggdes präglats av sociala svårigheter och integrationsproblem. Förvärvsfrekvensen är låg, mellan 45 procent och 50 procent, vilket kan jämföras med kommunen som helhet där den är 70 procent. I Stockholms län är den 76 procent. Även utbildningsnivån är påfallande låg. Ungefär 35 procent har endast en förgymnasial utbildning och mellan 15 och 20 procent har någon form av högskoleutbildning. Motsvarande tal för Södertälje kommun är cirka 20 procent

med förgymnasial utbildning och cirka 45 procent med högskoleutbildning.

Mellan 25 procent och 30 procent av personerna i det som brukar kallas arbetsför ålder är beroende av olika former av offentlig försörjning. Kommunens ekonomiska bistånd är det dominerande inslaget. Det strukturella utanförskapet är betydande och visar inga tydliga tecken på att minska. Medianinkomsten är låg och var 2006/07 cirka 100 000 kronor.

Telge Hovsjö

Telge Hovsjö bildades 2007 som en avknoppning ur Telge Bostäder som också ingår Telgekoncernen. Avsikten med bolagsbildningen, vilket framgår av ägardirektiven är att i nära samarbete med boende, skola och andra intressenter inte enbart förvalta bostadsbeståndet utan också att bidra till områdets sociala utveckling och de boendes integration med samhället i stort. De boende är i majoritet i bolagets styrelse. Telge Hovsjö har också i uppdrag att reducera arbetslösheten och förbättra studieresultaten. Detta finns också med i bolagets affärsplan där man skriver följande;

Vi ska:

- aktivt ta tillvara Hovsjös unika sidor, bland annat omkringliggande miljöer och föreningsliv. Vi ska:
- arbeta aktivt och nytänkande för att minska segregationen
- arbeta för att boende ska ha avgörande inflytande över förändringsprocessen
- arbeta i nära samarbete med kommunala förvaltningar, föreningsliv, myndigheter och intresseorganisationer
- vid nyproduktion och ombyggnation skapa blandade upplåtelseformer

Bolagets affärsidé formuleras i samma affärsplan på följande vis:

- Hovsjö ska bli modellen för Europa när det gäller samhällsbyggnad. I Sverige kan vi kalla det folkhemsrenovering. Vi ska förbättra och utveckla boendet genom att arbeta aktivt och nytänkande

Det är också en uttalad avsikt både från koncernledningen och kommunens politiska ledning att bolaget ska vara en spjutspets för att omvandla bostadsområdet socialt, ekonomiskt och fysiskt i positiv riktning.

SYFTET MED HOVSJÖSATSNINGEN

Under perioden 2010-12 genomförs en utvecklingssatsning i Hovsjö som finansieras av Tillväxtverket 40% och Telge Hovsjö 60%, totalt 81 Mkr. Satsningen drivs internt av Telge Hovsjö. Satsningen har sin grundfinansiering från Tillväxtverket men har sina innehållsliga rötter dels i Telge Hovsjö, dels hos ett antal lokala eldsjälar. När detta är sagt bör det sägas att satsningen som sådan inte med lätthet låter sig avgränsas. Man skulle kunna tala om den lilla och den stora satsningen.

¹Telge Hovsjö affärsplan 2011-13,

Den lilla satsningen

Den lilla satsningen handlar om det man i ansökan till Tillväxtverket kallat ett kulturcenter. Det är tänkt att utgöra ett nav i en utvecklingsprocess som består av en social del, ekonomiskt sett den mindre delen, och en fastighetsdel. Satsningens syfte är enligt ansökan till Tillväxtverket följande:

- Höjd sysselsättning
- Höjd medelinkomst och hushållsinkomst
- Minskat bidragsberoende
- Högre andel som utbildar sig
- Förbättrade studieresultat
- Ökat företagande
- Minskad utflyttning och ökad inflyttning
- Satsning på idrott, fritid, kultur och lek
- Ökad trygghet
- Förbättrad hälsa/välbefinnande
- Ökad trivsel
- Delaktighet och samhörighet

Man kan se ganska tydligt att projektets övergripande syfte har både ett ekonomiskt (sysselsättning, företagande, inkomst, bidrag) och ett socialt fokus. Det senare består i sin tur av två delar. Dels effekter av individuell natur som utbildning och studieresultat, dels kollektiva effekter som trygghet och trivsel. För detta ändamål har Telge Hovsjö beviljats drygt 32 miljoner kronor grovt fördelat på detta vis:

• Fastighetsåtgärder	22 Mkr
• Ledning av processen och administration	6 Mkr

• Olika sociala mobiliseringsåtgärder	4 Mkr
• Utvärdering	0,5 Mkr

Som framgår av budgetens fördelning i stort är detta ur finansärens perspektiv i första hand ett tekniskt fastighetsfokuserat projekt med ett visst socialt inslag.

Då det gäller arbetsmarknadsperspektivet i projektet har Telge Hovsjö formulerat målet som att skapa 90 arbetstillfällen och 15 företag². Men bolaget har också fokuserat på de låga skolresultaten. Det finns en målsättning för bostadsföretaget att bidra till att andelen med godkänd måluppfyllelse efter 9:e klass ska öka med 5 procentenheter per år de kommande åren³.

Ett annat mer svärmått mål är att sätta Hovsjö på kartan som ett bra exempel på lyckad integration. Att få universitet och högskolor att se området som ett unikt och spännande center för utbildning och kulturutbyten. Hovsjö ska bli det man refererar till när det gäller spännande möten för utbildning, arbete och fritid.

Den stora satsningen

Det vi här, en aning tillspetsat kan det synas, kallat den lilla satsningen rymmer emellertid inom en visionär och idémässig ram. Det finns en föreställning och stark önskan om att effekterna av det man gör i den lilla satsningen ska skapa spridningseffekter och ge upphov till en social take off som drar med sig en betydligt mer omfattande utvecklingsprocess. Man skulle också kunna säga att den lilla satsningen är en naturlig och logisk fortsättning på en utvecklingsprocess som redan var inledd då man ansökte om medel från Tillväxtverket. Detta kommer till uttryck i bolagets affärsidé⁴.

- Telge Hovsjö ska genom att utveckla de sociala och ekonomiska värden som finns i Hovsjö skapa en attraktiv och levande stadsdel där de boende känner delaktighet, framtidstro och stolthet

- Med hjälp av olika projekt ska vi skapa förutsättningar för mänskliga möten vilka leder fram till en rörelse som förflyttar människor från isoleering till delaktighet

- Vi ska använda renoveringsbehovet i Hovsjö till att skapa utbildning och arbetstillfällen
- För alla som vill bo i Hovsjö men även för alla som bor i Södertälje då ett attraktivt Hovsjö bidrar till ett attraktivt Södertälje
- Södertälje kommun är huvudägare till Telge Hovsjö och tar därigenom ansvar för att bygga en hållbar stadsdel. Telge Hovsjö har skapat en organisation med kompetens inom både social miljö och fastighetsförvaltning

I dessa formuleringar är det klart och tydligt att verksamhetens kommersiella sida ska vävas samman med ett antal tydliga sociala och socialpolitiska mål. Vi ser också i nedanstående formulering från affärsplan 2010-12 att man väver samman den fastighetsförvaltande sidan, den fysiska miljön i vid mening, med de sociala målsättningarna. Dessa behöver interagera positivt för att uppnå ett gott resultat.

"Telge Hovsjö AB kan dela upp sin verksamhet i två huvudområden. Ett med inriktning mot fastigheter, som kan ses som det huvudsakliga och ett med inriktning mot social samhällsbyggnad, som kan ses som det överordnade. Det första faller om inte det andra fungerar. Av den anledningen är vi tvungna att agera med samma intensitet på båda områdena⁵."

Denna process har bland annat sina rötter redan i det förhållande att man skapat ett unikt dotterbolag – Telge Hovsjö - inom Telgekoncernen för att driva utvecklingsfrågorna i Hovsjö. Detta kommer också till uttryck i de ägardirektiv som formulerats för bolaget⁶.

"Telge Hovsjö ska genom att förvalta bostäder, lokaler och grönområden skapa unika samarbeten med skolan,

²Ansökan till Tillväxtverket, ³Affärsplan 2011-13, ⁴Affärsplan Telge Hovsjö AB 2011-13, ⁵Affärsplan Telge Hovsjö AB, 2010-12, ⁶Utdrag ur ägardirektiv till Telge Hovsjö antagna av kommunfullmäktige 2009-11-23

föreningslivet, myndigheter m fl för att utveckla bostadsområdet i Hovsjö.

- Telge Hovsjö ska aktivt verka för att ta tillvara Hovsjös unika sidor bland annat vad avser omkringliggande miljö och föreningsliv och samtidigt aktivt och nytänkande arbeta för att minska utanförskap, kriminalitet och arbetslöshet.
- De boende ska ha ett avgörande inflytande över Telge Hovsjö. Arbetet ska ske i nära samarbete med de kommunala förvaltningarna, föreningsliv, myndigheter och intresseorganisationer.
- Telge Hovsjö ska driva sociala projekt för att minska segregation och arbetslöshet”.

Vi ser utifrån dessa formuleringar att det finns ett visionärt syfte med företaget Telge Hovsjö. Man vill skapa en positiv utvecklingsprocess i ett område och är tydlig med att denna utvecklingsprocess består av tre olika delar:

- att förändra de fysiska betingelserna i området både vad avser fastigheter och utemiljö som grönområden och centrumbildningar
- att förändra de sociala betingelserna i området genom att skapa delaktighet och därmed minska segregationen och utanförskapet
- att förändra de ekonomiska betingelserna i området genom att skapa förutsättningar för utbildning och arbete

I figuren nedan har vi i skissartad form lyft in ett antal av alla de processer runt den lilla satsningen som ingår i den samlade och långsiktiga satsningen i Hovsjö. Vi återkommer efter hand till detaljerna i denna figur

DETTA ÄR INGET PROJEKT

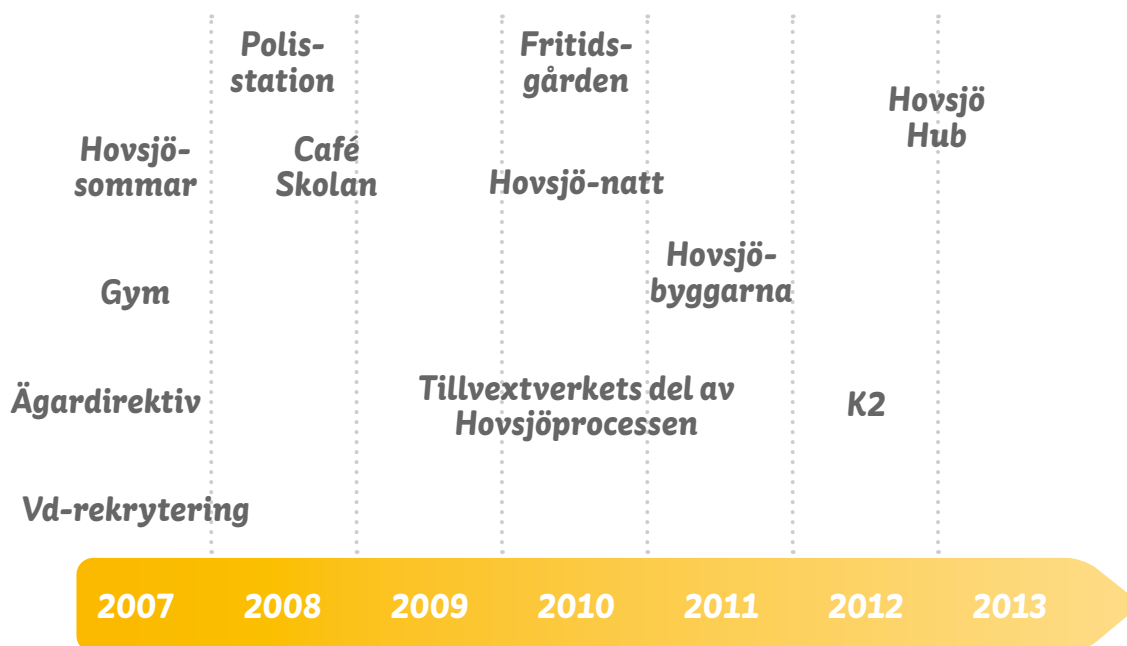
”En formell definition på projekt är en temporär satsning för att framställa en unik vara eller tjänst. Temporär avser att projektet har en viss varaktighet med en start och ett slut”.

I formell mening är det som denna utvärdering avser ett projekt som finansieras av Tillväxtverket. Ett projekt är, vilket framgår av den formella definitionen ovan, något tillfälligt som inleds, genomförs och avslutas.

Men denna definition skorrar illa i förhållande till den process som pågår i Hovsjö. Det är inte något tillfälligt eller något som ska avslutas. Det är en långsiktig kontinuerlig process med konkreta etappmål. Det finns också i området och hos berörda personer en överväldigande projektrötthet. Man är trött på att drabbas av utifrån kommande impulser till förändring.

Impulserna kommer ofta från aktörer och personer som gör tillfälliga nedslag i verkligheten. Efter ett tag drar de vidare mot nya djärva mål. Ledningen av detta arbete vägrar konsekvent att ta ordet projekt i sin mun eftersom man har ett längre perspektiv.

Vi kommer därför genomgående att kalla det som händer för Hovsjösatsningen. Valet är inte bara semantiskt. Det är också ett uttryck för den grundsyn som präglar dem som driver och genomför förändringen av Hovsjö.

Utvärderingen

”En sociotop är en avgränsad plats som har en viss sammansättning av bruksvärden och betydelser. En sociotop kan beskrivas som en plats (grekiska: topos) för kollektiv samvaro samt dess användning och mening i en specifik kultur eller grupp av människor (latin: socio). Jämför med begreppet biotop.”

VÅRT PERSPEKTIV

Vårt uppdrag har varit att under två till tre år följa och utvärdera Hovsjösatsningen. Utvärderingen ska både fånga de processer som sker i området och dessutom ha ett socioekonomiskt perspektiv. Med det senare menas att fånga de samhällsekonomiska effekterna av de insatser som gjorts.

En utvärdering av detta slag kan göras på många olika vis. Vi har valt att, framförallt i denna skriftliga rapport, tona ner den detaljerat beskrivande texten. Vi har alltså inte valt ett antropologiskt berättande eller sociologiskt anlag. Vi har valt att försöka fånga, förstå, analysera och beskriva den övergripande dynamiken, förstå förloppen och fånga det strukturella inslaget. Man skulle kanske kunna säga att vi har slagit an ett systemteoretiskt perspektiv för att förstå utanförskapet i stadsdelen Hovsjö och försöket att bryta detta kollektiva utanförskapsmönster. Överblick och systemförståelse liksom de strukturella förhållandena har varit viktiga i vårt anslag. Vi har också i vår utvärdering strävat efter att fånga den värdegrund och den grundläggande kognitiva karta utifrån vilken projektet drivits.

Vi tycker oss se att stadsdelen Hovsjö kan beskrivas som ett komplext dynamiskt system som starkt kommit i obalans. Vi tycker oss i denna stadsdel se en – i alla fall just nu – dysfunktionell ekonomisk sociotop. Dysfunktionaliteten går att studera i var och en av sociotopens olika delar eller delsystem. Men den återfinns framförallt i samspelet mellan de olika delarna i form av negativa feedbackloopar och det som kan kallas negativa synergieffekter. Att beskriva

stadsdelen som ett dynamiskt system leder till ett antal intressanta tankar. För det första att allt hänger samman i en komplex väv. Vi talar inte om ett ekonomiskt eller socialt problem. Vi talar både om de olika delarna men framförallt om samspelet mellan delarna. I dynamiska system tenderar interaktionen mellan delarna ofta vara en starkare påverkansfaktor än delarna i sig.

Men vi talar också om ett system med betydande tendenser till negativa förstärkande självsvängningar som om vi inte gör något kan komma in i ett accelererande förlopp. Detta är effekterna på stadsdelsnivå av det vi i ett annat sammanhang på individnivå kallat acceleratoreffekten och på kollektiv nivå kallat multiplikatoreffekten⁷. Men det blir också tydligt att det finns en stark koppling mellan dessa olika delar och att syftet både med företaget Telge Hovsjö som sådant och den utvecklingsprocess man befinner sig i är att bryta negativa mönster och skapa positiva synergieffekter mellan dessa olika delar.

Det sägs också tydligt i uppdraget till bostadsföretaget att detta ska ske i samspel med olika offentliga aktörer. Hur dessa offentliga aktörer i form av kommun, landsting och stat agerar kommer därför att ha stor betydelse för hur man kommer att lyckas med att uppnå målen.

Ett annat sätt att tolka affärsplanens formuleringar är att man medvetet vill bygga upp områdets positiva sociala kapital för att på så sätt skapa en bas för ekonomisk och social utveckling. Utan att Telge Hovsjö nämner det i text finns det bakom dessa formuleringar kopplingar till begrepp som egenmakt (empowerment) och Aaron Antonovskys⁸

KASAM-begrepp. Båda är centrala för att förstå vad som händer i Hovsjö.

Det finns mycket forskning kring varför människor blir sjuka, men inte lika mycket om varför de flesta av oss trots allt förblir friska. Antonovsky har studerat detta. Utifrån begreppet KASAM (Känsla Av SAMmanhang) menar han att tre faktorer är avgörande för att behålla eller uppnå hälsa: att kunna se meningen med det sammanhang man är i, att begripa detta sammanhang och att kunna kontrollera eller påverka detta. Hovsjösatsningen bygger i osedvanligt hög utsträckning på att människor har ett behov av förstå, se mening och kunna påverka eller kontrollera sin verklighet. Vi ser det i Hovsjösommar, vi ser det i fritidsgården och vi ser det i stödet till föreningslivet i Hovsjö

Inom social teori och managementteori talas det om empowerment. Det kan tolkas med något olika nyanser beroende på val av perspektiv. Ur ett socialt perspektiv kan man se det som ett sätt att återerövra makten över det egna livet. Begreppet har ur detta perspektiv översatts till det svenska ordet egenmakt. Ett genomgående mönster i Hovsjösatsningen är att man skapar och tillhandahåller instrument för att erövra makten över den egna vardagen. Detta speglas i allt från Hovsjöbyggarna till satsningen på det första gymmet som byggdes. Och det återfinns i sammansättningen av styrelsen i Telge Hovsjö där de boende är i majoritet.

Marginaliseringen i samhället tenderar att förstärka människors hjälplöshet och bidra till att reducera deras förmåga att ta ansvar för sina egna liv. Naturligtvis sker inte detta avsiktligt utan i regel som en både oavsiktlig och omedveten bieffekt av det goda hand-

⁷Se vidare Nilsson & Wadeskog, Utanförskapets ekonomiska sociotoper, SEE, 2012, ⁸Antonovsky, Hälsans mysterium

landet – vi ville bara hjälpa. Icke desto mindre leder denna hjälplöshet till både mänskliga och samhällsliga förluster. Att bryta denna hjälplöshet handlar om att stärka egenmaktsperspektivet hos marginaliserade människor. Ett sorts självhjälpsperspektiv. Att agera utifrån en självförlustmodell (vi kan, vi vill, vi törs). Det handlar om att genom mönsterbrytande handlingar, bryta ett system av självförstärkande onda cirklar och ersätta dem med motsvarande goda cirklar. En modell som både bidrar till människors växt och utveckling och som reducerar belastningen på de offentliga systemen. Detta uppfattar vi som viktiga delar i den värdegrund som ligger bakom Hovsjösatsningen.

Inför den kommande beskrivningen och analysen kan det vara viktigt att erinra sig att det vi här kallar den lilla satsningen, det som är utvärderingens egentliga fokus, är invävt i och svårigen går att särskilja från den stora satsningen som ur vårt perspektiv är det verkligt intressanta. Man skulle kunna kalla den lilla satsningen för den startmotor som ska sätta fart på den stora satsningen och göra den möjlig.

UTVÄRDERINGENS TVÅ BEN

Utvärderingen består av två sammanvävda och integrerade delar:

- en process- och metodutvärdering av satsningen som sådan. Denna del av utvärderingen är av tydlig följeforskningsnatur och ska fungera stödjande och utvecklande för projektet och dess ledning
- en socioekonomisk analys av satsningen som ska visa på dess kort- och långsiktiga effekter

Processutvärderingen

Processutvärderingen handlar om att följa, beskriva och analysera arbetsprocessen i projektet. Det handlar också om att kontinuerligt stå i kontakt med och återkoppla de tankar och reflektioner som uppstår i denna process.

Konkret består uppdraget av tre delar:

- en konkret beskrivning av hur arbetet bedrivs idag
- en analys och utvärdering av styrkor och svagheter i förhållande till de mål som ska uppnås
- förslag till förändring av verksamheten för att den ännu bättre ska kunna uppfylla sina mål

Den socioekonomiska utvärderingen

Det specifika syftet med denna del av utvärderingen är att genomföra en socioekonomisk analys av satsningen för att med den som underlag

- kunna påvisa verksamhetens potentiella samhällsvärde i form av minskade samhällskostnader och ökade produktionsvärden (BNP-bidrag)
- för att därigenom inför beslutsfattare kunna diskutera och argumentera för projektet och dess berättigande ur ett socioekonomiskt perspektiv
- för att i en mer generell mening få ett underlag för att argumentera kring den socioekonomiska nyttan av denna typ av projekt och insatser i utsatta bostadsområden som en metod för integration och minskade samhällskostnader

ARBETSPROCEDUR

För att genomföra detta utvärderingsuppdrag har vi haft ett antal olika källor. En första sådan källa är den referensram av likartade uppdrag vi har med oss in i projektet. Denna erfarenhetsram består av ett femtiotal olika lokala utvecklingsprojekt vi följt de senaste 20-35 åren. Specifikt kan lyftas fram att vi sedan tidigt 80-tal haft ett betydande antal uppdrag i Södertälje kommun med specifikt fokus på kommunens utvecklingsfrågor⁹. Vidare har vi som teoretisk och empirisk referensram haft den studie av utsatta stads-

delar i 7 stora svenska kommuner som vi genomfört på uppdrag av nätverket Healthy cities¹⁰.

Då det gäller lokala källor har vi i första hand använt oss av all den dokumentation som finns kring Telge Hovsjö och Hovsjösatsningen liksom offentliga handlingar av olika slag.

Vi har genomfört ett stort antal intervjuer och möten med personer i bostadsområdet, kommunen, det kommunala bolaget Telgekoncernen, intresseorganisationer och andra berörda myndigheter som polis, försäkringskassa och landsting.

Vi har medverkat i och följt nätverks-träffar, sociala mobiliseringsaktiviteter och andra lokala tillställningar. Vi har också haft ett stort antal kortare och längre samtal, workshops och intervjuer med de personer som drivit Hovsjösatsningen inklusive bolagets vd och projektledare. Rapporten har i delar och dessutom i en preliminärversion processats både med projektets ledning och i workshopform.

Metodmässigt skulle vårt arbete kunna beskrivas som deltagande observation. Vi har också arbetat både interaktivt och påverkande i förhållande till både projektledning och företagsledning genom att kontinuerligt återföra våra reflektioner kring vad vi sett och observerat för att därmed påverka projektets utveckling i så godartad riktning som möjligt. Med andra ord har vi tillämpat en tämligen aktiv följeforskningsmetodik.

⁹Se t.ex. Nilsson, 20 maj, 2007 en framtidsstudie av Södertäljes tänkta framtid, SEE & Södertälje Kommun, 1987, ¹⁰Nilsson & Wadeskog, Utanförskapets ekonomiska sociotoper – socioekonomisk analys på stadsdelsnivå, SEE, 2012

Berättelsen

Låt oss nu årligen följa den process som inleddes i Hovsjö 2007 med bildande av bostadsföretaget Telge Hovsjö. Texten i detta avsnitt är främst beskrivande och endast sporadiskt kommenterande eller analyserande.

HOVSJÖ 2007

"För bilbrännare torde Hovsjös sju parkeringsgarage uppfattas som rena inbjud-

ningskorten. Flagnande, blygrå betongklossar utan vare sig fönstergaller eller larm. Allt saknas utom en mängd mörka vrår där banditer kan agera utan insyn."¹¹

Hovsjö var 2007 en stadsdel som var och upplevdes av många, både boende och omvärlden, som ett område i förfall. Området var 35 år gammalt och

¹¹LT 2007-03-31

fysiskt i behov av upprustning och förnyelse. Socialt och socioekonomiskt var området nedgången. Man sa ungefär så här om området:

- Hovsjö ser ut som ett fängelse! Det enda man ser är murarna runt området (parkeringsdäcken)
- Området är igenvuxet! Området omgärdas av skog. Det finns ingen utblick! Allt detta förstärker känslan av isolering och avskärmar området
- Sopor och skräp på allt för många platser. Detta ger ett "gettointryck"
- Området saknar en naturlig entré. Det krävs mod för att komma innanför murarna
- Området är präglad av social misär, arbetslöshet och kriminalitet
- Området har enorma behov av upprustning vad gäller energiförbrukning, vatten, avlopp, ventilation, hissbyten m.m. Parkeringshusen är i bedrövligt skick

ÅR 1 2007 – DE FÖRSTA STEGEN

Bolaget bildas

"2007 bildade Södertälje kommun Telge Hovsjö som en avknoppning ur Telgebostäder. Bolaget är ett dotterbolag i Telgekoncernen. Avsikten med bolagsbildningen, vilket framgår av de ägareaktiva man fått är i nära samarbete med boende, skola och andra intressenter inte enbart förvalta bostadsbeståndet utan också att bidra till områdets sociala utveckling och de boendes integration med samhället i stort. De boende har ett dominerande inflytande i bolagets styrelse. Man har också i uppdrag att reducera arbetslösheten och förbättra studieresultaten."¹²

Syftet från Telgekoncernens sida med att bilda bolaget Telge Hovsjö var att gå utanför den traditionella rollen som ägare av ett allmännyttigt bostadsbolag

och fokusera på de sociala frågorna. Redan i detta skede kunde man se att i uppdraget till det nybildade bolaget låg inbyggt tanken att samspelet mellan fastighetsvärden och ett områdes sociala kapital var central och kanske avgörande. Ett förhållande vi återkommer till i analysen längre fram

Detta speglades också i hur boende i området rekryterades till styrelsen. De fick möjlighet att fritt söka uppdraget och ett 40-tal anmälningar kom in. Ett tiotal personer intervjuades och fyra personer föreslogs av företagets vd. Därefter fattade kommunstyrelsen beslut i frågan.

En ovanlig vd-rekrytering

"Patrik Derk har tidigare arbetat som biträdande rektor vid Hovsjöskolan och har sedan 2001 varit rektor vid Ronnaskolan som efter fem års konsekvent och hårt arbete, blivit en populär skola både för elever och lärare. – Jag har en stor erfarenhet från att arbeta med förändringsarbete, med att förändra attityder och värderingar som jag tror att jag kan ha nytta av i mitt nya uppdrag. Det känns oerhört spännande och ansvarsfullt att få arbeta med att förvandla Hovsjö. Min erfarenhet från skolans värld i både Hovsjö och Ronna gör att jag har en förståelse för utmaningen och att vi kan hitta unika, överraskande samarbeten mellan såväl skolan som föreningslivet, säger Patrik Derk."¹³

Som vd för det nybildade bostadsföretaget väljs Patrik Derk, en skolledare som med framgång varit med och vänt den negativa utvecklingen på Ronnaskolan till något nytt och bättre. Genom denna utnämning markerar Telgekoncernens ledning ännu en gång det sociala perspektivet och uppdraget i den nya bolagsbildningen. Redan tidigt gör Patrik en analys av området utifrån ett boendeperspektiv och konstaterar att det handlar om att skapa delaktighet, öka tryggheten och trivseln. Konkret säger Patrik att han vill att de boende ska kunna känna så här:

"Jag vill vara säker på att då jag vaknar nästa morgon ska min bil stå kvar

och inte vara uppeldad."

Det handlar alltså om basala trygghetsfrågor som att kunna vandra ostörd genom området även kvällstid. Det handlar om trivsel genom att slippa se bilvrak, trasiga papperskorgar och klotter överallt. Men det handlar också om att ge ungdomarna platser att vara på och något att göra. I mobiliseringstermer hamnar man mycket snabbt i tankarna om delaktighet, egenmakt och KASAM.

Man ser att ska det ske något bör det ske snabbt, det bör ske under delaktighet och gärna snabbt leda positiva symbolhandlingar som många kan se och ta del av.

Med en viss självklarhet blir ett första fokus ungdomarna. De som utgör framtiden, de som kanske känner sig mest rotlösa och de som kanske inte fullt ut känner sig som en del av det svenska samhället. Nu föds frön till det som kommer att bli Hovsjösommar, ett gym och så småningom ett första kungabesök. Man ser också tidigt vikten av att på sikt göra något åt de kollektiva effekterna av den låga förvärvsfrekvensen och det omfattandet beroendet av försörjningsstöd.

Ett gym som byggs av värstingar

Tidigt stod det klart i den utvecklingsprocess som inleddes 2007 att de unga var en viktig, kanske avgörande nyckel till lösningen. Kanske i synnerhet de unga som börjat komma på glid och var på väg att etablera en tydlig outsideridentitet. Det fanns vid denna tidpunkt ett antal mer eller mindre tydliga gängstrukturer som ställde till problem i området. I dessa strukturer fanns tydliga ledare. Filosofin blev mycket tydlig. Hitta ledarna, försök få med dem i processen och hitta något konstruktivt man kan enas kring. Eller som Patrik själv uttrycker det: "Det gäller att hitta hövdingarna, kan vi få med oss dem är halva jobbet gjort"

Det fanns problem med stenkastning på bussar och systematiska bråk med polisen. Kontakt etablerades med de kriminella ungdomarna. Man försökte ta reda på vad de ville och ganska omgå-

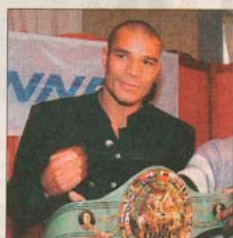
¹²www.mkc.se, ¹³www.sodertalje.se

Världsmästare blir ledare i Hovsjö

George Scott, OS-medaljör och ex-världsmästare i boxning, har fått jobb i Södertälje.

Om ett par veckor börjar han som ungdomsledare i Hovsjö.

– Det ska bli spännande att se vad man kan göra för nytta, säger George Scott.

George Scott.

Foto: Scanpix

Fakta • George Scott

Världsbäst i två år

- Född 1966. Började sin karriär i BK Rapid i Västerås innan han flyttade till Stockholm och boxades för IF Linnea.

- Tog OS-silver för Sverige 1988 och sammanlagt fem SM-guld.

- Den 7 oktober 1995 blev han världsmästare i lättvikt när han vann WBU-titeln efter seger mot Rafael Ruelas. VM-titeln behöll han fram till 1997.

Källa: www.wikipedia.se

kara ännu, säger Patrik

plan håller kan
plats på sin
ett par

är värda

en

område

vara med också.

I fredags var George Scott i Hovsjö och träffade några av områdets unga.

– När man kommer sådär på dagen ser det ut som vilket annat område

ende framgick att man ville ha en lokal och i denna lokal ville man ha ett gym. Efter många förhandlingar med vd friställdes en lokal för detta ändamål och ungdomarna fick själva bygga. Bolaget etablerade kontakt med den professionella boxaren George Scott som anställdes som tränare och förebild. Gymmet drivs nu av ungdomarna själva.

Hovsjösommar mobiliserar ungdomarna

"I sommar får 20-talet ungdomar i Hovsjö i Södertälje sommarjobb. Men inte vilket sommarjobb som helst. Tillsammans med coacher ska de få vara med och förändra Hovsjö till ett tryggt ställe att bo på. Initiativet kallas Hovsjösommar 2007 och är ett led i det arbete som nu påbörjats av Telge Hovsjö för att förändra stadsdelen. Det är cirka 20-30 ungdomar från årskurs 7-9 i Hovsjöskolan som under en period av totalt nio veckor får möjlighet att vara med och på ett aktivt sätt påverka sin egen stadsdel. Startskottet går den 18 juni."¹⁴

Ett problem i området var att de stora grönytorerna var mer eller mindre förfallna. Planteringen var igenvuxna och risiga. Detta behövde man göra något åt för att skapa rymd, trygga promenadstråk och en mer tilltalande miljö. Samtidigt var bristen på sommarjobb hos områdets ungdomar stor. Unga som gick sysslolösa på sommaren blev rastlösa och ställde till med en massa bus. Dessa två fenomen blev varandras lösning och idén om Hovsjösommar var född.

Ett antal av områdets ungdomar fick sommarjobb med avtalsenlig lön. Under ledning av äldre ungdomar och arbetsledare från företaget jobbade de med områdets yttre upprustning. Ett sätt att skapa delaktighet och lära sig ta ansvar. Patrik hade en mycket klar idé om hur detta skulle kunna vara början på en stolthet kring det egna området:

"Man slår inte sönder parkbänkar man själv satt ut och man river inte upp buskar man själv har planterat"

Vi ser här ett första embryo till dels hur idén om egenmakt omsätts till handling. Men också en bild av hur pengar för fysisk upprustning och mo-

bilisering i området samtidigt kan användas för att skapa social mobilisering och därmed få ökad hävstångseffekt.

ÅR 2 2008 – KONTURERNA AV EN UTVECKLINGSPROCESS

Kungabesök och Hovsjösommar andra året

"Efter det var det dags för kungaparet med följe, bland andra landshövding Per Unckel, att hasta vidare till Hovsjö. I Hovsjö fick kungen och drottningen bland annat träffa invånare och förbundsrepresentanter. Trängseln runt kungaparet var stor och många, såväl gammal som ung, viftade med svenska flaggan för att hälsa dem välkomna."¹⁵

2008 kan man ana konturerna av en utvecklingsprocess i Hovsjö. Kungabesöket skapar ett starkt positivt symbolvärde för de boende i området. Vid detta besök lovar också kungen att återkomma om Hovsjöborna lovar att fortsätta sitt utvecklingsarbete. Ett löfte som fullföljs två år senare och som uppskattas av Patrik.

"Det är fantastiskt att få besök av kungaparet! Vårt arbete med att skapa delaktighet och framtidstro får en helt annan dimension efter den här dagen."

Hovsjösommar fortsätter också med en vidgad ungdomsgrupp. Denna sommar får ungdomarna också ta ett allt större ansvar för att planera och leda arbetet. Hovsjösommar blir på så sätt en skola i egenmakt och entreprenörskap. Stoltheten bland de ungdomar som deltagit i arbetet är högst påtaglig. I Hovsjösommars regi bedrivs också en sommarskola för elever som inte fått godkänt i kärnämnen.

Närpoliskontoret i Hovsjö öppnar – från blåljus till läxhjälp

"Hovsjö poliskontor är ett av två lyckade exempel i Brås utvärdering av poliskontoren i Stockholms län. Polismyndigheten i Stockholms län öppnade de första poliskontoren år 2006. Nu har Brottsförebyggande rådet, Brå, utvärderat po-

¹⁴www.mynewsdesk.se 31/5 2007, ¹⁵www.sodertalje.se

liskontoren och om de gett någon effekt för de boende i poliskontorsområdena (Rapport Lokala poliser – hinder och möjligheter med lokala poliskontor).¹⁶

För polisen och räddningstjänsten har Hovsjö under perioder varit en besvärslig arbetsplats. Det har varit många bilbränder och många utbrända bilvrak som stått i området. Det har också hänt att både polis och räddningstjänst utsatts för stenkastning då man agerat i området. Man tar nu ett krafttag i frågan. Man formulerar en strategi för att utreda alla bränder i området och genomför en policy att inga utbrända bilar ska stå kvar i området. Man uppfattar detta som viktiga trygghets-signaler till de boende.

Som ett led i att både öka polisens närvaro och förbättra det brottspre-ventiva arbetet, etableras en närpolis-station i Hovsjö. Stationen blir granne med Telge Hovsjös ledning. Men syftet är också att skapa bättre relationer med de boende, främst ungdomarna. Patrik Derk uttryckte ungefär så här:

”Man kastar inte sten lika lätt på den kända närpolisen Uffe som på en anonym blåklädd polis under uttryckning.”

De positiva effekterna av detta låter inte vänta på sig vilket bland annat visat sig i de trygghetsmätningar som gjorts bland de boende.

ÅR 3 2009 – PÅ VÄG MEN MED UPPFÖRSBACKE

”En kraftig brand härjade i Hovsjöskolan i Hovsjö i Södertälje igår. Först tidigt på onsdagsmorgonen var elden under kontroll. Polisen misstänker nu att branden var anlagd. Polisen fick in larmet 18.57 på tisdagen om den kraftiga eldsvådan. Den spred sig vidare från skolans tak ner i byggnaden. Röken från branden la sig över hela Södertälje. Drygt 35 brandmän från nio stationer kämpade mot lågorna.”¹⁷

2009 blir ett år då utvecklingsprocessen fortsätter. Skogen runt Hovsjö glesas ur och området blir ljusare och öppnare. Nu kan man se Måsnares glittrande vattenspegel även från Hovsjöhöjden.

Hovsjösommar arrangeras för tredje året. Nu med en allt större delaktighet och ansvarstagande från ungdomarnas sida som nästan helt ansvarar för planering och ledning av arbetet. Hovsjösommarungdomarna tar sig an parken. De röjer buskar och anlägger en konstgräsplan. Till hösten fortsätter några av de ungdomar som gått ut skolan att måla och snickra under Hovsjöhöst. På några år har hundratalet unga medverkat i denna process. Resultatet har blivit en bättre utemiljö men framförallt stolta unga som värnar om det som de själva byggt. Inslagen av klotter och förstörelse minskar påtagligt i området.

Samtidigt inleds ett arbete med den fysiska upprustningen av området. En visningslägenhet totalrenoveras enligt ett helt nytt koncept som tagits fram tillsammans med hyresgästerna. Lägenheten får nytt badrum och kök samt nya tapeter och golv i alla rum. Med tåliga och vackra material i harmonierande färgskalor kommer både lägenheter och radhus att hålla en mycket hög standard. Kundenservice får nya och längre öppettider. Äldre tvättmaskiner, torktumlare och torkskåp byts ut mot nya och energisnålare maskiner. Denna fysiska upprustning blir viktiga signaler till de boende att deras vardag är viktig och måste kunna fungera på ett bra vis. Patrik gör en intressant jämförelse.

”Det är inte så lätt att tänka en massa visionära och positiva tankar om framtiden då tvätten aldrig blir ren i tvättmaskinen.”

I augusti kommer så ett stort bakslag, både praktiskt och symboliskt. Hovsjöskolan brinner. Händelsen sänder en chock genom området. I synnerhet som man tidigt fick bilden av att branden varit anlagd.

ÅR 4 2010 – DET NYA BÖRJAR ANAS

Tillväxtverkets projekt inleds

”Tillväxtverket har beviljat ett bidrag på 32 miljoner kronor till det kommunala bostadsbolaget Telge Hovsjö. Pengarna ska användas för att tillsammans med Söder-

tälje kommun skapa ett center för arbete, utbildning och nyföretagande i Hovsjö. Verksamheterna i centret kommer i första hand att vända sig till de Hovsjöbor som idag inte är etablerade på arbetsmarknaden och syftar till att bryta en ond cirkel av utanförskap. Samarbete med andra aktörer, exempelvis Arbetsförmedlingen och det lokala näringslivet, kommer att vara viktiga framgångsfaktorer.”¹⁹

Tillväxtverkets projekt, som denna rapport är en del av, inleds 2010. Effekterna är av flera olika slag. För det första visar det sig ha en starkt symbolisk betydelse för området. För det andra ger det en ekonomisk injektion till utvecklingsprocessen. För det tredje får Telge Hovsjö medel till den sociala mobiliseringsprocessen. För det fjärde får bolaget nu resurser att skapa det som inledningsvis gick under namnet Hovsjöhus och som senare gått över till att kallas Hovsjö Hub. Ett center för arbete, utbildning och företagande i området.

För att leda detta arbete skapas en ledningsorganisation inom företaget där vd tar en tydlig och visionär roll. De tilldelade medlen demonstrerar också omvärldens tilltro till den process man inlett och på bolaget är glädjen stor.

”Jag är mycket glad att Tillväxtverket tror på vår idé. Deras tilltro ger oss legitimitet och möjlighet att jobba vidare med vår grundidé, säger Patrik Derk”

Första spadtaget för nya Hovsjöskolan tas – en möjligt ljus framtid.

”Den 17 maj tas första spadtaget för nya Hovsjöskolan i Södertälje. Skolan kommer att rymma 650 elever, från förskoleklass till årskurs nio. Hovsjöskolan byggs och inreds enligt Södertäljes skolmodell vilket bland annat innebär att det blir en ljus och öppen byggnad med glasväggar och stor flexibilitet. Skolan ska vara lätt att anpassa efter olika behov och verksamheter. – Det har varit en lång process och det känns mycket bra att vi nu äntligen kommer igång med bygget av Hovsjöskolan. Det här är en viktig del av den stora satsning på skollokaler som vi genomfört under de senaste åren.”²⁰

¹⁶www.polisen.se, ¹⁷Aftonbladet 11/8 2009, ¹⁹www.telge.se, ²⁰www.mynewsdesk.se

En händelse av starkt symboliskt och praktiskt värde är att den nya Hovsjöskolkan börjar byggas. Bygget markerar symboliskt samhällets satsning på just Hovsjö. Praktiskt ger det en möjlighet att förverkliga en ny satsning på en skola som genom åren utsatts för mycket kritik och som haft riktigt låga resultat i olika öppna jämförelser.

Den som tar en promenad i Hovsjö kan nu slå sig ner på någon av de nya bänkarna som är tillverkade av ljusgrå betong och mörk oljad ek. De väger 250 kilo och kallas för Hovsjöbänken och är ett resultat av den entreprenörsanda som brett ut sig i följderna av Hovsjösommar. Efter fyra år driver ungdomarna för första gången satsningen i egen regi. Arbetet med att rusta upp parken fortsätter. Nytt gräs rullas ut och gårdarna har fått ett rejält lyft. I juni ser Hovsjönatt dagens ljus. Ungdomarna, som kallas trygghetsvårdar, har utbildats i juridik, etik och moral, konflikthantering, brandskydd, hjärt- och lungräddning och ledarskap. Syftet är att både öka tryggheten i området och viljan och förmågan hos de unga att ta ansvar för sitt bostadsområde.

Kungen håller sitt löfte – vikten av att bli sedd och uppskattad

"Jag lovade att komma tillbaka för att

se hur det gick med alla era planer. Idag uppfyller jag mitt löfte. Nu är jag tillbaka här i Hovsjö och ser allt som ni har åstadkommit. Då ser jag att ni också har hållit vad ni lovade för två år sedan. Det har hänt mycket under de här åren. Jag är imponerad!"²¹

Detta år håller kungen sitt tidigare löfte och återvänder till Hovsjö. Detta besök blir ytterligare en bekräftelse på att man är på rätt väg i området. Ett synliggörande av de boende och en bekräftelse på Hovsjösatsningen som en väg att bryta utanförskapet.

Hovsjösommar fjärde året – ett egenmaktprojekt

"Hovsjösommar genomförs för fjärde gången och i år tar ungdomarna ett mycket större ansvar än tidigare. När Hovsjösommar startade 2007 var målet att ungdomarna själva skulle kunna driva projektet och nu har man nått dit. Ett hundratal unga i åldern 16 år och uppåt som bor i Hovsjö, kommer under sommaren att arbeta med bland annat trädgårdsarbete och enklare snickerier."²²

Detta år blir ungdomarna i Hovsjösatsningen än mer självständiga än tidigare. Då denna sommar gått har flera hundra Hovsjöungdomar arbetat med

att förbättra området. Detta har lett till ökad stolthet och minskade kostnader för vandalisering och klotter. Ungdomar som tidigare är arbetat i denna satsning kommer nu tillbaka i arbetsledande och utbildande roller. På så sätt skapar man lokala förebilder för de yngre.

Fritidsgården i bostadsföretagets regi – ett nytt grepp

"Vi har satsat mycket på att skapa engagemang och delaktighet hos de unga. Hovsjösommar som vi startade 2007 har hittills gett över 500 ungdomar ett sommarjobb. Och sedan vi tog över fritidsgården är den öppen sju dagar i veckan, säger Patrik Derk, vd för Telge Hovsjö."²³

Fritidsgården i Hovsjö hade under många år haft det tufft. Staffan Jonsson som är kultur och fritidschef i Södertälje blev imponerad av sommarjobbssatsningen när han besökte området och inledde en diskussion om samarbete med Patrik Derk. Samtidigt hade politikerna tankar om alternativa driftformer för kommunens fritidsgårdar.

När skolan brann och fritidsgården försvann i lågorna gjorde Patrik och Staffan allvar av diskussionen och bestämde sig för att skriva fram ärendet. Kravet Telge Hovsjö ställde när man tog över var följande: öppet sju kvällar i veckan, inga låsta dörrar och alla skall vara välkomna.

Hovsjö Hub

"Snart öppnar Hovsjö Hub, ett nytt företags- och verksamhetscentrum. Detta är nyckeln till hållbar samhällsutveckling – att ta vara på idékraften från medborgare och brukare. De modeller för stads- och samhällsutveckling som skapas i miljonprogrammen i Sverige i dag kan stå modell för hur vi ska utveckla hela Sverige – och exportera samhällsplanering och samhällsbyggnad till andra länder med ännu större urbana utmaningar"²⁴.

Under året inleds på allvar arbetet med Hovsjö Hub, det som tidigare kall-

²¹www.telge.se, ²²Pressmeddelande Telgekoncernen 12/5 2010, ²³www.polisen.se, ²⁴DN 22/10 2011

lats Hovsjöhus. Tanken är att skapa ett centrum för företagande, sociala och entreprenöriella mötesplatser och en kuvös för nystartade företag. Idén är att platsen ska fungera som en katalysator för företagsutveckling och den sociala mobiliseringsprocessen.

Telge Hovsjö anlitar ett dansk arkitektföretag för att ta fram ritningar och bidra till den sociala mobiliseringsprocessen.

En utbildning med syfte att skapa ett antal ambassadörer genomförs. Deras uppgift var att bidra till och förstärka det sociala mobiliseringsarbetet. Det gick ganska trögt med att rekrytera deltagare till utbildningen. Detta blev inte särskilt framgångsrikt till följd av bland annat kulturella och språkliga barriärer. En utbildning som leds av influgna danska kursledare utan förankring i området som inte talade svenska och med kursdeltagare som heller inte alltid talade svenska ledde till alltför uppenbara svårigheter. Processen hade ett alltför tydligt utifrån- och uppifrånperspektiv. Det fanns heller ingen från Telge Hovsjö som drev och höll i processen på hemmaplan mellan utbildningstillfällena. De mesta föll ganska platt till marken.

Detta är ett av de få tillfällena under processen då man faktiskt kan säga att ledningen frångick sin egen värdegrund och egna principer i utvecklingsarbete. Det upptäcktes ganska snart och då avbröts denna del i det sociala mobiliseringsarbetet. Däremot framskred det fysiska arbetet med Hovsjö Hub planenligt.

ÅR 5 2011 – RÖTTERNA TILL DET NYA HAR BÖRJAT FÅ FÄSTE

Hovsjösommar år fem – egenmakten segrar

"Och Hovsjösommars "att göra-lista" för sommaren 2011 är lång och innehållsrik: Ungdomarna ska röja i spåren efter radhusbranden i Varnbäck. Där ska dessutom cykelställ, radhus och tvättstugor målas om, buskage rensas upp och träd fällas. Därtill ska nya gräsmattor anläggas, garageportar först sättas under

välbehövlig högtryckstvätt och därefter målas om, tydliga parkeringslinjer ska dras, garage målas om invärtes och nya parkeringsskyltar ska upp"²⁵.

Hovsjösommar firar nu fem år. Denna sommar får garagen, cykelförråden och tvättstugan på Varnbäcksvägen ny färg. Satsningen på sommarjobb har nu fått spridning till andra delar av Södertälje. Långvarigheten i satsningen och det gradvisa överförandet av ansvaret för det konkreta arbetet till ungdomarna själva har haft stor betydelse säger boende i området. En viktig markering av hur ut hållighet och lokal förankring utgör en av grunderna i socialt mobiliseringsarbete.

Hovsjöbyggarna – ett helt nytt arbetsmarknadspolitiskt grepp

"Hovsjöbyggarna är en del av en mycket långsiktig satsning, där de boende i området har fått ansvar för utvecklingen. Genom Hovsjöbyggarna kombinerar vi behovet av att renovera miljonprogramsområden och att skapa fler arbetstillfällen, där ungdomarna i dessa bostadsområden prioriteras och sätts i fokus. Vi skapar framtidstro hos ungdomar som annars riskerar att hamna i ett permanent utanförskap. Hovsjöbyggarna är ett samarbete mellan Telge Hovsjö, Arbetsförmedlingen och Basta arbetskooperativ."²⁶

Idén till Hovsjöbyggarna växte fram ur ett samarbete med arbetskooperativet Basta för ett par år sedan. Då handlade det om att hjälpa några ungdomar till en kombination av utbildning och arbete. Det resulterade i bänkarna som nu finns på olika håll i parken i Hovsjö. Därmed var relationen mellan Telge Hovsjö och Basta inledd. När så renoveringsbehovet av lägenheter blev akut väcktes tanken om ett fortsatt samarbete. Man beslöt att lägenheterna skulle rustas av arbetslösa Hovsjöbor, som på så sätt skulle få både utbildning och praktik. Och intresset för utbildningsprojektet har varit stort, även utanför Hovsjö.

ÅR 6 2012 – EN PLATTFORM FÖR ATT TA NÄSTA SPRÅNG

Ativ involvering i skolans resultat

"Hundratals besökare och elever var med och firade när nya Hovsjöskolan invigdes på torsdagen. Två och ett halvt år efter branden som ödelade Hovsjöskolan har det nu varit invigning för bygget som ska bli barnens nya läroverk. För rektor Tom Hagman var det en stor dag. – Det kan inte vara bättre. Vår nya skola har ett så viktigt symbolvärde för Hovsjöborna, som varit med om så många motgångar. Det här blir verkligen ett avstamp in i framtiden."

I samband med invigningen av den nya Hovsjöskolan strax efter årsskiftet inleddes flera olika parallella processer som antyder en ny och betydligt mera offensiv väg inom skolans område i Hovsjö. Man satsar på att stödja lärarkollektivets kompetens och utveckling. Detta sker både med stöd från skolverket och som följd av lokala beslut i kommunen.

Hovsjöskolan blir en av tio skolor i landet som får extra stöd av Skolverket under tre års tid. Allt i en satsning för att förbättra elevernas studieresultat. Skolverkets insats ska pågå under tre års tid. Meningen är att särskilt kvalificerade handledare ska arbeta på de aktuella skolorna. Genom stöd till lärarna ska undervisningen utvecklas. Insatsen innebär även stöd till bland annat läxläsning. Samtidigt har också kommunen inrättat karriärtjänster för lärare som ska handleda andra lärare i samma syfte.

Samtidigt markerar utbildningsförvaltningens ledning att detta är början till något nytt. Inte mer av samma sak utan möjligheten till något helt nytt. En viktig markering är att samtliga lärare på Hovsjöskolan måste söka om sina tjänster. En tydlig signal om att i det nya som komma skall gäller det att ställa upp på de nya arbetsformerna eller söka sig till någon annan skola. Ett beslut som naturligtvis väckt reaktioner. Man skulle kunna säga att detta är en tydlig signal att skolan främst är till för eleverna och de resultat de förväntas uppnå. Skolan

²⁵www.lt.se, ²⁶SVD, Opinion, 6/2 2011

är inte främst till för lärarnas arbet. En ovanlig men också modig markering.

Detta år markerar också Telge Hovsjö vikten av skolans roll i samhället genom att i sin affärsplan ange att bolaget tänker medverka till att andelen elever med godkända resultat ska höjas med fem procentenheter.

Utbildningssatsningar i Hovsjö Hub

*"Som en gemensam metafor väljer projektet att synliggöra berget K2 med tillhörande Basläger. Baslägret ligger vid foten av K2 och utgör en dynamisk, fysisk plats där aktörer möts och utbyter mål och visioner, erfarenheter och förutsättningar i ett reellt nätverkande. Det är i Baslägret företagare efterfrågar kompetens och erbjuder karriärmöjligheter och reellt möter de arbetsökande. Berget får symbolisera den klättring eller karriär som människor vill eller kan motiveras att göra."*²⁷

När den nya Hovsjöskolan är klar kan arbetet med Hovsjö Hub ta fart. Lokaler i den gamla skolan rustas upp och på hösten 2012 kan Hovsjö Hubs första hyresgäst flyttat in.

Under 2012 inleds ett omfattande arbetsmarknadspolitiskt projekt i Södertälje – K2. Projektet har en budget på 72 miljoner kronor varav hälften är medel beviljade från ESF. Bakgrunden till projektet är bland annat att den stora inflyttningen till Södertälje som pågått sedan 1970-talet har lett till att kommunen är den mest segregerade i landet. I bostadsområden som Hovsjö kommer cirka 80 procent av de boende från Mellanöstern. Över hälften saknar egen försörjning. Bland dessa finns grupper som med starka drivkrafter lämnat sitt hemland och som illegalt tagit sig till Sverige. Det finns en styrka i det, en drivkraft, en målmedvetenhet. Med denna styrka har de mött det nya landet med drömmar om att starta om på nytt. Men man kan också se hur människor i den aktuella målgruppen inrättat sina liv efter rådande omständigheter. Det är ok att leva på bidrag och att inte vara motiverad till arbete. Att målgruppen

kan finna sin identitet bland de icke arbetande. Ett arbete kan till och med leda till ett annat utanförskap.

Utbildningsinsatserna i K2 sker i nära samspel med näringsliv och arbetsgivare. Samtliga insatser i K2 har till syfte att öka meritvärdet och därmed anställningsbarheten hos deltagarna. K2 projektet kommer att till väsentliga delar att förläggas i Hovsjö Hub. Detta kommer dels att ge processen i Hovsjö ytterligare förändringsimpulser av praktisk och av symbolisk natur. Dels kommer Hovsjösatsningen och K2 att kunna dela erfarenheter kring hur man driver de sociala mobiliseringsprocesserna.

Att det blev just K2 som blev Hovsjö Hubs första hyresgäst är ingen slump. Efter erfarenheterna av Hovsjösommar togs ett nytt initiativ när den upprustade parken behövde bänkar. Tillsammans med Basta och KTH skapades och tillverkades bänken av två värstingar. Nästa steg var Hovsjöbyggarna. En uppväxling av bänken och en logisk följd av Hovsjösommar-konceptet. Även där spelade Basta en central roll. Parallellt med bänken och Hovsjöbyggarna fortgick arbetet med Hovsjö Hub. Det fanns många idéer men ännu inga hyresgäster. När Lena Lago som varit chef för Basta blir ansvarig för K2 har hon redan en kontakt med Hovsjö och Patrik. Hon känner till att det finns lokaler, hon känner till hur viktigt det är att samhället återvänder till Hovsjö. När K2 ska hitta lokaler är det självklart att man vänder sig till Telge Hovsjö.

Förutom K2 har två utbildningsföretag som erbjuder gymnasiala vuxenutbildningar i samarbete med Arbetsförmedlingen och Södertälje kommun/Komvux flyttat in i de nyrenoverade lokalerna. JB Kompetens har en grundutbildning i verkstadsteknik och utbildar CNC-operatörer. Kompetensutvecklingsinstitutet, KUI, utbildar barnskötare och undersköterskor.

Slutsatser och sammanfattning

Om man ska sammanfatta Hovsjös utveckling sedan 2007 i några punkter blir det dessa:

- En bärande vision
- Långsiktighet, uthållighet och ständig närvaro i vardagen och den droppen urholkar stenen filosofi och stark misstro mot snabba lösningar
- Tillitsbygge, förtroende och en tro på människors vilja och förmåga
- Mångdimensionalitet
- Personliga commitments från nyckelpersoner som har hög trovärdighet

Man skulle också i slutet av 2012 kunna beskriva ett antal uppnådda mål

- Stoltheten i området har förändrats och det sociala kapitalet har förstärkts avsevärt
- Tryggheten i området har ökat
- Nöjdheten hos de boende i området har ökat
- Hundratals boende har direkt och några tusen boende indirekt involverats i utvecklingsarbetet
- Bilbränder är idag sällsynta
- Garage är ombyggda
- Den yttre miljön har genomgått en dramatisk förändring
- Polisen har etablerad en stabil, trygg och mycket uppskattad närvaro
- Skolan har inlett ett omfattande utvecklingsarbete
- Nya och unika modeller för att skapa sysselsättning har utvecklats
- Sociala och fysiska utvecklingsbehov har integrerats inom ramen för en gemensam tankefigur

²⁷www.esf.se

Hovsjöutmaningens omfattning

”Det svåra gör vi omedelbart – det omöjliga tar något längre tid”

UTANFÖRSKAPET I HOVSJÖ

Utanförskapet i Hovsjö är som vi tidigare sett omfattande. Förvärvsfrekvensen är mycket låg. 46 procent mot 76 procent för länet i stort. Andelen som arbetar ligger på en nivå 40 procent under genomsnittet i länet. Och andelen arbetande ökar inte. Snarare går utveckling i motsatt riktning. En fråga som omedelbart dyker upp är vad som händer i ett område då långt över hälften av alla vuxna dagligen inte går till arbete och inte har förmågan att försörja sig genom detta arbete. Vad händer med normalitetsbegreppet och vad händer med de ungas bild av livet, samhället och framtiden?

Ett svar kan man få då man studerar skolresultaten i Hovsjöskolan. Skolresultat utgör nämligen ett ganska gott prognosinstrument på gruppnivå kring framtidens förvärvsfrekvens. I Södertälje kommun uppnår cirka 70 procent av de som lämnar nionde klass de nationella målen med godkända betyg. I Hovsjöskolan är nivån drygt 45 procent. Det är nästan en dubbelt så stor andel av barnen i Hovsjö som misslyckas med grundskolan som för kommunen i genomsnitt. Och för de unga pojkarna är läget ännu sämre. Där klarar mindre än en av tre (cirka 30procent) de nationella

målen. Från andra sammanhang vet man att de skolmisslyckade unga män utgör en av rekryteringsbaserna för organiserad gängkriminalitet och annat utanförskap.

Orsakerna till detta kan vara många. Effekterna spänner också över många olika fält; ekonomiska, sociala och psykologiska. Effekterna drabbar både individer och kollektivet i form av stadsdelen och kommunen i stort.

MARGINALISERINGEN UR ETT INDIVIDUELLT PERSPEKTIV

Det går att identifiera ett flertal olika källor till detta utanförskap. Utan att ta ställning till vad som väger tyngst kan man i debatten²⁸ identifiera några olika faktorer som på individnivå kan förklara utanförskapets omfattning:

- Biologiska orsaker alltifrån olika former av handikapp till funktionsnedsättningar av olika slag
- Psykologiska orsaker som begåvning eller intresse och fallenhet för skolarbete
- Sociala orsaker som klasstruktur eller utbildningsnivå

- Strukturella orsaker som boendesegregation, könsdiskriminering eller etnisk diskriminering

De två första förklaringsfaktorerna är i huvudsak individuella. De två senare är i hög grad beroende på det yttre sociala och strukturella sammanhang man vistas i. Icke desto mindre går det på individuell nivå att se ett mönster i kausaliteten. Det går förhållandevis enkelt att se koppling mellan orsak och verkan. Kausaliteten är, ur den enskilda individens perspektiv, i huvudsak linjär. Det finns en (eller flera) orsaker som utgör bakgrunden till utanförskapet.

Effekterna av detta utanförskap kan komma till uttryck på olika vis:

- Ekonomiska effekter som fattigdom, låg disponibel inkomst och skuldsättning
- Sociala effekter som utanförskap, stigmatisering och isolering
- Psykologiska effekter som sviktande självkänsla och psykisk ohälsa
- Somatiska effekter som övervikt, högt blodtryck och stressjukdomar

Orsaker

Biologiska
Psykologiska
Sociala
Strukturella

Exkludering

Effekter

Ekonomiska
Psykologiska
Sociala
Somatiska

²⁸Se även Susanne Alm, Olof Bäckman, Anna Gavanoas, och Johanna Kumlin & Utsatthetens olika ansikten, Institutet för Framtidsstudier, 2010

En del av dessa effekter är direkta och/eller omedelbart manifesta och synliga som låga inkomster och fattigdom. Andra är mer indirekta som fattigdomens påverkans på självkänslan.

Vissa effekter är akuta och tillfälliga som beroendet av försörjningsstöd vid kortvarig arbetslöshet. Andra effekter tenderar att stanna kvar och bli kroniska, till exempel känslan av utanförskap och stigmatisering. Vissa effekter inträffar omedelbart till exempel kopplingen mellan arbetslöshet och beroende av försörjningsstöd och låg konsumtionsstandard. Andra effekter är fördröjda, till exempel den sociala isolering och försämrat självförtroende som följer av långvarig arbetslöshet.

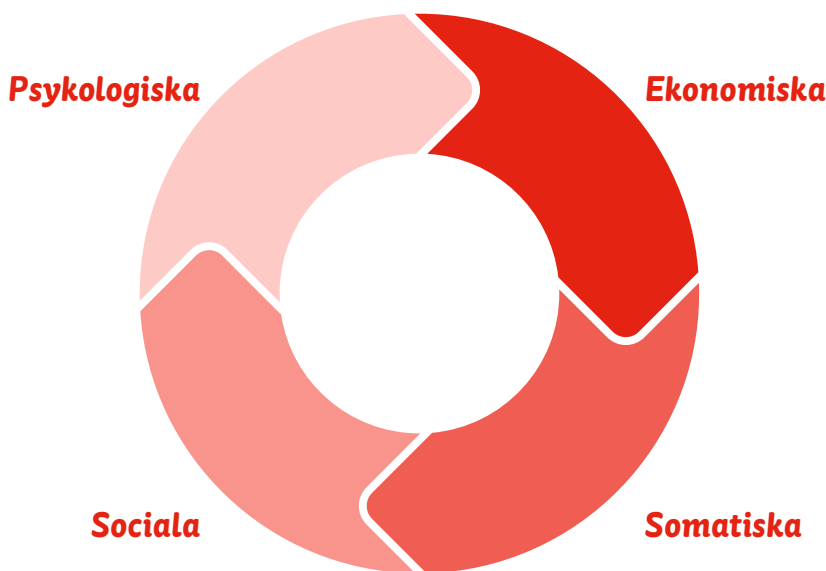
I Hovsjö går många av dessa orsaker till utanförskap att spåra ganska enkelt. Det kan handla om att många barn kommer till Hovsjö med dåliga förkunskaper (till exempel nyanlända flyktingbarn) som gör att man misslyckas i skolan eller att man har en yrkeskompetens som inte efterfrågas i det svenska samhället. Det kan också handla om psykisk belastning i form av posttraumatiska stressyndrom som följd av en flyktingsituation. Men det kan också finnas kollektiva förklaringar på grupp- och stadsdelsnivå. En normförskjutning som uppstår i en miljö med ett svagt socialt kapital där många personer med självklarhet har sin försörjning via de offentliga försörjningssystemen.

UTSATTHETENS NEGATIVA DYNAMISKA SYNERGIEFFEKTER

"Synergieffekt – den effekt som gör att effekten på helheten är annorlunda än summan av delarna. Vid positiv synergi effekter leder detta till att $1+1 = 3$. Vid negativ synergi effekt till att $1+1 = 0$ "

Utsattheten och utanförskapet har alltså många olika sidor. Den psykologiska i form av bristande självkänsla och depression är kanske den mest uppenbara. På sikt kan detta leda till psykisk ohälsa och i värsta fall självmord. Detta samspelar ofta med den sociala sidan i form av kontaktlöshet och ensamhet

Den strukturella marginaliseringens dynamik

vilket kan ha att göra med oförmågan att samspela med andra, kanske till följd av bristande språkkunskaper eller kunskap om sociala förhållanden. Detta kan ha sin rot i fattigdom och ekonomisk utsatthet. Många gånger leder detta till olika former av somatiska problem i form av övervikt, ätstörningar eller kanske missbruk. Utsattheten kan alltså ha många olika orsaker och uppstå på många olika livsarenor. På samma vis får utsattheten många olika ansikten då det gäller dess effekter.

Utsatthet är ett sammansatt fenomen där de olika delarna samspelar med varandra och ofta uppstår en utsatthetens negativa synergieffekter. De olika delarna samspelar och förstärker varandra. Ensamhet kan leda till trösttätning, vilket skapar övervikt, vilket i sin tur spår på självförakt och leder till att andra inte vill umgås med den personen.

Man skulle kunna säga att utsatthet och exkludering är ett mångdimensionellt och sammansatt fenomen där de olika delarna skapar negativa synergieffekter och orsaker och verkan avlöser varandra. På så sätt kan man kanske också säga att inte ens på individnivå är kausaliteten kring utsatthet enkel och

linjär. Den kan svårigen förstås till hela sin vidd utan att anlägga ett systemteoretiskt perspektiv.

I Hovsjös fall, och i många andra stadsdelar med samma problematik, leder detta till att effekter som uppstår inom ett fält vältras över till ett annat. En individs psykiska belastning till följd av posttraumatiska stressyndrom som först observeras hos öppenvårdspsykiatrien dyker ganska snart upp som en försörjningsproblematik hos socialtjänsten. Och då med betydligt större effekter där. Går det illa kan problemen flyttas över till barnen i familjen med dyra skolmisslyckanden som följd. I värsta fall slutar det med att en rekryt till de gängkriminella strukturerna har skapats.

MARGINALISERINGENS KOSTNADSPOSTER PÅ INDIVIDNIVÅ

"En ekonom är en person som vet priset på allt men värdet av inget"

Prislappen består av fyra delar

Många av dessa effekter kommer till uttryck i ekonomiska konsekvenser. Det uppstår ett antal kostnader för ut-

sattheten och marginaliseringen som vi kommer att sätta prislappar på längre fram i rapporten.

- Produktionsförluster till följd av att människor som skulle kunna arbeta (helt eller delvis) inte tas i anspråk och deras bidrag till folkhushållet (det som ibland kallas deras BNP-bidrag) uteblir. Denna kostnad brukar beräknas som den lönekostnad en arbetsgivare är beredd att betala för att anställa den person det gäller.
- Olika välfärdsinsatser i form av prevention, vård eller rehabilitering som riktas mot den person det gäller. Det kan vara allt från läs- och skrivstöd för dyslektiker i skolan till avgiftning och missbruksvård för unga missbrukare.
- Kostnader för att försörja marginaliserade människor. Det kan handla om allt från sjukpenning, via aktivitetsersättning, ekonomiskt bistånd och A-kassa till sjukersättning.
- Skatteförluster som en följd av ett utanförskap. Även dessa utgör en finansiell kostnad eller transferering och utgör en finansiell spegelbild av produktionsförlusterna och medräknas mycket sällan i de kalkyler vi gör. Detta trots att de i olika offentliga aktörers beslutsfattande spelar en stor roll inte minst då det gäller omfördelning av kostnadsansvar mellan stat, kommun och landsting kring olika frågor.

Utanförskapets kostnader växer över tid

*"Om vi inte kan vara bäst, kan vi alla fall vara bäst på att vara sämst"*²⁹

Utanförskapets kostnader kan uppstå under kort eller lång tid. För en betydande grupp personer utanför arbetsmarknaden tenderar situationen tämligen snabbt att bli kronisk. Marginaliseringen cementeras och växer över tid. Den erfarenhet vi har från ett stort antal preventions- och rehabprojekt är

att detta ofta leder till tre olika effekter.

Den första är att många personer som långvarigt befinner sig i arbetslöshet eller annan form av marginalisering utvecklar en mängd följdproblem. Detta sker antingen som en direkt följd av marginaliseringen eller därför att marginaliseringen har fungerat som en utlösare av latent problem. Det kan handla om allt från mildare form av psykisk ohälsa, att man utvecklar olika former av asocialt eller normbrytande beteende, trösttätande med övervikt som följd, sömnrubbingar, sviktande självkänsla till missbruk i en eller annan form. Detta leder till att på sikt finns en betydande risk att man får öka behov av olika former av offentliga insatser. Vi brukar kalla detta marginaliseringens triggerfunktion.

Den andra effekten är att detta tenderar att ha ett accelererande mönster. Ju längre man är marginaliserad desto svagare blir självkänslan och förmågan att ta hand om sig själv. Man skulle nästan kunna prata om en inlärdd hjälplöshet³⁰. Vi har i flera studier sett att ju längre man är föremål för olika offentliga insatser, desto större tycks behovet av dessa insatser blir. Vi brukar kalla detta för marginaliseringsaccelerationen.

Den tredje effekten är vad vi brukar kallar marginaliseringens kedjebrevsekonomi. Uteblivet föräldrastöd eller segregerat bostadsbyggande kan skapa sociala effekter som därefter får finansieras av andra aktörer i våra välfärdsystem. Dåligt utbyggd elevhälsa kan senare leda till kostnader för ekonomiskt bistånd. Segregerade bostadsområden kan leda till högre ohälsotal och stora kostnader för försäkringskassan eller stora kostnader för rättsväsendet till följd av kriminalitet och vandalism. Man skulle kunna säga att stundtals leder små, enkla, uteblivna tidiga insatser som är effektiva och billiga till stora, dyra och i värsta fall permanenta kostnader längre fram i livet.

Det krävs ingen större fantasi för att se att uteblivna elevvårdsinsatser i skolan till följd av kortsiktiga nedskärningar kan leda till permanent utanförskap och stora kostnader för

socialförsäkringssystemet på lång sikt. På samma sätt kan kortsiktiga nedskärningar inom mödra- och barnhälsovården på lång sikt leda till kostnader för socialtjänst, missbruksvård och rättsväsendet. Vad är prislappen på detta?

På individuell nivå finns det alltså ett antal kostnadsdrivande mekanismer som gör att marginaliseringens effekter och därmed kostnader tenderar att växa över tid: triggereffekten, accelerationseffekten och kedjebrevseffekten. Man skulle kunna säga att tillsammans fungerar de som utanförskapets accelerators. Med automatik förstärker och påskyndar de utanförskapets effekter över tid. De bidrar också till att en outsideridentitet först utvecklas och därefter i värsta fall permanentas.

MARGINALISERINGENS KOSTNADSPÖSTER PÅ KOLLEKTIV NIVÅ

*"Den bästa platsen att gräva en mycket djup grop i vilken man vill fånga en Hef-faklump, vore någonstans där en Hef-faklump redan befinner sig, bara någon meter längre fram ungefär."*³¹

I böckerna om Nalle Puh beskrivs Hef-faklumpen som en högst påtaglig men ständigt undanlidande varelselike som ingen sett, som alla är övertygade om finns, som är viktig och som därför måste fångas. Vi har ovan skildrat några av utanförskapets mekanismer och effekter på individnivå. Men ett grundläggande antagande i denna studie är att då utanförskapets och exkluderingens omfattning i en viss miljö, exempelvis en stadsdel, når en viss nivå uppstår en kollektiv och negativ synergieffekt som gör att dessa ekonomiska effekter blir större än summan av delarna.

Vår hypotes är alltså att det i Hovsjö, precis som Hef-faklumpen i böckerna om Nalle Puh, finns en okänd, icke observerad, faktor tills vidare kallad faktor X. Den handlar om det sociala kittet i ett geografiskt område. Reduceringen eller elimineringen av detta

²⁹Detta är ett citat som ofta tillskrivs Hells Angels, ³⁰Riviere, Meningen var ju att hjälpa människorna, inte att ta ifrån dem ansvaret Akademeja, 1993, ³¹Hef-faklump (engelska: Hefalump) är en fantasivarelse som omnämns i berättelserna om Nalle Puh av A.A. Milne. Ordet dyker upp i femte kapitlet i boken "Nalle Puh", när Christoffer Robin en morgon säger att han råkat se en heffaklump "klumpa iväg". Puh bestämmer sig för att försöka fånga en, och tillsammans med Nasse gräver han en fälla och sätter dit en burk honung som lockbete.

sociala kitt till följd av en omfattande exkludering och marginalisering leder till ekonomiska konsekvenser

Det sociala kapitalets roll

*"Kakans smak är något större än summan av dess ingredienser"*³²

Låt oss utforska denna faktor X med utgångspunkt i kapitalbegreppet. Kapital utgör tillsammans med arbete grunden i allt ekonomiskt värdeskapande. Man brukar tala om tre sorters kapital

- Ekonomiskt eller finansiellt kapital: tillgång till pengar, bankmedel, investeringar och krediter. Även "fysiskt kapital" som hus, mark etc.
- Humankapital och/eller kulturellt kapital: egenskaper hos individer som utbildning och färdigheter. Även kulturella faktorer som uppfostran, smak, kunskaper i konst och litteratur, modemedvetenhet etc.
- Socialt kapital: tillgång på relationer eller nätverk.

Inom traditionell ekonomisk teori brukar man säga att ekonomisk utveckling och tillväxt kan förklaras med hjälp av tillgången till fysiskt och ekonomisk kapital å ena sidan samt humankapital och kunskap å den andra. Idag anser man att det sociala kapitalet har ett högt förklaringsvärde då det gäller ekonomisk utveckling. Begreppet socialt kapital har flera olika definitioner³³.

Begreppet myntades av nationalekonomen Alfred Marshall som gav det följande definition: "Socialt kapital är det kapital som är gemensamt för, eller delas av, en grupp människor i ett samhälle". Sociologen Pierre Bourdieu definierar det så här: "Socialt kapital är summan av de resurser, aktuella eller potentiella, som finns tillgängliga för en individ eller grupp genom att ha tillgång till ett bestående nätverk av mer eller mindre institutionaliserade relationer av ömsesidigt erkännande eller igenkännande"

Sociologen Alejandro Portes säger: "Socialt kapital refererar till individens förmåga att ta knappa resurser i anspråk på grund av att de är medlemmar i nätverk eller större sociala strukturer". Statsvetaren Bo Rothstein har gjort följande definition: "Socialt kapital är antalet kontakter multiplicerat med graden av förtroende i dessa kontakter."³⁴ I det kommande kommer vi att betrakta det sociala kapitalet i en stadsdel eller bostadsområde utifrån följande aspekter:

- Det är en gemensam tillgång för de boende i området
- I ekonomisk mening är det en kollektiv vara
- Det bygger på de kontakter och den interaktion de boende har med varandra
- Det har att göra med den grad av tillit som finns mellan de boende
- Det har att göra med varaktigheten av intimiteten i och frekvensen för dessa kontakter
- Det utgår från ett nätverksperspektiv

I detta sammanhang intresserar vi oss för det sociala kapitalet eftersom vår hypotes är att det finns en koppling mellan det sociala kapitalet i en stadsdel och de kollektiva ekonomiska effekterna av utanförskap och exkludering. För detta finns det en hel del stöd i modern statsvetenskaplig och ekonomisk forskning³⁵.

"Den empiriska forskningen visar att samhällen med stora tillgångar på socialt kapital har en bättre fungerande demokrati, bättre ekonomisk tillväxt och lägre brottslighet än samhällen med låg tillgång på socialt kapital. Ser man till individnivå, visar det sig att människor som har stor tillgång till socialt kapital inte bara är friskare och rikare, utan också anser sig leva ett lyckligare liv än deras mindre lyckosamma systrar

*och bröder. För en gångs skull förefaller det empiriska läget entydigt – det finns starka korrelationer mellan tillgången på socialt kapital och många av de saker vi som individer och kollektiv strävar efter i livet"*³⁶.

Socialt kapital kan sägas bestå av en hel rad olika resurser som individer eller grupper får genom de relationer, såväl direkta som indirekta, som existerar i olika sociala nätverk. Socialt kapital kan också ses som kännetecknande för sociala organisationer. Exempelvis förtroenden, normer och nätverk. Därmed blir medlemskapet i olika nätverk där man delar olika värden och normer en viktig utgångspunkt för att bilda socialt kapital. Det sociala kapitalet skapar en ömsesidighet utifrån de delade värderingarna och möjliggör på så sätt samarbete i lokalsamhället för att uppnå gemensamma mål³⁷. Det sociala kapitalet kan alltså sägas ha en direkt eller indirekt värdeskapande ekonomisk effekt. Därmed kan man kanske också säga att frånvaron av ett positivt socialt kapital eller kanske snarare närvaron av ett negativt socialt kapital tenderar att skapa ekonomiska kostnader.

Fyra bestämningsfaktorer för det sociala kapitalet – fyra delsystem

*"Detta är inget projekt som börjar, genomförs, slutförs och därefter glöms bort. Det är ett led i Telge Hovsjös långsiktiga affärsplan."*³⁸

Man skulle kunna säga att det sociala kapitalet utgör en av flera olika uttrycksformer för den kollektiva lokala kultur som råder i en stadsdel. Tidigare studier vi genomfört tycks peka på att det finns fyra faktorer som på olika sätt samspelar med varandra och tillsammans påverkar och påverkas av den lokala kulturen eller det sociala kapitalet.

- Det första är de sociala betingelserna som klasstruktur, etnisk sammansättning, utbildningsnivå, politisk aktivitet och delaktighet och föreningsliv

³²Christakis & Fowler, Connected, N&K, 2010, sid 41, ³³Putnam, Robert D (1993). Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press. ³⁴Rothstein, Bo (2003). Sociala fällor och tillitens problem. Stockholm: SNS förlag. ³⁵Starrin & Rönning, Socialt kapital i ett välfärdsperspektiv, Liber, 2011, ³⁶Bo Rothstein, Tvärsnitt, 2003:1, ³⁷Se vidare Öhlund, Gundel & Klaus, Förortens sociala kapital – en utvärdering av Lugna Gatan i Malmö och Göteborg, Stockholms Universitet6, 2009, ³⁸Patrick Derk, vd Telge Hovsjö

- Vidare har vi de ekonomiska betingelserna som förvärvsfrekvens, arbetslöshet, disponibel inkomst och beroende av offentligt försörjningsstöd
- Vid sidan av detta tillkommer de fysiska betingelserna som boendemiljö, bostädernas utseende, standard, kvalitet och underhåll liksom yttre miljö
- Slutligen har vi den institutionella miljö man lever i. Allt från omfattning, struktur och funktion hos de offentliga systemen till styr- och uppföljningssystem

Figuren nedan beskriver situationen i Hovsjö som ett komplext, dynamisk, socialt system bestående av fyra olika delsystem och det sociala kapitalet som en sammanbindande kraft. Modellen utgör också vår tolkningsram för att beskriva och förstå situationen i området. Man skulle också kunna säga att vårt angreppssätt är ekologiskt på det sätt Gregory Bateson närmar sig komplexa samhällsfenomen³⁹. Därför kan man med vår terminologi beskriva Hovsjö som en sociotop i dynamisk obalans.

Vår hypotes är att dessa faktorer samspelar och påverkar varandra. De utgör grunden för den lokala kulturen. Man skulle också kunna säga att de skapar (omskapar, förändrar och/eller utvecklar) det sociala kapitalet samtidigt som de utgör en effekt av detta kapital. Kausaliteten går åt båda hållen.

Låt oss exemplifiera. I en fysiskt nedgången miljö med slitna bostäder, låg förvärvsfrekvens och utbredd fattigdom är det sannolikt att det sociala kapitalet är litet och den lokala kulturen utarmad. Sannolikheten ökar om det råder ett motsatsförhållande mellan de offentliga aktörerna och de boende och om delaktigheten i föreningslivet och politiken är låg.

Vår bild är att det knappast går att vare sig beskriva, analysera eller förstå Hovsjö och de problem man brottas med där utan detta systemteoretiska perspektiv. Inte heller hur det sociala kapitalet kan vara ett stöd eller ett hinder för en utvecklingsprocess.

ATT BESKRIVA DET SOCIALA KAPITALET

"Gratis fotboll, namnsamling och en stor manifestation mot våldet. Det är några av det gångna årets aktiviteter inom kampanjen Stå upp för Södertälje. Det finns så mycket positivt i den här stan som vi vill lyfta fram, säger Fehmi Tasci som är en av initiativtagarna."⁴⁰

Då vi under ett antal år arbetat med socialt kapital och lokala kulturer har vi märkt att det finns ett antal begreppspar som på ett intressant sätt speglar den lokala kulturens egenskaper. Låt oss kortfattat och fragmentariskt kommentera dessa begreppspar som vi uppfattat dem. Den lokala kulturen kan alltså uppfattas som:

- Statisk eller föränderlig, där det statiska inslaget handlar om permanentens och ovilja eller oförmåga till förnyelse och/eller anpassning till förändrade betingelser och där föränderlighet handlar om adaption till och utnyttjande av nya betingelser.
- I harmoni och samspel med det omkringliggande storsamhället eller i konflikt, disharmoni eller konfrontation med detta samhälle. Detta perspektiv kan både handla om värderingar, synsätt och faktiska handlingar.
- Sluten eller öppen där slutenheten handlar om att värna om det egna mot yttre impulser, intryck eller insyn som man anser icke önskvärd. Öppenheten kan handla om viljan och lusten att ta till sig och integrera intryck från omvärlden.
- Trygg eller otrygg där tryggheten utgör ett kollektivt fenomen som handlar om både mental, social och fysisk trygghet.
- Homogen eller heterogen och där det kan handla om faktorer som social skiktning, etnicitet, språk, religion, värderingar. Utgör man i huvudsak en monolitisk kultur eller en blandning av många olika kulturella inslag?

Det sociala kapitalet

³⁹Bateson, Steps to an Ecology of Mind (1972). New York, Random House, ⁴⁰LT 2/1 2010

- Individualistisk eller samverkande där det individualistiska elementet kommer till uttryck i ett "ensam är stark tänkande" och sökande efter egna lösningar och där samverkande elementet handlar om sökande efter kollektiva lösningar.
- Tydlig eller otydlig där en svag lokal kultur handlar om frånvaron av en kollektiv identitet och en stark kultur handlar om tydlighet, urskiljbarhet och en kultur avgränsad på ett eller annat sätt mot omvärlden
- Positiv eller negativ där en negativ kultur förnkippas med begrepp som skam och stigmatisering. Den positiva kulturen är mera kopplad till begrepp som glädje, stolthet och kraft.

Vi har i våra intervjuer, samtal, möten och workshops med boende i Hovsjö, men även med dem som har ett professionellt perspektiv, försökt fånga deras bild kring figurens olika begreppspår. Med utgångspunkt i detta och våra egna observationer av stadsdelen under en lång följd av år tycker vi oss se ett antal intressanta mönster. Kulturen är i hög grad homogen, samverkande och tydlig. Den syrianska kulturens dominans i området utgör ett viktigt inslag i detta. I väsentliga stycken är kulturen sluten mot omvärlden och i viss mån statisk. Det finns starka inslag av konflikt med det omkringliggande storsamhället. För många boende i området utgör stadsdelen en trygghet i det lilla på samma gång som man kan uppleva en otrygghet eller i varje fall en osäkerhet i förhållande till det kringliggande samhället.

Bilden ovan är komplex och multidimensionell och det kan stundtals vara svårt att urskilja vad som är centralt och vad som är mera perifert. Vi har i flera olika sammanhang funnit att den kan koncentreras till två dimensioner stark – svag, respektive utvecklingsorienterad – icke utvecklingsorienterad – illustrerade i figuren nedan.

Det går då ganska klart att se att de sex begreppen tydlig, positiv, förän-

derlig, samverkande, trygg och öppen kan kopplas till begreppen stark och utvecklingsorienterad. På samma sätt går begreppen otydlig, svag, statisk, individualistisk, otrygg och sluten att kopplas till dess motsats.

Detta förhållande illustreras också i Axelrods⁴¹ berömda experiment kring fångarnas dilemma där han fann att så länge det sociala kapitalet var svagt mellan fångarna (ingen relation, ingen trygghet, ingen tillit etc.) så lönade det sig att avstå från samarbete.

I dess klassiska form domineras samarbetet helt och hållet av svek. Den enda möjliga jämvikten för spelet är att alla spelare sviker. Oavsett vad den andre spelaren gör, kommer en spelare alltid att ha mer att vinna på att svika. Eftersom man i vilken situation som helst får det bättre om man sviker, kommer alla rationella spelare att svika, allt annat lika.⁴²

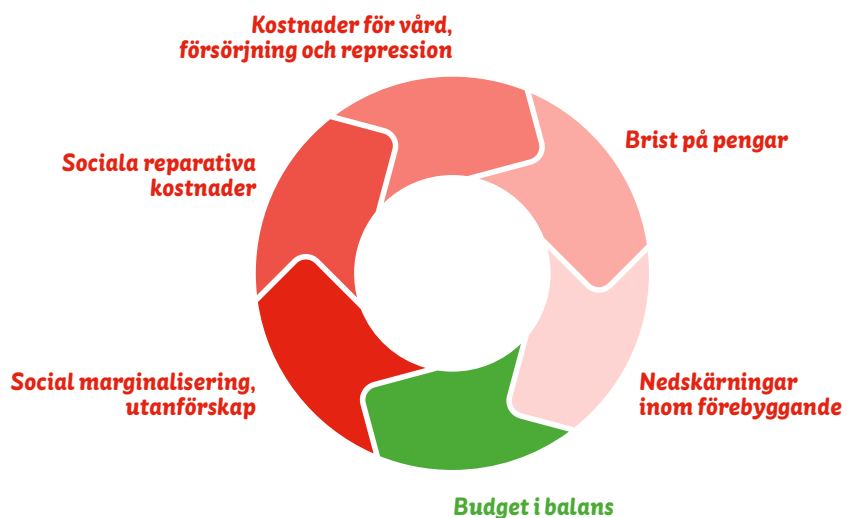
Men då han i spelet införde upprepning och återkommande sociala möten, det vill säga bygger upp början till ett social kapital, ledde detta mycket snabbt och tydligt till slutsatsen att samverkan lönar sig och egoism och svek är en förlorarstrategi.

Däremot är det något mera komplicerat med begreppsparen homogen – heterogen respektive i harmoni med eller konflikt med storsamhället. En

homogen lokal kultur kan å ena sidan vara grogrund för stark konservatism som värnar om det bestående och å den andra sidan skapa förutsättningar för en dynamisk utvecklingsprocess. På samma sätt kan konflikter med storsamhället leda till antingen ett slutet lokalsamhälle eller utgöra ett avstamp för en utvecklingsprocess. Precis som harmoni med storsamhället kan leda till en kollektiv hjälplöshet eller trygghet som skapar förutsättningar för en

Den kollektiva lokala kulturen (det sociala kapitalet)

⁴¹Axelrod, Från konflikt till samverkan, ⁴²www.socialpsykologi.se

utvecklingsprocess. Utifrån detta kan man identifiera fyra grundtyper för lokal kultur eller socialt kapital.

- Gettot utmärks av att den lokala kulturen är svag och sönderslagen. Det finns ringa tillit och samarbete. Man är sluten mot omvärlden och till stora delar i konflikt med det omkringliggande storsamhället. Utvecklingspotentialen är ringa främst därför att människor inte samarbetar. I gettot förekommer också flitigt mer eller mindre kriminella subkulturer och det pågår ofta ett ekonomiskt liv och en rättsskipning utanför det konventionella samhället.
- Sprängbrädan. Här har vi situationen då de framgångsrika utvecklarna väljer att lämna området och söka sig till nya platser. Man gör en territoriell klassresa. Ungefär på samma sätt som de duktiga flickorna i glesbygd lämnar byn för att studera och aldrig återkomma. De mer eller mindre misslyckade pojkarna stannar kvar och blir "gammpojkar". Kvar i området blir ett negativt socialt sediment
- Byn är spännande. Här har vi den slutna strukturen som i stora drag är nöjd med sakernas tillstånd som de är. Man samverkar, man har en homogen kultur och tilliten är hög. Däremot finns det inga starka utvecklingskrafter. Det är en statisk situation. Man skulle kunna tala om en situation som mer präglas av involution än evolution. Slutenheten mot omvärlden är betydande.
- Tillväxtzonen bygger på en stark kultur och att man är utvecklingsorienterad. Det är en miljö med ett dynamiskt socialt kapital. Gnosjö skulle kunna sägas vara urtypen för denna sorts lokala miljöer. Tilliten är hög men också förändringsviljan. Nyfikenheten på omvärlden är stor och interaktionen med det kringliggande samhället betydande.

STADEN OCH STADSDELEN

*"Poliskontoret i Hovsjö besköts natten mot tisdagen med minst 13 skott. Kulorna gick in genom fönstren, perforerade den bakre väggen innan de gick ut i trapphuset"*⁴³

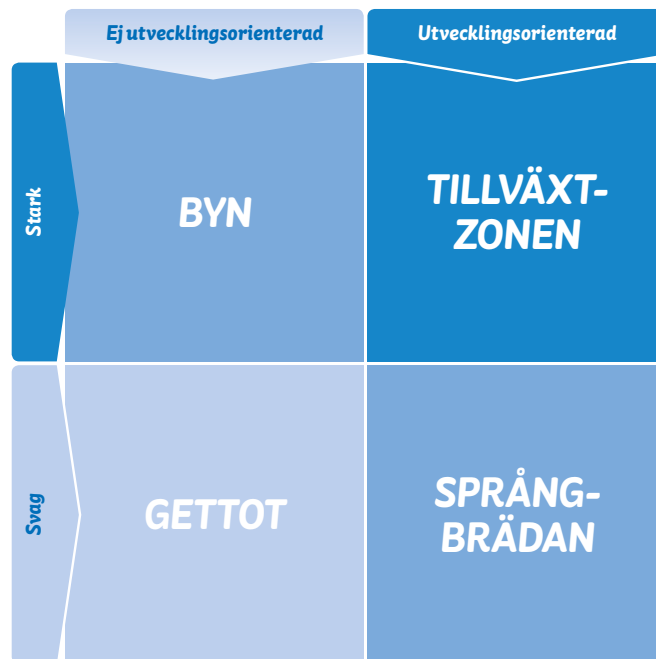
Det är dock i mötet mellan och i samspelet med det omkringliggande samhället, i Södertäljes fall staden, som karaktären på en stadsdel blir extra tydligt. Hovsjö kan, enligt vårt sätt att se det, beskrivas som en stadsdel med betydande inslag av det vi ovan kallat byn. Kulturen är stark och homogen. Men den är också statisk på så vis att samspel och integration med det kringliggande storsamhället knappast kan anses ha förbättrats. Förvärvsfrekvensen är lägre än tidigare. Skolresultaten pekar på att den kommer att fortsätta vara låg i decennier framöver. Beroendet av de offentliga försörjningssystemen är stabilt på en hög nivå och den etniska sammansättningen fortsatt präglad av en eller ett par kulturer från Mellanöstern. Det finns idag i Hovsjö

ett icke obetydligt antal personer som trots att man bott i Sverige i decennier pratar ingen eller mycket dålig svenska.

Men det finns också inslag av gettostrukturen i området. Det finns, eller har i varje fall funnits, en uppgivenhet. Det finns fraktionsbildningar och stundtals våld inte minst mellan ortodox kristna och muslimer. Det finns också påfallande inslag av en svart eller kriminell ekonomi liksom inslag av informella eller underjordiska rättssystem. Naturligtvis finns det gängkriminella strukturer som i viss mån påverkar klimatet i stadsdelen. Särskilt tydlig är riskbilden för unga män. Medan de unga kvinnorna till 57 procent lyckas uppnå målen i skolan vid utgången av årskurs 9 är motsvarande siffra för de unga männen cirka 30 procent⁴⁴. Naturligtvis är jordmånen för ett framtida utanförskap bland unga män utomordentligt god då 70 procent av dem misslyckas i skolan.

Detta leder naturligtvis till att mötet mellan Hovsjöbor och andra Södertäljebor blir komplicerat. Det uppstår en negativ förväntningsbild åt båda hållen.

Den kollektiva lokala kulturen (det sociala kapitalet)

⁴³LT, 6:e december, 2011, ⁴⁴Statistik för skolresultat Södertälje Kommun HT 2011

Från Södertäljebornas sida en negativ mytbildning som många gånger baseras på skrönor och andra- eller tredjehandsberättelser.

Hos en del Hovsjöbor växer på motsvarande vis fram ett förakt för det som kallas Svennelivet. Ett liv som man kanske å ena sidan ser ner på men å andra sidan kanske strävar efter att till vissa delar uppnå. Få ett jobb, tjäna pengar och ta sig fram i samhället. Det finns också i Hovsjö, som i så många andra förortsområden, en besvikelse över att saker trots allt inte blivit bättre. Avgivna men inte hållna löften om en utvecklingsprocess som aldrig har ägt rum.

Detta skapar naturligtvis ömsesidiga rädslor och självuppfyllande profetior. Och som i så många andra sammanhang utgör brist på kunskap om den andre en jordmån för att låta fördomar växa sig starka.

De framgångsrika oavsett om vi talar skolresultat, yrkesliv eller företagande tenderar att använda området som en språngbräda för ett fortsatt liv på annan plats. Kvar blir ett växande sediment av personer som inte lyckats i samhället. Detta kan sedan speglas i statistiken kring effekterna av olika satsningar för att få fart på området. Det som statistiskt kan se ut som ett misslyckande speglar i själva verket kanske mer de framgångsrikas flyttmönster än ett misslyckande i satsningen. Detta indikerar att en grund för att lyckas i den här typen av mobiliserings- och utvecklingsprocesser är den territoriella förankringen – en grundidé i Hovsjösatsningen.

GRÄNSÖVERSKRIDANDE ONDA CIRKLAR

Kostnadsdrivande onda cirklar

"En grupp kvinnor i den assyriska/syrianska föreningen Bethnahrin kulturcentrum bestämde sig för att våga tala om tabubelagda ämnen som pojkars och flickors olika villkor. Det har stundtals varit skitjobbigt men vi ger oss inte, säger projektsamordnaren Marlen Eskander."⁴⁵

Då man studerar utanförskapet hos

enskilda människor är det, precis som vi tidigare påtalat, ganska lätt att upptäcka ett antal orsaker som förefaller leda till ökad sannolikhet för utanförskap och exkludering. Det råder på individnivå så att säga ofta en synlig linjär kausalitet. Ett tydligt exempel är skolmisslyckanden som ofta leder till långvarig arbetslöshet.

På stadsdelsnivå och samhällsnivå är orsakssambanden mer komplexa. Orsak och verkan är ofta invävd i varandra. Man får också ofta komplexa samspel mellan sociala, ekonomiska och organisatoriska frågor. Effekter inom ett fält på kort sikt leder ofta till helt andra effekter inom andra fält på lång sikt. Man hamnar också ofta snabbt i en diskussion om det var hönan eller ägget som kom först.

I figuren på sidan 23 illustrerar vi ett sådant exempel. Om man har brist på pengar och underskott i den offentliga sektorn, leder det kanske till nedskär-

ningar i det preventiva arbetet. På så sätt får man kortsiktigt – inom (delar av) det ekonomiska fältet – en budget i balans. Detta kan dock på lite sikt leda till ökad marginalisering och utanförskap genom att barn i utsatta familjer inte får det stöd de skulle behöva. Detta i sin tur utlöser sociala betenden och kostnader för detta som på lite sikt genererar betydande kostnader för vård, försörjning och olika repressiva insatser från samhällets sida. Ett klokt kortsiktigt ekonomiskt beslut i ett stuprör kan leda till betydande långsiktiga kostnader i flera andra stuprör.

På så sätt kan vi utifrån ett systemteoretiskt perspektiv identifiera en sorts självförstärkande och accelererande ond cirkel av negativa sociala och ekonomiska förlopp. Orsaker och verkan är inte längre åtskilda från utan invävd i varandra. Dessa cirklar har vissa grundläggande egenskaper:

⁴⁵LT 24/2 2012

- Effekter på kort sikt och lång sikt kan vara helt väsensskilda. En kortsiktig vinst kan i själva verket vara början på en långsiktig förlust.
- Vinsterna i början av det cirkulära förloppet kan vara av engångsnatur och ganska måttliga – kostnaderna eller förlusterna på lång sikt kan vara både kroniska och betydande
- Intäkter och kostnader kan ske inom helt olika fält. Intäkterna kan uppstå till exempel genom nedskärningar i skolan, kostnaderna uppstår inom socialtjänst och rättsväsende. Intäkterna kan kortsiktigt vara av ekonomisk natur medan kostnaderna långsiktigt kan vara av både social och ekonomisk natur
- Förloppet är ofta självförstärkande och stundtals dessutom accelererande. När det väl har initierats krävs det stora ansträngningar för att bryta det
- Förloppet registreras endast undantagsvis i det styr- och uppföljningssystem den offentliga sfären förfogar över. Beslutsunderlag kring effekter blir därför ofta missvisande både till art, omfattning och riktning

I Hovsjö kan man se ganska tydliga sådana självförstärkande onda cirklar. Den höga misslyckandenivån inom skolan kommer, om cirkelarna inte bryts, med säkerhet att leda till både framtida höga sociala kostnader. Men också effekter i form av fortsatt hög nivå på de gängkriminella aktiviteterna. Kortsiktiga besparingar inom det sociala fältet kommer med rimlig sannolikhet att påverka den psykiska hälsan och förmågan att försörja sig genom arbete. Samtidigt skapas en grogrund för en svart och kriminell ekonomi. Till det kommer en svag tilltro till det svenska samhället följt av en fortsatt existens av dolda eller underjordiska rättssystem. För att kunna bryta mönstret är det en förutsättning att samhället går från ett kortsiktigt kostnadstänkande kring sociala frågor till ett långsiktigt

socialt investeringstänkande.

Ett avgörande cirkulärt samband

"Hot, våld och trakasserier är vardag för personalen på socialtjänstens barn- och ungdomsenhet i Hovsjö. I somras hotades en socialsekreterare till livet av en anhörig till en minderårig som skulle omhändertas. Då kopplades Arbetsmiljöverket in, och sedan dess har socialsekreterarna inte fått röra sig ensamma i centrum, inte göra hembesök och inte gå till och från bussen i Hovsjö. Men det räcker inte, enligt Arbetsmiljöverket, som kräver att verksamheten flyttas inom ett år. Annars riskerar kommunen ett vite på 2 miljoner kronor."⁴⁶

Man kan alltså för att renodla bilden ovan påstå att det finns ett nära samband mellan sociala och ekonomiska frågor om man vill studera exkluderings och utanförskapets ekonomi. På individnivå leder kortsiktigheten i styr- och uppföljningssystem i kombination med hur man organiserar den offentliga verksamheten till att kortsiktiga till synes ekonomiskt kloka beslut leder till sociala effekter. Dessa leder i sin tur till långsiktigt ekonomiskt resursslöseri. Detta strider naturligtvis mot kommunallagens krav på god ekonomisk resurshushållning. Riksrevisionen konstaterade i sin granskning 2007 av landets kommuner följande:

"Riksrevisionen har i sin granskning funnit att det är viktigt med ett långsiktigt perspektiv för att främja en god ekonomisk hushållning. En god ekonomisk hushållning kräver dock enligt Riksrevisionen inte bara att dagens kostnader och intäkter balanseras. Det behövs också en beredskap för den framtida utvecklingen av kostnaderna för till exempel vård och omsorg om äldre samt pensionsutbetalningar."⁴⁷

På samhällsnivå kan till synes kloka kortsiktiga ekonomiska beslut fattade utifrån en enskild aktörs perspektiv leda till en allvarlig urgröpning av det sociala kapitalet. Detta kan rycka

undan den långsiktiga grunden för en sund ekonomisk utveckling. Ett exempel är hur många kommuner under 90-talskrisen gjorde betydande nedskärningar inom det icke lagstadgade preventiva arbetet inom skola och skolhälsovård. Ett decennium senare återspeglades nedskärningarna i ökad marginalisering av unga. Till följd av skolmisslyckanden hade de inte lyckats ta sig in på arbetsmarknaden och blev tidigt långtidsarbetslösa⁴⁸.

Denna typ av onda självförstärkande cirklar kan i sin tur förstärkas eller dämpas av de grundläggande fysiska förutsättningar, exempelvis nedgångna husbestånd, eller hur de institutionella och organisatoriska arrangemangen ser ut. Sättet på vilket vi organiserar, styr och följer upp verksamheten i den offentliga sektorn kan förstärka kortsiktighet och sektorstänkande. Därmed riskera det sociala kapitalet att gröpas ur. Det sker genom att kostnader skyfflas över till senare tidpunkter eller andra aktörer. Vi kallar det för marginaliseringens kedjebrevseffekt. Men sättet på vilket man konkret bedriver verksamheten kan också på ett mera subtilt sätt slå undan benen på det sociala kapitalet genom att inte skapa förutsättningar för egenmakt och KASAM.

DE EKONOMISKA EFFEKTERNA

De sekundära effekterna

Utöver de primära effekter vi redan identifierat påverkas utanförskapets omfattning i ytterligare flera steg. I det sociala närområdet kring personer i utanförskap uppträder mängder av vad vi kallar sekundära effekter. Här är några exempel:

- Kortsiktig påverkan på föräldrar och syskon av en familjemedlems utanförskap i form av till exempel sjukskrivning och minskad förvärvsfrekvens.
- Långsiktig påverkan på nästa generation av föräldrars utanförskap. Man föds så att säga in i en arbetslöshetskultur.

⁴⁶Svd, 5.e november, 2008, ⁴⁷Riksrevisionens redogörelse till Riksdagen 2007/08 RRS13, ⁴⁸Dessa effekter presenteras utförligt i Fridolin, Blåsta, Ordfront, 2009

- Den subtila påverkan på grannar och nätverk i form av otrygghet eller obehagskänslor av att leva i ett bostadsområde med hög andel missbrukare och hög brottslighet.
- Den mer konkreta påverkan av detta i form av kostnader för säkerhetsdörrar, högre premier för hemförsäkring och bilförsäkring.

Kring dessa fenomen skulle man både kunna tala om marginaliseringens sociala smitta⁴⁹ på det vis som det skildras i boken "Den tändande gnistan". I denna beskrivs spridning av sociala fenomen ur ett epidemiologiskt perspektiv.

Exempel på detta är stenkastning mot bussar, containerbränder, graffiti eller andra utslag av kollektiva fenomen som snabbt sprider sig i och mellan vissa förortsområden. Under sjuttio- och åttiotalet studerade den amerikanske socialpsykologen David Phillips hur massmedier driver skapandet av den omedvetna kollektiva personlighet som kan sägas ligga bakom denna sociala smittoeffekt. Nyhetsdrevet kring Marilyn Monroes död, för att nämna ett exempel, alstrade inte bara en närmast fanatisk idoldyrkan, utan också en serie självmord bland amerikanska ungdomar. På samma sätt kan man idag se hur nya sociala medier kan skapa epidemier av självskadebeteende, självsvält men även självmord bland unga för att inte tala om fenomen som upplopp i Englands storstäder eller stenkastning mot bussar i våra förorter.

Stenkastningen mot bussar i Södertälje har övergått i ren förföljelse. I går stoppades all busstrafik under en timme på morgonen efter att en buss fått framrutan krossad. På eftermiddagen attackerades ännu en förare.⁵⁰

Detta leder till en normalitetsförskjutning i områden med utbredd negativ social smitta. Skolmisslyckanden blir normalt och hjältarna och rollmodellerna blir de äldre hel- eller halvkriminella i området. Men man skulle också kunna tala om marginaliseringens

långsiktiga sociala arv som ett uttryck för hur vissa fenomen kopplade till utanförskap sprids mellan generationer.

Sociala arvet är ett uttryck myntat av barnpsykiatrikern Gustav Jonsson vid Barnbyn Skå utanför Stockholm. Han kunde visa att de barn som vårdades där oftast hade föräldrar som haft eller fortfarande hade sociala svårigheter, vilka således gick i arv.

I flera av våra utsatta områden finns det unga som socialt eller på annat sätt ärver arbetslöshet, kunskapsförakt och skolmisslyckanden, missbruk, socialt utanförskap och kriminalitet.

*"Detta är inte andra generationens bidragstagare utan tredje generationens. Jag har mött deras föräldrar och deras farföräldrar. De har alla misslyckats i skolan, alla misslyckats med att komma in på arbetsmarknaden, alla har utvecklat en sorts outsideridentitet. Det känns nästan som att dessa ungdomar var chanslösa redan från början"*⁵¹

I en studie genomförd av Ungdomsstyrelsen beskrivs hur unga som växer upp i utsatta områden påverkas av det som skulle kunna kallas det kollektiva sociala arvet på följande vis:

*"Våra resultat visar entydigt att unga som växer upp i socialt utsatta områden har ett sämre utgångsläge inför fortsatta studier och yrkesliv i jämförelse med elever som är bosatta i mer välbärgade områden. Men vi vill poängtera att situationen för unga bosatta i socialt utsatta områden inte bara kan förstås utifrån deras eventuella utländska bakgrund eller socioekonomiska ställning. Det som präglar de ungas situation är de sammanslagna effekterna av klass, etnicitet och boendesegregation. Det finns ett tydligt samband mellan föräldrarnas inkomst och den unges egen erfarenhet av arbetslöshet. Sannolikheten att ha varit arbetslös under året minskar med stigande inkomst hos föräldrarna."*⁵²

Kopplingen mellan föräldrarnas situation (enskilt, men också kollektivt för föräldragenerationen) i det område

man bor och de ungas framtidsutsikter är enligt många forskare ganska entydig. I Hovsjö är förvärvsfrekvensen cirka 44 procent. Det betyder att majoriteten av personer i arbetsför ålder inte försörjer sig genom arbete. Detta skapar naturligtvis en stark perspektivförskjutning av normalitetsbegreppet hos de unga som växer upp i ett sådant område. I värsta fall leder detta till att skolmisslyckanden, arbetslöshet och beroende av samhället för sin försörjning blir etniska markörer. Markörer som inåt kan fungera som en sorts slutenhetssignal – vi mot dem. Utåt kan den utgöra grogrund för vardagsrasism.

Till detta kommer marginaliseringens stigmatiseringseffekt. Med stigmatisering menas vanligtvis en form av social brännmärkning eller stämpling⁵³. Man kan stigmatiseras av i huvudsak tre olika skäl; kroppsliga avvikelser, olika egenskaper eller tillhörighet till en viss grupp. Till detta kan man lägga att det dessutom förefaller finnas en territoriell stigmatisering som har att göra med varifrån du kommer och var du bor. I Norrland finns det bygder om vilka omvärlden säger att kråkorna flyger upp och ner för att dom ska slippa se eländet. Mer bekant är det kollektiva stigma som tillskrivs mörkhyade unga män som kommer från förortsområden som Fittja, Alby, Bergsjön och Tensta och som hos delar av denna grupp bidrar till att skapa en kollektiv negativ identitet av att vara outsiders.

Många menar⁵⁴ att stigmat alltid måste beskrivas i ett socialt sammanhang och förstås utifrån ett maktperspektiv. Den stigmatiserade, eller outsideren, befinner sig alltid i ett underläge och per definition i ett utanförskap i förhållande till rådande samhällsnorm. Till detta kan man lägga att stigmatiseringsprocessen ofta förefaller vara irreversibel både för de drabbade och för det omgivande samhället. Man skulle kunna beskriva det som en stigmatiseringsryssa – lätt att komma in i den, men oerhört svår att ta sig ur.

Vi skulle också kunna tala om en stigmatiseringens onda cirkel. Den inledande stämplingen från samhällets

⁴⁹Se Malcolm Gladwell, Den tändande gnistan, ⁵⁰Svd 15:e januari 2008, ⁵¹Handläggare inom enheten för ekonomiskt bistånd i Södertälje Kommun, ⁵²Ungdomsstyrelsen, FOKUS 2008, sid 13, ⁵³Goffman. 1968, Stigma – den avvikandes roll och identitet, Rabén & Sjögren, ⁵⁴Link, Bruce & Phelan, Conceptualizing Stigma, Annual reviews of sociology, 27

sida leder till utanförskap och diskriminering på arbetsmarknaden, bostadsmarknaden och inom sjukvården och utbildningsväsendet. Denna process internaliseras snabbt av de berörda och omvandlas till känslor av skam och skuld. Den förstärker känslan av hjälplöshet och att vara offer som vi berörde i föregående avsnitt. Detta i sin tur bidrar till att utveckla, förstärka och befästa den outsideridentitet som växt fram.

En del grupper drabbas av multipla stigmat. Det gäller exempelvis unga invandrarpojkar med skolproblem och annorlunda hudfärg som bor i socialt utsatta och stigmatiserade områden. En annan grupp som drabbas hårt i denna stigmatiseringsprocess är de stökiga och bråkiga barnen. De som förr kallades just bara utagerande eller livliga eller bråkiga och som i dag etiketteras med hjälp av en handfull olika neuropsykiatriska diagnoser.

Man skulle kunna säga att via familjen och de sociala nätverken kan i värsta fall de negativa sociala effekterna kring utanförskapet spridas och förstärka individeffekterna av detta utanförskap. Som ekonom skulle man säga att ett svagt eller negativt socialt kapital skapar en marginaliseringens kollektiva multiplikatoreffekt. Via dessa nätverk multipliceras effekterna över på andra individer. De kan göra detta på flera vis.

Det kan handla om att fler individer via den sociala smittan dras in i utanförskapsaktiviteter. I vissa regioner, stadsdelar och bostadsområden kan arbetslöshet och bidragsberoenden komma att uppfattas som normala och socialt acceptabla vilket kan sägas öka smittoeffekten. I andra områden kan utvecklingen vara precis tvärtom.

Det kan också hända att omfattningen av utanförskapsaktiviteter via den sociala smittan blir mer betydande och

det uppstår fler händelser – fler containerbränder, fler graffitimålningar och så vidare.

Det kan också handla om att handlingarna kan komma att bli värre eller grövre. Vid studier av destruktiva subkulturer som huligansrörelser, vit makt rörelser eller organiserade gängstrukturer kan man tydlig se att toleransen i och runt dessa sociala konstellationer för grovt våld ökar. Det kan vara en effekt av den kollektiva sociala stigmatiseringseffekten. Om jag inte kan bli bra nog, kan jag bli bäst på att vara sämst

Slutligen kan det handla om helt nya typer av händelser som kommer till uttryck i utanförskapet. En måttlig kriminalitet förvandlas i fel miljö kanske till en maffialiknande kollektiv kultur med stora inslag av ekonomisk brottslighet.

Denna sociala smittoeffekt har skildrats på ett tydligt vis i boken "Connected"⁵⁵ som ger en fördjupad bild och förståelse av hur de sociala nätverken skapar både positiva och negativa spridningseffekter kring våra beteenden.

"By analyzing the Framingham data, Christakis and Fowler say, they have for the first time found some solid basis for a potentially powerful theory in epidemiology: that good behaviors – like quitting smoking or staying slender or being happy – pass from friend to friend almost as if they were contagious viruses. The Framingham participants, the data suggested, influenced one another's health just by socializing. And the same was true of bad behaviors – clusters of friends appeared to "infect" each other with obesity, unhappiness and smoking. Staying healthy isn't just a matter of your genes and your diet, it seems. Good health is also a product, in part, of your sheer proximity to other healthy people."

Då man förflyttar perspektivet för att studera exkluderingens socioekonomiska effekter från individ- till kollektivnivå finns det alltså ett antal uppenbara förstärkningsmekanismer som gör att helheten blir större än summan av delarna – det vi här kallar faktorn X, eller marginaliseringens kollektiva multiplikatoreffekt.

De tertiära effekterna

Effekterna sprids inte bara som ringar på vattnet via de mer eller mindre informella och personliga nätverken. De får också en tertiär effekt på en mer strukturell och samhällsövergripande nivå. Både i stadsdelen och samhället i stort.

I sin mest spektakulära form kan ett negativt socialt kapital på samhällsövergripande nivå skapa massfenomen av nedanstående slag.

*"Polisen i Manchester talar om "de värsta upploppen på 30 år". Under natten greps 108 personer efter att hundratals maskerade ungdomar slagit sönder skyltfönster, satt eld på butiker och kastat sten mot polisen. I Liverpoolstadsdelen Toxteth attackerades två brandbilar och ytterligare en räddningsbil, säger polisen till Reuters. Och närmare 200 ungdomar ska ha förstört och plundrat butiker i området. 50 personer greps under natten i Liverpool. Englands näst största stad Birmingham drabbades också, liksom de närliggande städerna West Bromwich och Wolverhampton"*⁵⁶

Detta leder naturligtvis till betydande socioekonomiska effekter. Men även i något mildare form uppstår effekter.

*Flera bilar och även flera sopbehållare har satts i brand i stadsdelen Västra Frölunda i Göteborg sedan 22.30-tiden i kväll. När räddningstjänsten kom på plats fick de stenar kastade emot sig. Polisen misstänker att ungdomar ligger bakom skadegörelsen"*⁵⁷

Först kastades ett knallskott in från läktaren – och landade precis bredvid Pär Hansson. Sedan sprang en huligan in

1 + 1 = 3

⁵⁵Christakis & Fowler, Connected – mänskliga relationer och sociala nätverk och deras betydelse i vårt liv, N&K, 2010, ⁵⁶Dagens Nyheter, 10 augusti 2011,

⁵⁷www.nytt24.se

från läktaren – och attackerade Helsingborgs målvakt Matchen avbröts omedelbart – och kommer inte att återupptas⁵⁸

En sammanställning över den sociala exkluderingens möjliga kollektiva socioekonomiska effekter innehåller bland annat följande:

- Kostnader för alla de kontrollstrukturer syftande till att förhindra negativa effekter. Allt från väktare till övervakningskameror.

"2001 köpte Ängelholms kommun tjänster av privata vaktbolag för 410 000 kronor, enligt Polisförbundet. Det motsvarar 10:91 kronor per invånare. 2005 hade kostnaden stigit till 1 127 856 kronor, eller 29:41 kronor per person"⁵⁹.

- Kostnader för olika former av represiva och kontrollerande insatser för att tygla dessa fenomen. Ett tydligt uttryck för detta är polisinsatser vid fotbollsmatcher, reclaim the city aktiviteter eller andra former av upplöpp.

Fylla, bråk och stök. För att finansiera polisinsatser vid olika tillställningar använder landets polismyndigheter allt oftare möjligheten att ta betalt av arrangörerna för jobbet. Förra året skickades räkningar på nästan 2,2 miljoner kronor, jämfört med under 900 000 kronor för två år sedan. Det innebär att uppskattningsvis över 2300 polistimmar betalades med annat än skattemedel. Det handlar ofta om hela insatser, alltifrån allmän ordning till att dirigera bilar i anslutning till evenemanget. Varje polisman kostar 920 kronor per timme⁶⁰.

- Kostnader för förlorad produktion och förlorade intäkter liksom vandalism till följd av att dessa yttringar försvårar eller förhindrar normala arbetsrutiner som har skett till exempel i samband med de så kallade Salemdemonstrationerna.
- Kostnader för minskade fastighetsvärden till följd av att vissa bostadsområden uppfattas som mindre attraktiva

och därmed mindre värda en vad deras faktiska fysiska status motsvarar.

"Uteblivna åtgärder har resulterat i en beräknad extra samhällskostnad på 10 000 kr per lägenhet/år för att hantera bränder och kriminalitet när området inte fungerar socialt."⁶¹

Men på en mer övergripande nivå kan dessa kollektiva fenomen också skapa länkar mellan sociala fenomen. Först påverkas ett lands finansiella system och därefter den reala ekonomin. Ett fenomen som kan börja i ett land och därefter spridas vidare till ett annat land precis som finanskrisen inom Euroområdet.

Spanien och Italien utsattes för ett enormt räntetryck på måndagen, i skuggan av ett i raden av möten i Bryssel om den grekiska skuldkrisen. Sydeuropa. Spanska och italienska räntor nådde nya rekordnivåer på måndagen, samtidigt som euron föll hårt. Sydeuropeiska bankaktier, inte minst de italienska, fortsatte samtidigt utför efter förra veckans ras. Svenska banker fick sin släng av slev, med kraftiga kursfall, trots att exponeringen mot krishärdarna i form av obligationer från de så kallade PIIGS-länderna (Portugal, Irland, Italien, Grekland och Spanien) inte ens uppgår till 4 miljarder kronor. Detta är en försumbar del av storbankernas balansräkningar.⁶²

Vi får alltså kostnader som på ett subtilt och komplext vis sprider sig i samhällsekonomin. Det sker ofta på ett osynligt vis och stundtals med starkt fördröjda effekter.

- Kostnader för finansiella effekter förorsakade av kollektiva sociala massfenomen
- Kostnader för masspsykologiska effekter av "11:e september natur" som kollektiva effekter för psykisk hälsa och arbetsförmåga

I tidskriften Forskning och framsteg⁶³ beskrivs detta på följande vis.

"Inte bara graviditeter smittar, utan också sådant som bidragsberoende, arbetslöshet, sjukfrånvaro, självmord, skilsmässor, fetma – och till och med lycka. Vad säger det om oss människor? Och vilka konsekvenser får det för våra val av vänner och sociala sammanhang?"

Det är svårt att studera social smitta, säger Peter Hedström, som är professor i sociologi vid Nuffield college i Oxford. Det är först de senaste åren som studier har gjorts på området. Han menar att det är rimligt att våra nätverk har stor effekt på hur vi bedömer vad som är normalt och acceptabelt.

Det är klart att det upplevs som mindre problematiskt att vara arbetslös om alla ens vänner och grannar är det, säger han. I bostadsområden med hög arbetslöshet är det synnerligen viktigt att åtgärder riktas mot området som sådant, för att förändra utvecklingen. En viktig faktor i dessa sammanhang är tid – hur stor del av ens vakna liv som man befinner sig i olika nätverk, och där är arbetsplatsen förstas central"

Då man studerar ett område som Hovsjö är det alldeles uppenbart att i stort sett alla dessa sekundära och tertiära effekter kring utanförskapet går att spåra utan större ansträngning. De utgör så att säga den jordmån eller det negativa sociala kapital som till följd av Hovsjösatsningens mobiliseringsprocess måste ersättas med ett nytt och mera positivt socialt kapital. Det blir också uppenbart då man beskriver stadsdelen ur detta systemteroretiska perspektiv att kortsiktiga fragmenterade insatser knappast mer än tillfälligt kan dämpa marginaliseringens mest besvärande symptom eller komma till rätta med de underliggande orsakerna.

De kostnadsdrivande mekanismerna – en sammanfattning

Vi ser alltså att då vi studerar utanförskapets socioekonomiska effekter i ett område som Hovsjö finns det ett antal kostnadsdrivande mekanismer som

⁵⁸www.aftonbladet.se, ⁵⁹Helsingborgs Dagblad, 5:e september 2006, ⁶⁰Denna effekt har lagstiftarna förutsett, se förordning om ersättning för polisbevakning, 1982:789, ⁶¹Boverket; socialt hållbar stadsutveckling, bilaga 3 sid 4, ⁶²www.dn.se 11 juli 2011, ⁶³http://www.fof.se/textruta/arbetsloshet-smittar-också

gör att dessa kostnader sällan är stabila eller avtagande utan nästan alltid ökande. På individuell nivå har vi redan tidigare identifierat triggereffekten, accelerationseffekten och kedjebrevseffekten. Man skulle kunna sammanfatta detta med att det kring utanförskapet på individnivå finns en autonom och självgenerande tillväxteffekt.

På den kollektiva nivån hittar vi oavsett om vi studerar familjer och nätverk eller stadsdelen och samhället i stort ett antal mekanismer som skapar en marginaliseringens kollektiva multiplikatoreffekt. Det är en självförstärkande och i viss mån accelererande mekanism som består av tre delar: den sociala smittoeffekten, den sociala arvseffekten och den sociala stigmatiseringseffekten.

I stort sett samtliga effekter har dessutom i sig inbyggt en sorts självförstärkande ond-cirkel-mekanism som gör att om inget görs så accelererar förloppen. Man skulle kunna tala om ett öppet dynamiskt socialt system i ett tillstånd av obalans och bristande jämvikt. En dysfunktionell ekonomisk sociotop. Bilden kompliceras dessutom av att det inte handlar om ett utan flera olika sociala delsystem med en stark interaktion med flertalet av dessa egenskaper inbyggda. Det som tycks ske då den onda cirkeleffekten på detta vis får stort spelutrymme är att de ekonomiska effekterna av detta växer på fyra olika vis stimulerade av de mekanismer vi presenterat ovan.

Till att börja med blir det fler personer som agerar i utanförskapstermer. Fler personer som misslyckas i skolan, inte får tillträde till arbetslivet och därmed behöver försörjningsstöd. Vidare kommer dessa personer var och en att förorsaka mer kostnader genom att de ömsesidigt stimuleras i sitt utanförskap. Stenkastande eller graffititimmålande ungdomar triggar igång varandra till allt fler sådana handlingar.

Vidare tenderar händelserna att bli värre, grövre och ett tydligare uttryck för utanförskapet. Våldet går från slag till sparkar, från påkar till knivar, från knivar till skjutvapen. Man skulle i vissa avseenden kunna prata om en marginaliseringens terrorbalans eller kapprust-

ning. Slutligen kommer som en följd av dessa förstärkningsmekanismer helt nya former av utanförskapshandlingar att dyka upp. Man går från försäljning av svartsprit till cigarettsmuggling, från cigarettsmuggling till trafficking.

UTMANINGEN - HOVSJÖSATSNINGENS UPPDRAG

På kort och medellång sikt kan man alltså beskriva utanförskapets mekanismer och drivkrafter utifrån begreppet onda självförstärkande cirklar. Vi har tidigare beskrivit dessa kostnadsdrivande mekanismer som dels en individuell accelerationsfaktor, dels hur en kollektiv multiplikatoreffekt ser ut. Men kanske utgör bilden nedan en ännu bättre metafor för att skildra detta förlopp. De olika självförstärkande cirkelarna utgör tillsammans en sorts nedåtgående spiral där negativa effekter inom ett delsystem, till exempel det sociala fältet, förstärker den nedåtgående processen inom ett annat fält till exempel det ekonomiska fältet.

Om så är fallet leder det till ett antal intressanta slutsatser.

- En första slutsats är att om inget görs så blir inte tillståndet stabilt dåligt utan snarare utgör en brant nedförslutande där tillståndet blir allt värre.
- En annan slutsats är att om spiralen får sin negativa dynamik genom den förstärkande dynamiken i samspelet mellan olika delsystem så kan man inte bryta den nedåtgående trenden genom att agera bara inom ett av dessa delsystem, man måste tackla helheten.
- En tredje slutsats är att det inte räcker med att tillfälligt bromsa ett negativt förlopp eftersom grunddrivkraften består av självförstärkande onda cirklar. De måste ersättas av självförstärkande goda cirklar.

Bilden väcker också ett antal intressanta frågor kring utanförskapets dynamik och dess kollektiva effekter

- Är detta snabba eller långsamma rörelser? Och är hastigheten olika i olika delar av denna process? Tilltar den eller avtar den?
- Är processerna stabila och kontinuerliga eller stannar de upp, finns det plåtar eller accelerationsfaser? Vad bidrar till att öka hastigheten och vad bidrar till att bromsa den?
- Är det kontinuerliga processer (förändring av första graden⁶⁴) eller finns det också kvantumsprång då processerna plötsligt byter karaktär (förändring av andra graden)?
- Är processerna irreversibla eller går de att vända?
- Hur ser samverkan och samspelet ut mellan olika delsystem? Hur påverkar fastighetsrenovering olika sociala mönster? Hur påverkar förvärvsfrekvensen de sociala umgängesformerna i ett område?

Sammanfattningsvis ser det ut som att Hovsjö som stadsdel befinner sig i en ojämnt sluttande nedförslutande. Om det förhåller sig på detta vis? Hur bryter man då detta mönster och ersätter den med en positiv och uppåtgående spiral? Det är detta trenderbrott som utgör Hovsjösatsningens uppdrag.

⁶⁴Se Watzlawick, Förändring – att ställa och lösa problem, N&K, 1983

Modell och verklighet – att bryta onda cirklar

”Nedåtgående spiraler har naturlig hjälp av gravitationen. De kräver inte så mycket kraft – de fortgår av sig själv. Uppåtgående spiraler å andra sidan måste besegra gravitationen och kräver ständiga injektioner av energi för att fortgå”

DETTA ÄR VÅR INGÅNG

"Det svåra fixar vi med en gång, det omöjliga tar något längre tid"

Hovsjös befolkning motsvarar 6-7 procent av kommunens totala befolkning. Men i stadsdelen avviker livsbetingelserna dramatiskt från genomsnittet i kommunen. Det handlar om fenomen som skolresultat, bidragsberoende, förvärvsfrekvens, arbetslöshet och disponibel inkomst. Vad som i stora delar av kommunen skulle uppfattas som annorlunda eller udda har i stadsdelen förvandlats till en ny normalitet. Då mer än hälften av den vuxna befolkningen inte arbetar eller förvinner från stadsdelen på dagtid förändras normalitetsbegreppet dramatiskt.

Denna normalitetsförskjutning förefaller aktivt medverkande i den multiplikatorprocess kring utanförskapet som vi tidigare pekat på. Man skulle kunna tala om en negativ synergieffekt då flera olika faktorer samverkar kring utanförskapet så att totaleffekten blir större än summan av delarna. Denna multiplikatoreffekt består som vi ser det av tre delar; den sociala smittan, det sociala arvet och stigmatiseringseffekten – tre fenomen som vi diskuterat i tidigare kapitel.

Den sociala smittan är det förhållandet att ett visst beteende snabbt sprids till andra personer och förskjuter normalitetsbegreppet. Det kan handla om synen på skolresultat, synen på bidragsberoende, synen på arbetslöshet, förekomsten av tidiga tonårsgraviditeter, flickors självskadebeteende eller unga mäns syn på kriminalitet och gängbildning.

Det sociala arvet handlar om att vissa synsätt går i arv från föräldrar till barn, från äldre till yngre. Det kan handla om synen på utbildning, synen på alkohol, acceptansen för kriminalitet eller fenomen som hedersvåld eller specifikt etniskt kopplade beteenden

Stigmatiseringseffekten är det förhållandet att vissa området, vissa kvarter, vissa folkgrupper eller vissa etniska grupperingar av omvärlden eller

sig själva uppfattas som avvikande och stundtals mindre kapabla vilket kan förstärka ett redan befintligt utanförskap. Stigmatiseringen utgör ett sorts kollektivt nedvärderande av hela kategorier av människor utan nyanser och utan beaktande av enskilda människors unika kompetenser.

Den stora utmaningen i Hovsjöarbetet är att hantera denna normalitetsförskjutning på ett så konstruktivt sätt som möjligt. Hovsjösatsningen handlar om att individuellt och kollektivt bryta utanförskapet i en stadsdel med mycket stora utmaningar. Då man ska beskriva och analysera en sådan process är de utgångspunkter man har avgörande för vad man ser och tolkar. Våra utgångspunkter är följande:

- Detta är inte ett individuellt eller tillfälligt problem – det är ett långsiktigt, kollektivt och strukturellt problem
- Problemet har många olika bottnar och dimensioner som måste angripas samtidigt – det består åtminstone av tre olika dimensioner: den ekonomiska, den sociala och den fysiska
- Den gemensamma kollektiva kulturen eller områdets sociala kapital är en grundbult både i förståelse av problemet och dess lösningar
- Sättet på vilket den offentliga sektorns insatser och resurser kan mobiliseras och samordnas inom området är avgörande för framgång i en utvecklingsprocess
- Lösningar måste bygga på ett långsiktigt och uthålligt perspektiv. Det handlar om flera år, kanske decennier, och aktiv närvaro och medverkan från många olika aktörer
- Processen måste byggas inifrån och huvudbärare i detta måste vara de boende. För att lyckas måste man komma förbi den "projekttrötthet" som finns i Hovsjö precis som i många andra utsatta områden

- För att lyckas måste processen släppa problemperspektivet och den känsla av hopplöshet och stigmatisering som kan finnas. Man måste hela tiden arbeta lösningsfokuserat och med ett visionärt perspektiv

Den grundläggande sociala problematik som finns i området har alltså både individuella och kollektiva aspekter. Det individuella perspektivet handlar om hur enskilda individer utifrån sina unika enskilda förutsättningar och det sociala sammanhang man befinner sig i hamnar i utanförskap. Utanförskapet ur individuellt perspektiv går nästan alltid att förstå som ett tydlig fenomen med en linjär kausalitet. Orsak och effekt går ofta att spåra. Man kan anlägga ett psykologiskt, socialt eller biologiskt perspektiv kring detta, eller en kombination av dessa faktorer

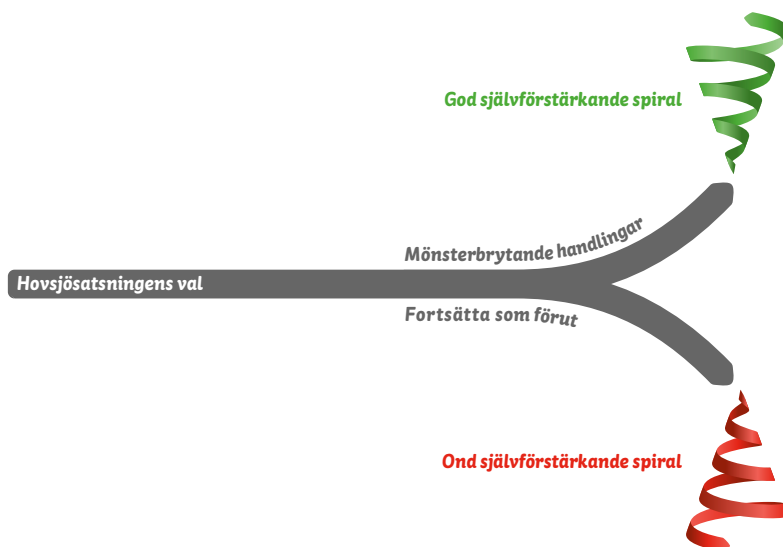
Det kollektiva perspektivet på utanförskap är betydligt mera komplext att både förstå och kunna tolka. Orsaks-sambanden blir cirkulära och består ofta av onda självförstärkande cirklar som är verksamma under lång tid. En förståelse av det kollektiva perspektivet förutsätter någon form av systemteoretiskt tänkande – att kunna se interaktion på kort och lång sikt mellan olika delsystem. Detta leder också till att begrepp som nätverkstänkande och helhetssyn blir centrala i en analys.

DET FINNS ETT GRUNDLÄGGANDE VAL

"Du Patrik, det är bra att du tar dig an det här jobbet. Och vi gillar dig, och vi tror att du gör bra grejor. Men du förstår. Det går inte. Det är kört. Hovsjö är kört."⁶⁵

Det finns ibland en tendens att uppfatta områden som Hovsjö som körd. Som att det inte är någon idé och att utvecklingen inte går att vända. Denna bild kan vara förankrad både hos boende och i omvärlden. Det är den kollektiva stigmatiseringsprocess som vi nämnt ovan och den leder naturligtvis till uppgivenhet och apati. Man ser

⁶⁵Sagt till vd för Telge Hovsjö strax efter hans tillträde av en av områdets boende, en ung man av s.k. värstingnatur

De onda cirklarnas förbannelse

Dynamiken bakom negativa spiraler brukar ofta kallas självförstärkande onda cirklar. Med detta menar vi att ett negativt utvecklingsförlopp blir självförstärkande och accelererande. Självuppfyllande profetior skapas där negativa förväntningar ständigt bekräftas och ger näring åt nya negativa förväntningar.

Men det kan också handla om – som i bilden nedan – att svaga ekonomiska förutsättningar kan skapa psykologiska och sociala effekter som i sin tur gör att man tappat sitt sammanhang. Detta gör att självkänslan försvagas vilket leder till att man blir ännu sämre rustad att ta tag i sin ekonomiska situation. Och så snurrar cirkeln på.

Detta mönster kan bero på många olika saker som tidigare erfarenheter av misslyckanden, den uppgivenhet man går och bär på eller den känsla av determinism som gör att man tror att inget går att förändra.

De mönsterbrytande handlingarnas betydelse

"Vaffö gör ni på detta viset?"⁶⁸

För att kunna vända på steken och förvandla självförstärkande onda cirklar till självförstärkande goda cirklar krävs att man gör detta genom mönsterbrytande handlingar som bygger upp känslan av sammanhang, egenmakt och det sociala kapitalet.

Många av de barn som misslyckas i skolan är på väg in i en komplex och sammansatt negativ ond cirkel ungefär på det sätt som vi skildrat ovan. Man kan för dessa barn se framför sig, mer eller mindre tydligt, ibland medvetet, ibland omedvetet en förväntad exkludering. Först i skolan därefter i samhället i stort. Det kan leda till att man betar sig utifrån denna förväntningsbild och därefter från omvärlden får bekräftelse på denna förväntan. Detta är ett exempel på den normalitetsförskjutning som kollektivt kan drabba barnen i ett visst område eller en viss stadsdel. Man skapar ett system av självuppfyllande negativa profetior som

utvecklingen i området som en ständigt nedåtgående spiral.

Den bild vi får när vi tittar in i och följer processen i Hovsjö är lite annorlunda. Vi knyter an till existentialismen och menar att det finns alltid ett val.

"Existentialism är en term som har tillskrivits en grupp filosofers arbete vilka delade tron att filosofiskt tänkande börjar med det mänskliga subjektet – inte bara det tänkande subjektet utan det agerande och kännande, den levande mänskliga individen."⁶⁶

Det finns en möjlighet att välja ny väg. För Hovsjös del handlar det om att se möjligheten att bryta den nedåtgående spiralen och ersätta den med en uppåtgående spiral.

I bilden ovan pekar vi på att Hovsjö i grunden handlar om huruvida den nedåtgående spiralens process ska få fortgå med ökade sociala konsekvenser och ökade socioekonomiska kostnader som följd eller om man ska bryta detta mönster och skapa en uppåtgående spiral.

För att kunna göra detta val krävs för det första att man ser att det finns ett val att göra. Det krävs dessutom att man kan se konturerna till ett alternativ. Möjligheten att välja att gå till något i stället för att fly från något. Vidare krävs att man tror att man förfogar över möjligheter att fatta beslut och

vidta åtgärder som gör att detta alternativ kan realiseras. Då närmar vi oss snabbt två centrala begrepp för att på individuell nivå förstå Hovsjösatsningen – KASAM och egenmakt.

KASAM handlar om att göra verkligheten begriplig, meningsfull och hanterbar. Det är precis det angreppssätt som ligger till grund för Hovsjösatsningen. Man skulle kunna säga att Hovsjösommar utgör en mycket tydlig illustration av hur man omsätter KASAM-begreppet till handling. Men det handlar också om att bryta känslan av att inte ha makt över den egna verkligheten, att bryta rollen som drabbad av omständigheterna eller rollen som offer.

Egenmakt handlar om att kunna bryta destruktiva mönster och skapa nya. I Hovsjösatsningen utgår man från att egenmakten över det egna livet tillsammans med begripligheten och meningen gör det möjligt att skapa ett positivt socialt kapital genom att bygga tillit och goda relationer inom stadsdelen. Men också mellan stadsdelen och omvärlden.

DET HANDLAR OM ATT BRYTA MÖNSTER

"It used to be different, now it is the same – or, it feels like before but one feet above the ground"⁶⁷

⁶⁶Wikipedia, ⁶⁷Sagt om begreppet satori i buddistisk tradition, ⁶⁸Fritt efter Ronja Rövardotter

gradvis förstärks. I förlängningen skapar man en outsideridentitet.

Hovsjö har en lång historia av negativa händelser och negativa självbilder, liksom negativa projektioner från omvärlden. Den kollektiva exkluderings- och stigmatiseringsprocess som vidhåller området skapar ett mönster av negativa förväntansbilder som gång på gång tenderar att bekräftas och som därmed utgör motorer i ett mönster av negativa självförstärkande cirklar. Det kan leda till att man (både boende i området och aktörer i omvärlden) betar sig utifrån denna förväntningsbild och därefter får en bekräftelse på denna förväntan. Man skapar ett system av självuppfyllande negativa profetior som gradvis förstärks. I förlängningen bidrar man till att skapa en kollektiv outsideridentitet.

Men detta går att bryta. Det finns ingen självklarhet i att dessa mönster ska fortgå. Men det bryts inte av ord allena. "Talking is cheap". Dynamiken i onda cirklar består av det negativa samspelet mellan förväntningar och handlingar. Processen accelererar enligt mönstret "more of the same". Sådana processer, säger forskningen om förändringsprocesser och den systemteoretiska vetenskapen⁶⁹, bryts av det som brukar kallas förändringar av andra graden. Man bryter mönster och gör något helt nytt. Man gör tvärtom

mot vad som förväntas. Då rubbas förväntansbilden. De mönsterbrytande handlingarna gör det möjligt att byta system och gå in i ett nytt cirkulärt system av handlingar och förväntningar – denna gång positivt.

Detta språng uppstår inte av sig själv. Det krävs först och främst mod och vilja för att bryta de onda cirkelarna. Mod att ta risker. Man kan ju ha fel. Men vad som framförallt krävs är att man börjar bete sig på ett nytt vis. I handling visar att man menar allvar. Det vi här kallar mönsterbrytande handlingar. Man är i viss mening i samma läge som en förälder som ska uppföstra sina barn. Barnen struntar i vad föräldern säger. De studerar vad mamma eller pappa gör.

Hovsjösatsningen kan i väsentliga avseenden beskrivas utifrån hur man genom en lång och uthållig serie av konkreta mönsterbrytande handlingar strävar efter att lämna de negativa självförstärkande cirkelarna och bygga upp motsvarande positiva.

En grundläggande idé med Hovsjösatsningen är att skapa sammanhang där goda mönsterbrytande handlingar kan uppstå. Detta leder till att man genom att uppleva framgång steg för steg lyckas ta sig in i inkluderings goda cirkel. Hovsjösommar där stadsdelens ungdomar får sommarjobb, får möjlighet att växa och att ta ansvar och

dessutom möjlighet att ta ansvar för sin närmiljö och bygga upp sin självkänsla är ett exempel på detta. Man får känna att man lyckas, att man är okej. Självkänslan växer. Framgång föder framgång. På så sätt kan man säga att hela Hovsjösatsningen bygger på ett lösningsfokuserat synsätt⁷⁰.

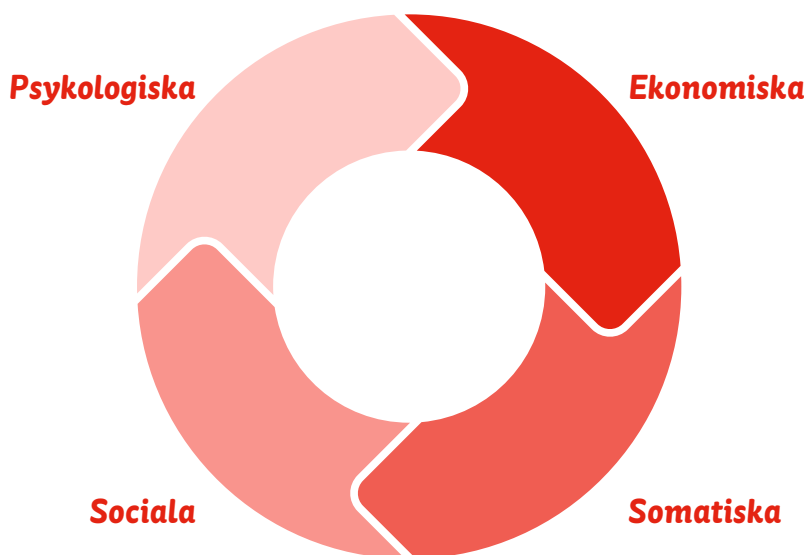
Vilka är då dessa mönsterbrytande handlingar? Erfarenheten visar att det finns några kriterier för att handlingarna ska ge god effekt.

- De bör vara av rätt sort. Med det menas att de bör stödja egenmaktsbegreppet och KASAM samt bidra till att bygga det sociala kapitalet.
- De bör ske vid rätt tid. Det som man brukar kalla tajming. När tiden är mogen och när beredskapen för att hantera deras effekter är så gynnsam som möjligt.
- De bör ha rätt uthållighet. Med detta menas att de bör vara långsiktiga snarare än tillfälliga och att de på sikt bör kunna skapa positiva självgenererande processer utan att man behöver tillföra energi utifrån.
- De bör ske i rätt sammanhang och med rätt samverkan så att de stödjer och skapar synergieffekter med andra processer för att på så sätt erhålla maximal utdelning.

ATT SKAPA KRITISK MASSA OCH PASSERA TAKE OFF⁷¹

"Kritisk massa är i sin ursprungliga, fysikaliska, betydelse den massa vid vilken sönderfallet i en radioaktiv substans avger så många fria neutroner att en kedjereaktion uppstår och en kärnexplosion äger rum. I överförd betydelse syftar kritisk massa på ett antal eller en kvantitet av någonting som är nödvändig för att en viss process ska kunna vara möjlig. Det kan till exempel vara ett minsta antal personer i en grupp för att en aktivitet ska hållas"⁷²

Att bryta mönster och skapa en långsiktigt framgångsrik utvecklingspro-

⁶⁹Se Watzlawick, Förändring, 1976, ⁷⁰Se vidare Ben Furman, Det är aldrig för sent att få en lycklig barndom, 2005, ⁷¹Begreppet har sitt ursprung inom utvecklingsteorin och har myntats av Walt Whitman Rostow (1916 – 2003) ekonomisk historiker som menar att länder genomgår 5 stadier i sin väg emot ekonomisk utveckling. Likt ett flygplan lyfter ekonomierna, Take off., ⁷²Wikipedia

cess tar i regel lång tid och kräver en betydande uthållighet. Under lång tid får man tillföra energi och resurser för att sätta fart på en i grunden trög och ovillig utvecklingsprocess. Insatserna är stora och utdelningen liten och kommer först efter ett bra tag.

Men vid någon mer eller mindre väldefinierad tidpunkt uppnår processen sin kritiska massa – den situation då tillräckligt med förändringsimpulser ansamlats för att processen av egen kraft ska löpa vidare och en självgenererande process uppstå. Den kritiska massan kan uppstå på flera olika vis.

Det kan handla om att tillräcklig volym med förändringsimpulser har uppstått. Det kan också handla om att dessa impulser har skett under tillräckligt lång tid eller med tillräcklig uthållighet. Många gånger handlar det om multifunktionalitet i processen, det vill säga att impulserna är av många olika slag: ekonomiska, sociala och pedagogiska. Det kan också handla om att impulserna samverkar med varandra så att positiva synergieffekter uppstår. Och det kan vara impulser som har en direkt katalyserande effekt på situationen.

Då man i efterhand tittar tillbaka på alla de satsningar som gjorts kring utsatta stadsdelar och miljonprogramsområden i landet kan man tydligt se ett par saker. Satsningarna har varit för små, pågått under för kort tid och varit en- eller fådimensionella. De har också missat den underligande värdegrunden utifrån begreppen KASAM, egenmakt och det svaga sociala kapitalet.

Vi kommer i ett senare kapitel att diskutera hur hela den stora Hovsjöprocessen kan tolkas som en lång resa mot en möjlig kritisk massa och en möjlig take off och hur samspelet mellan det som sker i Hovsjö idag med rätt stöd från de offentliga systemen kan ha en möjlighet att passera den kritiska punkten för en självgenererande tillväxt.

Rent generellt sett kan man säga att det vi kallar den stora satsningen i Hovsjö väl uppfyller de kriterier för att sträva mot den take-off punkt vi angett ovan. Den har volym och multifunktionalitet och rör sig inom många olika samhällsom-

råden. Det finns tydliga katalyserande inslag som Hovsjöbyggarna, fritidsgården och Hovsjösommar. Och det finns inbyggt många positiva synergieffekter i processen. Dessutom och kanske allra viktigast bygger satsningen på en genomtänkt och konkret tillämpad värdegrund.

Men vi är inte där ännu. Vi är endast i förstadiet till take-off. Två tydliga faktorer kommer att krävas:

- fortsatt uthållighet under flera år i den nuvarande Hovsjösatsningen – ett fullföljande av dagens process
- en tydlig och samlad offensiv från de offentliga aktörerna, främst kommunen i Hovsjö för att stödja denna process

ATT FÅ ETT GENOMSLAG - IMPLEMENTERINGSKONSTEN

"Vi är trötta på sociala cortisonssprutor"

Att genomföra förändringsprocesser av det slag som Hovsjösatsningen är kräver tid, ett systematiskt angreppssätt och uthållighet. Det handlar inte om några få år utan om många år. Forskningen⁷³ om implementering av nya metoder inom till exempel vård och socialtjänst pekar på att introduktionen av en ny behandlingsmodell handlar om snarare 3-4 år än om 1-2 år. Då det som här handlar om att transformera en dysfunktionell sociotop, ett helt bostadsområde, handlar kanske processen om 10 - 15 år eller mer.

Det finns också rikligt med kunskap om hur man får människor med sig i denna process. Först dyker de nyfikna upp. De är en tämligen liten grupp. Därefter kommer entreprenörerna. De som ser möjligheter i varje ny situation. Sedan de snabba anpassarna som flexibelt hanterar varje given situation. Först därefter, ofta långt därefter, kommer den stora majoriteten. Insikts- och manövertrögheten⁷⁴ hos denna grupp är ofta betydande. Allra sist kommer det som i figuren nedan kallas sölkorvarna. De personer som ogärna ser att förändringar uppstår.

Det som kanske saknas i figuren är

ytterligare en viktig grupp i denna typ av processer. Motståndarna – de som vill motverka den förändring som sker av praktiska skäl, av ideologiska skäl eller av egoistiska skäl. Motståndarna är ofta de som vill bevara status quo av rädsla eller därför att man är ganska nöjd med sakernas tillstånd idag. Man vet vad man har men inte vad man får. Man får inte heller glömma att det finns aktörer som tjänar på det omfattande utanförskapet. Inte minst den kriminella ekonomin har ju detta som affärsidé. Sedan har vi, som i alla förändringsprocesser, de som sitter på läktarna med armarna i kors och inväntar tillfället att säga, vad var det jag sa. De avundsjuka, teoretikerna och de missunnsamma.

Det man i Hovsjö, som på så många andra platser, ger uttryck för är en oerhörd trötthet inför utifrån kommande, syntetiska, kortsiktiga injektioner av olika slag, så kallade satsningar, som sällan leder till bestående positiva effekter utan snarare leder till ännu en besvikelse.

*"Det finns en besvikelse och misstro gentemot Storstadssatsningen i boenderåden och en klyfta mellan bostadsområdena och kommunledningen har uppstått. Risken finns att de boende tröttnar på att vara föremål för olika så kallade integrationsåtgärder."*⁷⁵

Denna frustration har handlat om exempelvis upplevd skendemokrati, kortsiktigheten och flyktigheten i satsningarna och att objektifieras i processen. I Hovsjösatsningen har denna utmaning hanterats på flera olika vis. För det första finns en utpräglad långsiktighet i satsningen. Föreställningen om en quick fix finns inte på kartan. Ett uttryck för detta är vägran att kalla denna process för just projekt. För det andra har man mycket medvetet vänt sig till dem som i figuren ovan kallas de nyfikna och entreprenörerna. De har blivit tidiga bundsförvanter i processen. Det har funnits en mycket tydlig pedagogisk idé kring detta och arbetet har varit utpräglat lösningsfokuserat. För det tredje har man medvetet jobbat på att processen ska bäras av de boende i området och inte tillfälliga externa aktörer.

⁷³Karin Guldbrandsson, Från nyhet till vardagsnytta, FHI; 2010, ⁷⁴Dessa båda begrepp har en gång formulerats av Bo Hedberg, professor i företagsekonomi,

⁷⁵Lindström, Storstadssatsningen i Södertälje, Södertörns Högskola, 2002

Att skapa utveckling

MOBILISERINGSPROCESSEN

Vad säger historien – fallet storstadssatsningen

*"Den som har bråttom får alltid äta
löskokta ägg"*

Ända sedan åttiotalet har det genomförts olika insatser eller projekt för att bryta det negativa mönster som varit förhärskande i stadsdelen Hovsjö. Det mest spektakulära till omfattning har väl varit den s.k. storstadssatsningen som skedde i början av 2000-talet i ett antal olika utsatta förortsområden i landet. Många tiotals miljoner satsades enbart i Södertälje där Hovsjö var ett av fyra utvalda områden. Det går i dag inte att se några direkt synliga spår av denna satsning.

På samma sätt kan man se att förvärvsfrekvensen i Hovsjö då man inledde storstadssatsningen var 49,5 procent. Idag är den cirka 45,5 procent. Då man samtalar med människor i Hovsjö och i andra områden som var delaktiga i storstadssatsningen är frånvaron av positiva bilder och entusiasm det mest påtagliga. Det finns kanske därför skäl att fundera över några viktiga metodfarenheter från denna epok. I samband med en studie i sju kommuners utsatta stadsdelar vi genomförde 2011-12⁷⁶ väcktes ett antal frågor och ett antal påstående kring denna typ av processer formulerades:

- har man jobbat top down eller bottom up? Erfarenheten säger att man måste göra både och.
- har man arbetat med långsiktighet och uthållighet? Erfarenheten säger att man måste ha minst ett femårs-perspektiv gärna betydligt längre för att få verklig effekt i denna typ av processer.
- har man haft för högt tempo och

för bråttom i början av processen? Erfarenheten säger att man måste skynda långsamt.

- har man haft insikt om vilka trögheter man måste hantera i denna typ av processer? Erfarenheten säger att man systematiskt underskattar förändringsmotstånd och trögheter.
- har man lyckats mobilisera de offentliga systemen att agera samordnat inom det geografiska område som är aktuellt? Erfarenheten säger att det är många aktörer som är svårmobiliserade och ovilliga till ett långsiktigt gemensamt commitment.
- har man förstått vikten av konkreta synliga framsteg tidigt i processen och att i handling gå från prat till verkstad? Erfarenheten säger att många är ovilliga att få skit under naglarna i denna typ av processer och hellre föredrar en kommenterande läktarplats än att gå ut på banan och spela
- har man lyckats mobilisera invånarnas nätverk i området och etablerat en genuin dialog på bredden? Erfarenheten säger att det är lättare att prata om människor än med människor

Då vi studerar Hovsjösatsningen utifrån dessa kriterier ser vi ganska tydligt hur väl man bäddat för långsiktig framgång genom att beakta de flesta av dessa faktorer. Arbetet är långsiktigt och långt bortom det konkreta projektets tidshorisont. Det finns ett top down och bottom up perspektiv och man arbetar i genuin dialog med de boende. Ett exempel är att de boende är i majoritet i fastighetsbolagets styrelse. Mobiliseringsprocessen är särskilt tydlig kring sommarjobsatsningen och de konkreta resultaten tydliga kring Hovsjö Hub och Hovsjöbyggarna. Det har skapats jobb och det finns samlingslokaler.

Hovsjösatsningen syftar till att skapa långsiktig och stabil utveckling i vid mening. I mera snäv mening handlar det om att rusta upp hus och lägenheter å ena sidan och en social mobiliseringsprocess som leder till fler arbetstillfällen å den andra. Det är vad vi inledningsvis kallat den stora och den lilla satsningen.

Tre parallellprocesser

"Man kan inte vara delvis gravid"

En unik aspekt med Hovsjösatsningen är att man samtidigt tar sig an tre olika aspekter av denna utvecklingsprocess. Utan att använda, eller kanske ens känna till, begreppet har man i satsningen utgått från ett systemteoretiskt perspektiv.

Den första delen är en fysisk utvecklingsprocess som handlar om dels renovering av bostäderna i området, dels om framtagandet av ett kulturhus eller som det numera kallas Hovsjö Hub.

Den andra delen är en social mobilisering. Det handlar om att i en pedagogisk process mobilisera invånarna och göra dem till de långsiktiga motorerna i och ägarna av denna utvecklingsprocess.

Den tredje delen är en ekonomisk utvecklingsprocess där syftet är att höja förvärvsfrekvensen, minska arbetslösheten och minska bidragsberoendet bland invånarna i Hovsjö. Hovsjöbyggarna utgör en del av detta.

Allt detta bygger på ett antal organisatoriska förutsättningar varav det förhållandet att Telge Hovsjö är ett självständigt bolag med en styrelse med invånarna i majoritet kanske utgör en av de allra viktigaste.

PROBLEMET OCH LÖSNINGEN BESTÅR AV FLERA OLIKA DELAR

Ett socialt problem och ett fastighetsproblem

"En båda benens strategi"

⁷⁶Nilsson & Wadeskog, Utanförskapets ekonomiska sociotoper – socioekonomisk analys på stadsdelsnivå, SEE, 2012

Hovsjöproblemet består av tre samverkande delar. Först ett fastighetsbestånd som måste renoveras, miljonprogramområdesproblematiken. Till detta kommer ett knippe sociala problem som omfattande skolmisslyckanden, omfattande sociala störningar och gängkriminalitet. En underström som förenar dessa båda problem med varandra är att det finns en ekonomisk problematik som får sin tydligaste uttrycksform i extremt låg förvärvsfrekvenser. Det innebär hög arbetslöshet, låga disponibla inkomster och stort och långvarigt (stundtals livslångt) bidragsberoende.

Dessa tre problem interagerar med varandra vilket vi illustrerar i figuren ovan. Man skulle kunna säga att utanförskapet på arbetsmarknaden (vilket en betydande del av utanförskapsforskningen visar) båda är en viktig källa framförallt till de sociala problemen. Samtidigt förstärker detta de sociala problemen och skapar belastning på fastighetsbeståndet.

Det finns två tydliga erfarenheter kring denna typ av mobiliseringsprocesser. Den första är att för att lyckas krävs det att man attackerar situationen på flera fronter samtidigt. Man kan inte bara jobba socialt eller med den fysiska miljön eller med att skapa arbetstillfällen. Den andra erfarenheten är att det finns stora synergivinster att göra om de olika delarna integreras och stödjer varandra. Det är just detta som är det systemteoretiska perspektivet.

Extra intressant är att man i Hovsjösatsningen medvetet söker samspel mellan dessa olika delar. Man strävar efter att genomföra den fysiska renoveringen genom att skapa lokala arbetstillfällen. Man mobiliserar invånarna socialt i den fysiska förändringsprocessen. Och man strävar efter att skapa

arbeten för att på så sätt bädda för den sociala mobiliseringsprocessen.

Det sociala problemet är det stora problemet

"Man kan inte sila mygg och svälja kameler, då får man ont i halsen"

Men vad är det stora och vad är det lilla problemet? Låt oss illustrerar detta i diagrammet och tabellen nedan. I dessa beskrivs de totala samhällskostnaderna för att förvärvsfrekvensen i Hovsjö är 46 procent i stället för 76 procent som är genomsnittet i länet. Diagrammet beskriver de ackumulerade kostnaderna för detta förvärvsfrekvensgap från 20-årsåldern fram till pensionsåldern. Vi ser då att de totala kostnaderna uppgår till strax under 6 miljarder kronor.

I tabellen nedan ser vi kostnaderna för detta uppdelat på tre kategorier. Finansiella kostnader som i huvudsak handlar om försörjningskostnader, reala kostnader som handlar om olika samhällsinsatser samt produktionsförlusterna (förlusten av BNP-bidrag).

Vi ser också att värdet av detta förvärvsfrekvensgap uppgår till cirka 221 miljoner kronor på årsbasis eller annorlunda uttryckt sju gånger hela projektsumman för de tre åren med Tillväxtverkets finansiering av den nu pågående Hovsjösatsningen.

Är detta stora eller små tal? Ett sätt att svara på denna fråga är att jämföra dem med några intressanta nyckeltal i kommunens budget vilket vi gjort i diagrammet nedan. Till exempel uppgår den framtida ackumulerade kostnaden för detta utanförskap i form av ett gap i förvärvsfrekvens mellan stadsdelen och länet till cirka en och en halv gång kommunens total årliga budget Eller mellan

3 och 4 gånger Södertälje kommuns samlade pensionsskuld och mer än tio gånger kommunens årliga IFO-budget.

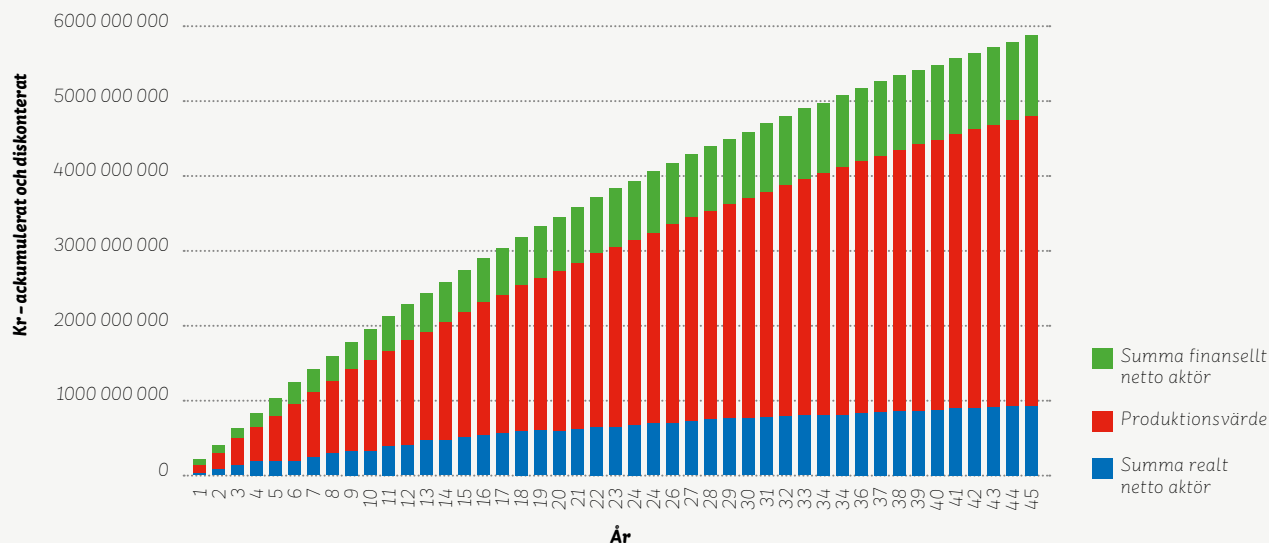
Man kan alltså på goda grunder hävda att det sociala problem, som kan anses vara kopplat till den låga förvärvsfrekvensen i Hovsjö, är det stora problemet. Det har en omfattning på i storleksordningen drygt 5 – 10 miljarder kronor beroende på vilka kostnadsposter som medräknas. Det finns också ett fastighetsproblem som har att göra med renoveringen av hela bostadsområdet. Men sannolikt är det trots allt ett mindre problem⁷⁷. Så fort man definierat situationen på detta vis ser man att det finns ett dilemma. Hur ska vi kunna skapa resurser för att jobba med det stora problemet? Men direkt följer ytterligare en fråga. Hur ska vi kunna tackla detta så att vi påverkar båda problemen samtidigt och dessutom skapar positiva synergieffekter så att den underliggande ekonomiska problematiken kan tacklas? Det finns nämligen riklig erfarenhet som pekar på att om man tacklar den fysiska problematiken (det fysiska investeringsbehovet) utan att tackla den sociala situationen (att bygga och stärka det sociala kapitalet) riskerar detta snabbt att leda till att de till hög kostnad upprustade bostäderna snabbt förslummas igen. Det svaga sociala kapitalet gröper ur värdet av det fysiska kapitalet. En följd av bland annat det vi tidigare kallat den sociala smittoeffekten, det sociala arvet och den kollektiva stigmatiseringen.

En annan fråga är: Hur ska vi kunna genomföra processen på ett sådant vis att vi kan mobilisera de resurser i den offentliga sektorn som redan finns avsatta för området men rikta om dem så att de mer effektivt kan bidra till att bryta det kollektiva utanförskapet

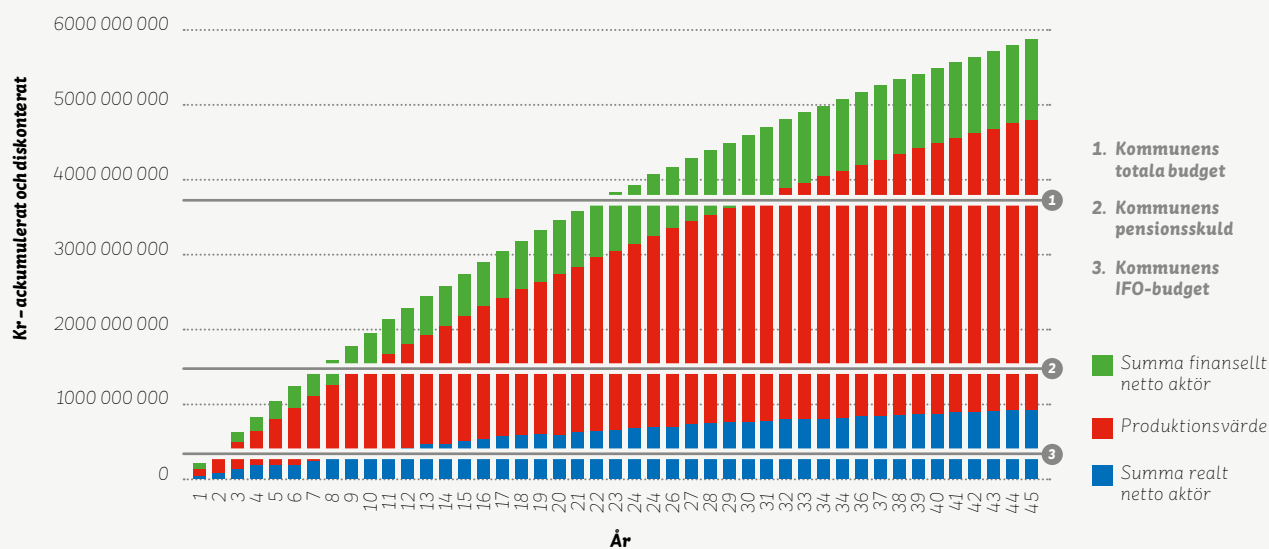
	21	22	23	25	50	65
Aggregerat netto	1	2	3	5	30	45
Summa realt netto aktör	43 070 346	84 484 141	124 305 907	199 411 191	774 564 819	928 116 059
Produktionsvärde	129 091 200	255 699 877	379 873 772	621 103 605	2 963 832 909	3 911 133 926
Summa finansiellt netto aktör	49 720 00	97 527 692	143 496 627	230 198 391	894 150 292	1 071 408 389

⁷⁷Hovsjö har cirka 1.700 lägenheter. Om en miljonprogramrenovering kostar 600.000 kronor per lägenhet blir den totala renoveringskostnaden för hela Hovsjö ca 1 Mdr kronor,

ACKUMULERAT AGGREGAT

ACKUMULERADE KOSTNADER FÖR GAPET MELLAN HOVSJÖ OCH STOCKHOLMS LÄN I FÖRHÅLLANDE TILL NÅGRA NYCKELTAL

i stället för att vidmakthålla det. Det är denna sammansatta utmaning som Hovsjösatsningen har att tackla.

Man började med den sociala mobiliseringsprocessen

*"Man kan inte påverka människor om man inte har en relation"*⁷⁸

I Hovsjö hade man en långsiktig idé om hur man skulle gå tillväga kring detta. Denna idé hade bland annat sina rötter i de negativa erfarenheterna från storstadssatsningen och andra externt initierade och ledda projekt man upplevt. Därför började man med den sociala mobiliseringsprocessen som ett sorts förstadium till en betydligt bredare mobiliseringsprocess. I stora drag agerade man i linje med de förändringsteoretiska modeller som presenterades i föregående kapitel till exempel kring kritisk massa, implementeringströgheter, mönsterbrytande handlingar och systemteoretiskt tänkande.

Hovsjösatsningen – som vi ser den idag – har alltså en lång förhistoria som bygger på en vilja och förmåga att mobilisera de boende i området. Man har aktivt utnyttjat den mycket starka föreningsbas som finns i området och inte minst kvinnornas starka roll i den syrianska kulturen.

*"Det är den syrianske mannen som är familjens överhuvud, men det är kvinnan som är halsen och bestämmer åt vilket håll huvudet ska peka"*⁷⁹

Denna förhistoria är vare sig enkel att upptäcka eller tolka för den som tillfälligtvis ger sig in i området eller på ett ytligt plan försöker förstå processen. Man skulle kunna beskriva denna förhistoria som en social kökkenmödding⁸⁰ eller arkeologisk fyndplats där man endast genom att seriöst utforska de tidiga sociala spåren kan förstå de utvecklingsprocesser som sker idag. En tidig del av denna mobiliseringsprocess var då man under stort motstånd från både omvärld och en del andra aktörer lät bygga ett gym där man bland annat

involverade flera av de i området aktiva så kallade värstingarna

*Det var ordentligt klipp i slagen när integrationsminister Nyamko Sabuni (fp) i dag invigde det nya Hovsjö boxningsgymmet i Södertälje. Ett gym som bär många förhoppningar om en tryggare boendemiljö för Hovsjöborna. Jag tror det kan ha stor betydelse för Hovsjö. Det är bra med fritidsgårdar och idrottshallar, men ett gym kan locka de unga som vanligtvis inte är välkomna, och istället riskerar att hamna i kriminalitet, sa Nyamko Sabuni strax efter det att hon provat på att boxas med George Scott, före detta världsmästare i boxning*⁸¹.

I området fanns ett starkt behov av upprustning av den yttre miljön. Den var delvis i dåligt skick och få i området tog notis om den eller värnade om den. Detta ledde till allt från nedskräpning, graffiti till nedslitna papperskorgar. Samtidigt saknade i stort sett alla unga sommarjobb. Från företagets sida såg man en möjlighet att samtidigt lösa flera olika problem.

Lösningen blev det som idag kallas Hovsjösommar som innebär att man anställt flera hundra ungdomar i Hovsjö för att rusta upp. De första åren med externa arbetsledare men sommaren 2011 leddes och genomfördes arbetet helt av ungdomar från stadsdelen. De äldre hade då genomgått ett utbildnings- och traineeprogram för att fungera som projektledare och arbetsledare.

Effekten blev trefaldig. Ett antal sysselsatta ungdomar fick något meningsfullt att göra i stället för att bara driva omkring och ställa till hyss. Samtidigt fick de en välkommen kassaförstärkning på samma gång som de socialiserades in i arbetslivets villkor. Och man fick den upprustning av den yttre miljön man eftersträfvade. Men, och detta gjorde något med den kollektiva självkänslan i området. Man förstör inte en park, en bänk eller en fotbollsplan som man själv varit med om att göra fin.

Dessa händelser utgör exempel på sådana mönsterbrytande handlingar

vi ovan diskuterat. Men de utgör också exempel på hur man omsätter begrepp som KASAM och egenmakt till vardagshandlingar. Man kan också se dessa processer, kanske i all synnerhet Hovsjösommar, som ett sätt att börja bygga ett positivt socialt kapital i området.

Det man gör är att omvandla kapital avsatt för fysiska infrastrukturåtgärder på ett sådant sätt att det omvandlas till ett socialt investeringskapital. På så sätt skapar man dubbla effekter av samma kapital. Man får det arbete gjort som ändå ska utföras. Dessutom gör man det på ett sådant vis att man skapar ett socialt mervärde. Detta mervärde uppstår först på kort sikt som en del av en lokal social mobiliseringsprocess. Därefter genererar det ett långsiktigt mervärde i form av minskad vandalisering och förstörelse. Detta leder i sin tur på ännu längre sikt till en förmering av det fastighetsvärde som finns i området. Ett område med mindre vandalisering och förstörelse tillmäts på fastighetsmarknaden ett högre värde.

Grundtanken kring detta är alltså att om man bygger upp det sociala kapitalet genom en långsiktig och uthållig social mobiliseringsprocess kommer detta inte bara att skapa positiva sociala betingelser. Det kommer också att höja värdet av fastighetsbeståndet genom att området i takt med det sociala kapitalens uppbyggnad blir allt mer attraktivt att bo i. På så sätt kan man säga att den fastighetsekonomiska investeringskalkylen för renoveringsarbetet, via den sociala kapitaluppbyggnaden, får en förstärkt framtida intäktssida genom att fastigheternas subjektiva värde ökar. Totalvärdet av fastighetsbeståndet stiger mer än vad som motsvarar värdet av den fysiska investeringen.

På så sätt skapas positiva synergieffekter genom att en given kapitalmängd kan användas för flera olika funktioner samtidigt och ge avkastning både socialt och för den fysiska infrastrukturen. Dessutom skapas, via dessa mönsterbrytande handlingar, en självförstärkande positiv cirkel.

En annan poäng med dessa exempel är att man inom ett kommunalt bolag

⁷⁸ Anders Carlberg, Fryshuset grundare, ⁷⁹ Detta har av någon person i området formulerats som en travestering på ett känt filmcitat; Mitt stora feta grekiska bröllop, ⁸⁰ Kökkenmödding är ett danskt ord som betyder köksavfallshög. Används i arkeologiska sammanhang för avfallshögar från den senare delen av äldre stenålder. Wikipedia, ⁸¹ www.svt.se, 26/11 2007

har unika möjligheter att ta fram medel för sociala investeringar på ett sätt som inte alltid är möjligt i en kommunal förvaltning. Beslutsvägarna är korta och möjligheterna att skapa samverkanslösningar med privata företag och den vägen frigöra mer investeringskapital är goda.

Man fortsatte med den fysiska delen

*"Man kan alltid få fram 10 Mkr för en ventilationsanläggning"*⁸²

I denna veva aktualiserades frågan om upprustning av hela området. Hovsjö är ett typiskt miljonprogramsområde med stora behov av upprustning över hela linjen. Området behöver en "total make over". Detta kostar mycket pengar. Men till skillnad från sociala frågor finns det kring fastighetsbestånd flera olika möjligheter att skapa förutsättningar för förändring. Man kan utnyttja uppbyggda fonder men man kan också låna pengar med beståndet som säkerhet. Sålunda hade man i affärsplanen för Telge Hovsjö lagt in en fysisk mobilisering av bostadsbeståndet som en del av framtidsstrategin. Vi kan nu se hur två parallella processer med en potential till positiva synergieffekter börjar ta form

Det fanns alltid samtidigt behov av både en social och fysisk mobiliserings- eller renoveringsprocess. Behoven var både omfattande och akuta. Det man omgäende såg var att det råder en total obalans mellan problem och behov å ena sidan och resurser att hantera dem å den andra när man ska göra en social mobiliseringsprocess. Så är det inte när det gäller en fysisk mobiliseringsprocess.

I stuprörens värld är de två olika processerna skilda från varandra organisatoriskt, ekonomiskt och budgetmässigt. De sociala frågorna ägs normalt sett i allt väsentligt av olika offentliga aktörer. Sociala problem hanteras av kommunen, brottslighet av rättsväsendet och psykisk ohälsa av landstinget. Försörjningsfrågan delas i huvudsak mellan kommunens ekonomiska bistånd och försäkringskassans

sjukpenning eller sjukersättning. Separata problem som hanteras i separat stuprör. Ingen har vare sig överblick över eller ansvar för helheten.

I verkligheten är dessa frågor starkt integrerade och hopvävda. Människor med sociala problem bor i områden som behöver upprustas. I dessa områden finns det människor som potentiellt skulle kunna stå till arbetsmarknadens förfogande. Människor som idag står utanför arbetsmarknaden. Människor som redan försörjs av samhället, men också många människor som med tämligen måttliga insatser skulle kunna bli en resurs i denna process. Om vi bara hittade organisationsformer och finansieringsmodeller för detta. I Hovsjö handlar det om många hundra personer som idag är delaktiga i samhället i stort. Det är lätt att se att här finns en stor potential och en stor outnyttjad resurs. Denna till synes självklara insikt utgör en av grunderna för hela den stora Hovsjösatsningen. Människor är inte ett problem – människor är, eller kan i varje fall bli, en resurs.

MAN STÖTTE PÅ ETT RESURS-DILEMMA OCH LÖSTE DET

Men det sociala kapitalet påverkar värdet av det fysiska kapitalet

"Mitt tak är någon annans golv"

Hur kan man frigöra resurser för den sociala mobiliseringen med hjälp av resurser för den fysiska mobiliseringen och hur ska man kunna motivera och

argumentera för detta. Svaren är överraskande enkla när man som Telge Hovsjö väl formulerat frågorna. Det finns en koppling mellan en fastighetsvärde och det sociala kapital som existerar i ett bostadsområde.

Som vi diskuterat tidigare brukar man säga att ekonomisk utveckling och tillväxt kan förklaras med hjälp av tillgången till fysiskt och ekonomisk kapital å ena sidan samt humankapital och kunskap å den andra. Idag anser man att det sociala kapitalet har ett högt förklaringsvärde då det gäller ekonomisk utveckling. Socialt kapital kan sägas bestå av en hel rad olika resurser som individer eller grupper får genom de relationer, såväl direkta som indirekta, som existerar i olika sociala nätverk. Socialt kapital kan också ses som kännetecknande för sociala organisationer. Därmed blir medlemskapet i olika nätverk där man delar olika värden och normer en viktig utgångspunkt för att bilda socialt kapital. Det sociala kapitalet skapar en ömsesidighet utifrån delade värderingarna och möjliggör på så sätt samarbete i lokalsamhället för att uppnå gemensamma mål. Det sociala kapitalet kan alltså sägas ha en direkt eller indirekt värdeskapande ekonomisk effekt⁸³. Därmed kan man kanske också säga att frånvaron av ett positivt socialt kapital eller kanske snarare närvaron av ett negativt tenderar att skapa ekonomiska kostnader.

"Höga nivåer av socialt kapital har kopplats till högre ekonomisk tillväxt, mindre ojämlikhet, mindre brottslighet,

⁸²Patrik Derk, VD Telge Hovsjö, ⁸³Se Putman Making Democracy Work, Princeton, 1993

lägre korruption och bättre fungerande myndigheter, liksom till bättre genomsnittligt hälsotillstånd.”⁸⁴

I Hovsjö, som i princip alla bostadsområden, avgörs alltså en fastighets värde av två delar, fastighetens objektiva värde och dess subjektiva värde⁸⁵. I det subjektiva värdet ligger framförallt dess sociala lokalisering. Det är denna faktor som bidrar till att en lägenhet på Östermalm är värd mer per kvadratmeter än motsvarande lägenheter på Söder. Man skulle kunna beskriva detta ekonomiska mervärde som ett uttryck för lägenhetens sociala kapital. På samma sätt är fastigheter i utsatta områden lägre värderade än sitt objektiva värde till följd av ett svagt eller rentav negativt socialt kapital. Vi återkommer till konkreta kalkyler kring detta längre fram i rapporten.

Då dök den geniala lösningen upp – man skapade en god cirkel

Synergi är när två eller flera influenser tillsammans bildar en starkare influens än vid direkt addition. Ordet kommer från grekiska synergos, **συνεργός** vilket betyder "samarbete. Ett exempel kan beskrivas som att $1 + 1 = 3$ ”⁸⁶

Det var detta man vill göra i Hovsjö. Genom att jobba med den sociala processen skulle man förbättra områdets rykte och status samt på sikt även förbättra fastighetsvärdena. Det ger då dubbel vinst. Dels i form av avkastningen på den sociala investeringen, dels i form av ett förhöjt värde på den fysiska investeringen

Det fanns ett behov av renovering av fastighetsbeståndet och det finns massor med tillgänglig och outnyttjad mänsklig energi. Dessutom fanns det på nära avstånd erfarenheter av hur man kan möta och stödja människor som är marginaliserade på arbetsmarknaden så att de kan bli anställningsbara och få ett arbete. På arbetskooperativet Basta hade man i nästan tio års tid framgångsrikt arbetat med en yrkes- och entreprenörsutbildning (YES) med

fokus mot personer som haft svårighet att få tillträde till arbetsmarknaden. En av grundidéerna med företaget Basta som startade 1994 är att bistå före detta missbrukare att bryta med sitt missbruk och återerövra en plats i samhället. En av värdegrunderna för detta är egenmaktsperspektivet. Denna värdegrund har man omsatt i det man kallar YES-utbildningen.

"YES tillhandahåller utbildningar där den valda inriktningen, till exempelvi bygg och anläggning, bildar grunden för utbildningen. Inom YES ska "arbetets pedagogik" råda. I alla sammanhang ska de studerande känna att de får användning av det de lär sig. Kunskapen måste kunna sättas in i ett sammanhang, vara meningsfull. Det innebär att ämnen som matematik och svenska ska kunna relateras till den blivande yrkesrollen. Insikten om arbetets kommunikativa betydelse skall också ha en central roll. Oavsett vilken arbetsmetod eller vilken forskningsgrund pedagoger inom YES väljer, är det väsentligt att de som går YES, involveras i sitt eget lärande samt att empowerment och jämställdhetsperspektivet genomsyrar verksamheten på alla nivåer.”⁸⁷

Telge Hovsjö tog kontakt med Basta och tillsammans med företaget tog man fram ett koncept som kom att utgöra grunden för Hovsjöbyggarna. Tanken var helt enkelt att använda sig av den egenmaktsbaserade mobiliseringsmodell man prövat på Basta i nästan tio års tid och omsätta den till boende och arbetslösa i Hovsjö. På så sätt skulle man få till stånd en social mobilisering och samtidigt påbörja renoveringen av fastighetsbeståndet. Så här presenterades idén med Hovsjöbyggarna inför start:

"I Hovsjö, ett av Sveriges många miljonprogram, finns under många år framöver, ett stort antal lägenheter som står inför omfattande renoveringar. I området råder stor arbetslöshet. Den 17 januari 2011 startar därför en helt ny verksamhet där de boende i Hovsjö är med och renoverar sitt bostadsområde

i kombination med att de utbildas till plattsättare, träarbetare, betongare eller murare. Detta i ett unikt samarbete mellan Arbetsförmedlingen, det kommunala bostadsföretaget Telge Hovsjö, det sociala företaget Basta.”⁸⁸

I den första utbildningsomgången deltog 27 personer. Av olika skäl försvann 7 personer och de resterande 20 genomförde programmets andra steg och fullföljde utbildningen. Nio av dessa (8 män och 1 kvinna) har gått vidare till lärlingsanställning inom företaget Peab. Tre av de övriga har också fått anställning men hos andra arbetsgivare än Peab.

Idén bakom detta är alltså lika enkel som genial. Genom att använda en del av det kapital som finns för fastighetsrenovering till Hovsjöbyggarna skapas en lokal mobiliseringsprocess som påverkar den sociala problematik som finns i området samtidigt som lägenheterna renoveras. Därigenom blir området mer attraktivt och fastigheter-
nas värde stiger vilket i sin tur leder till att områdets värde i stort stiger. På så sätt har man skapat förutsättningar för en positiv självförstärkande cirkel och dessutom skapat positiva synergieffekter mellan den sociala och den fysiska mobiliseringsprocessen.

Att omsätta egenmakt och social kapitaluppbyggnad till verklighet

Men det är inte självklart hur detta synsätt vuxit fram. Som alla idéer i efterhand är de självklara när man en gång sett eller hört dem. I detta fall har vi funnit att förklaringen till den lösning man valt står att finna i den värdegrund och den långsiktiga idé som präglar Hovsjösatsningen. Vi har tidigare presenterat de två begreppen egenmakt och KASAM. Och utgår man från dessa två begrepp och de lokala kontaktytor som finns mellan å ena sidan olika aktörer i Södertälje och företaget Basta å den andra ligger det nära till hands att se detta som en positiv social smittoeffekt. Men också den erfarenhet av egenmakt och KA-

⁸⁴Wikipedia, ⁸⁵Se vidare konsultföretaget Evidens rapport till Telge Hovsjö, 25/5 2010, ⁸⁶Wikipedia, ⁸⁷www.basta.se, ⁸⁸Projektplan Hovsjöbyggarna, Lena Lago, arbetskooperativet Basta

SAM som Telge Hovsjös vd bär med sig sedan sin tid som rektor utgör en grund för denna typ av tankar. Vår tolkning är att hela satsningen kring Hovsjöbygarna mycket väl kan tolkas som ett sätt att gå från prat till verkstad med dessa två centrala begrepp.

Till detta kommer att en effekt av detta är att hela processen bidrar till att bygga upp och stärka det sociala kapitalet i området. Självkänsla byggs. Relationer byggs. Tillit byggs. Allt detta är komponenter som tillsammans med andra satsningar och Telge Hovsjös engagemang i skolan bidrar till en social kapitaluppbyggnad.

Och tog av det fysiska kapitalet för att bygga det sociala kapitalet

En unik situation i Hovsjösatsningen är ett externt tillskott på 32 miljoner kronor från Tillväxtverket. Lika intressant är fördelningen av de medel man får. 12 procent eller 4 miljoner kronor av 32 är medel för den sociala mobiliseringen. Detta utgör en indikation på att Tillväxtverket implicit anser att fysiska investeringar mer än sociala investe-

ringar är tillväxtfrämjande. Detta är ett antagande som vi aldrig sett visas i kalkyler och som vi utifrån de avkastningstal kring sociala mobiliseringar vi redovisar i senare kapitel i bästa fall är missvisande i värsta fall helt felaktiga.

Detta behöver inte leda till slutsatsen att fysiska investeringar är bortkastade eller dåligt satsade pengar. Men det kan leda till slutsatsen att fysiska investeringsmedel som används på ett sådant vis att de skapar eller bidrar till sociala mobiliseringsprocesser inte bara leder till den avkastning som kan förväntas i ett fysiskt investeringsprojekt. De kan också skapa synergieffekter som mångdubblar värdet av den ursprungliga investeringen i form av starkt ökad avkastning.

Det är precis detta man gjort i Hovsjö och som illustreras i figuren nedan. Man har använt delar av det fysiska investeringskapitalet i ett både och perspektiv till att renovera fastigheter och att samtidigt bygga upp det sociala kapitalet i området. På så sätt höjer man inte bara fastigheternas objektiva värde utan även det vi här kallat deras subjektiva värde – ett värde som i varje

fall delvis är beroende av områdets sociala kapital.

Men det är många intressenter som är berörda av detta

"Detta verkar enkelt, men vänta tills jag förklarar"

Så långt Telge Hovsjö. Men övriga aktörer då? Det kollektiva utanförskapet i Hovsjö har många olika ansikten och berör ett stort antal offentliga aktörer. Vi kan ganska enkelt inse att det arbete som sker inom ramen för Hovsjösatsningen, oavsett hur framgångsrikt det än må bli, inte kan bli annat än början på en betydligt större process som måste till stånd om den negativa utveckling som dominerat Hovsjö i decennier ska kunna brytas. Här handlar det verkligen om att uppnå en kritisk massa, bryta negativa självförstärkande mönster och skapa självgenerande positiva cirklar.

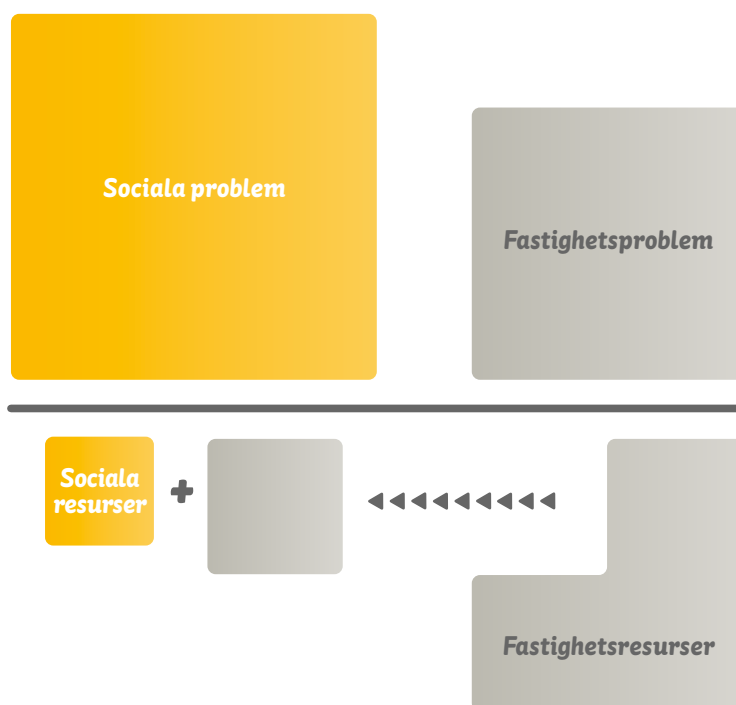
För att detta ska kunna lyckas måste ett stort antal offentliga aktörer mobiliseras i en gemensam och samlad ansträngning, Skolan för att förbättra skolresultaten. Fritidsgårdarna för att ge de unga en plats att vara på. Arbetsförmedlingen och arbetsmarknadskontoret för att skapa arbetstillfällen. Polisen för att stävja rekryteringen till gängkriminella strukturer. Psykiatrin för att hantera psykisk ohälsa och de som bär med sig posttraumatiska stressyndrom in i området. Skuldsanerare och budgetrådgivare för bistå människor att ekonomiskt komma på fötter.

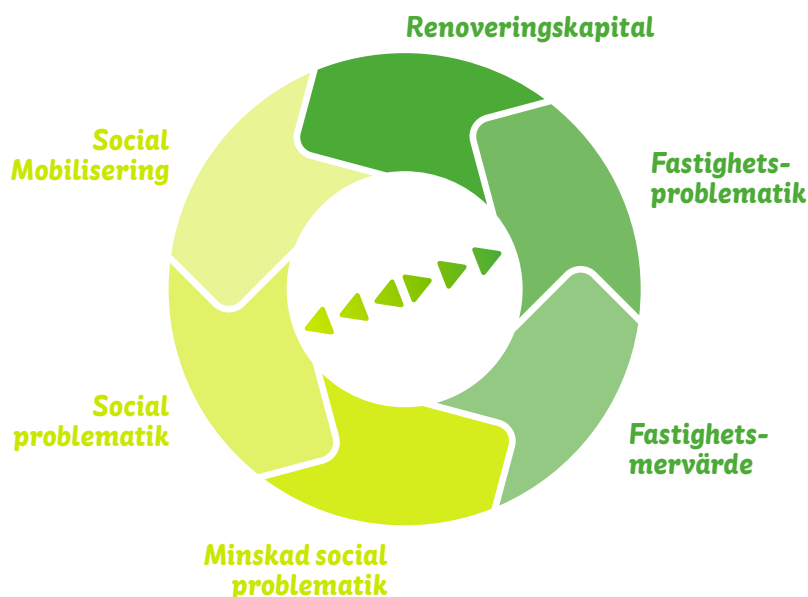
Man jobbar med att få med sig de offentliga systemen

"Ensam är inte stark utan korkad"

Detta är Hovsjösatsningens tredje ben. Det första var den sociala mobiliseringsprocessen. Det andra var den fysiska mobiliseringsprocessen. Det tredje handlar om att mobilisera de offentliga systemens resurser och insatser i området.

I affärsplan 2012-14 för TelgeHov-

sjö⁸⁹ vidgar man sina perspektiv för vad företaget ska uppnå. Vid sidan av sedvanliga ekonomiska mål och mål om kundnöjdhet formulerar man också mål för vad som ska uppnås i Hovsjöskolan. Man säger att andelen elever med godkända betyg i grundskolan som ger gymnasiebehörighet ska öka med 5 procentenheter under 2012 och 15 procentenheter fram till och med 2014. Detta är intressant. Dels därför att detta är ett verksamhetsmål som normalt sett inte förekommer i ett bostadsföretag, dels därför att företaget inte i konventionell mening förfogar över styrmedel som kan påverka målpuppfyllelsen. Därför får denna målsättning tolkas som ett sätt att bidra till den offentliga mobiliseringen i området.

På ett likartat sätt förhåller det sig med K2 som hyr lokaler i Hovsjö Hub. K2 är ett stort EU-finansierat projekt med partnerskap med de flesta offentliga aktörer i Södertälje. Det långsiktiga syftet med projektet är att få ut människor i arbete. Placeringen av projektet i Hovsjö har ett starkt symbolvärde för att markera de offentliga aktörernas återinträde i Hovsjö.

På så sätt kan man i den bästa av världar skapa positiva synergieffekter

mellan de tre olika mobiliseringsdelarna. Vinsterna för medborgarna i Hovsjö av en sådan process är naturligtvis ett bättre liv i största allmänhet och en trivsammare boendemiljö i synnerhet. För Telge Hovsjö är vinsten ett mer attraktivt bostadsområde och en värdeökning av det fastighetskapital man förvaltar. För de offentliga systemen är den stora vinsten naturligtvis minskade kostnader och ökade samhällsintäkter till följd av minskat utanförskap och ökad förvärvsfrekvens. Ett tema vi kommer att belysa i ett senare kapitel.

Man måste få tillgång till mer socialt renoveringskapital

"Det finns ingen brist på pengar – bara felplacerade pengar"

Det handlar alltså om att för en fortsatt mobiliseringsprocess frigöra och få tillgång till delar av alla de resurser som finns inom den offentliga sektorn för att fullfölja det som inletts inom ramen för Hovsjösatsningen. Så fort frågan har formulerats på detta vis dyker omedelbart frågan om pengar och andra resurser upp som ett brev på posten. Detta sätter fokus på resursknapphet

som begrepp. Vad menar vi med detta? Handlar det faktiskt om att vi inte har resurser eller handlar det om hur vi använder de resurser som finns?

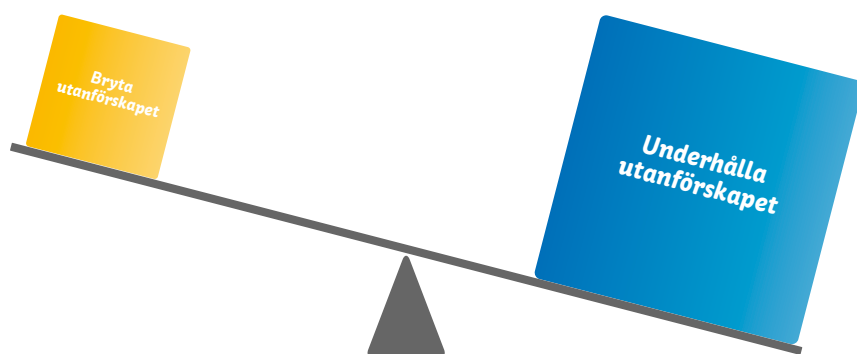
Låt oss konkretisera detta genom ett exempel från ett helt annat håll. Vid en studie av personer som fick stöd av personliga ombud⁹⁰ fann vi att de undersökta kommunerna i genomsnitt avsatte cirka 350 000 kronor årligen i form av olika samhällsinsatser. Detta blir cirka 7 miljoner kronor per person odiskonterat under en 20-årsperiod. Och det är en målgrupp som man ofta säger att det satsas för lite resurser på. Är det mycket eller lite pengar? Svaret beror ju på hur dessa resurser användes.

Vid en närmare granskning fann vi att mellan 90 och 95 procent av dessa insatser i första hand gällde passivt försörjande eller förvarande insatser, framför allt på olika vårdinstitutioner. Endast 5 procent, eller om man är mycket generös i klassificeringen 8 procent, användes för aktivt rehabiliterande insatser. Enkel huvudräkning säger att om man på marginalen skulle tulla lite på de passiviserande insatserna skulle man kunna dubbla de rehabiliterande insatserna. Man ställer sig inför detta faktum omedelbart frågan: var gör den sist insatta skattekronan störst nytta för dessa klienter? Kanske handlar det inte om brist på resurser i absolut mening utan om hur resurserna används.

Det finns också en vitt utbredd föreställning om en allmän resursknapphet i den offentliga sektorn – en sorts "det var bättre förr syndrom". En föreställning om att den offentliga sektorn utsatts för resursminskningar och nedskärningar som gör det svårt eller rentav omöjligt att tänka och agera offensivt. I själva verket är det precis tvärtom vilket tydligt visats i en studie genomförd av SKL.

Under tjugofemårsperioden 1980–2005 växte resurserna för välfärdstjänster betydligt mer än vad befolkningsförändringarna krävde. Kostnaderna för kommunernas och landstingens verksamhet ökade med 42 procent rensat för prisförändringar. För välfärdstjänsternas

⁸⁹Affärsplan TelgeHovsjö 2012-14, ⁹⁰Nilsson & Wadeskog, 2006, Det lönar sig – ekonomisk utvärdering av personligt ombud för psykiskt funktionshindrade, Socialstyrelsen & SEE.

del, det vill säga skola, vård och omsorg, uppgick ökningen till 50 procent.⁹¹

De senaste 25 - 30 åren har alltså de kommunala resurserna (rensat för demografiska förändringar) i genomsnitt växt med cirka 1-2 procent varje år. Detta kan knappast ses som ett uttryck för minskade resurser i den offentliga sektorn.

Låt oss därför bena i begreppet. Det finns ju faktiskt något som skulle kunna kallas absolut resursbrist. Med detta skulle man, lite förenklat, kunna mena att intäkterna understiger kostnaderna totalt sett. Pengarna räcker helt enkelt inte. Och i någon mening finns det alltid i den offentliga sektorn ännu icke tillgodosedda behov. Det ligger så att säga i sakens natur att om man erbjuder gratis, eller starkt subventionerade, tjänster på en marknad finns inga fungerande ransoneringssystem. På en konventionell marknad utgör priset en ransoneringsmekanism för att reglera utbud och efterfrågan. I denna mening råder alltid absolut resursbrist i den offentliga sektorn. Men det vi pratar om här är väl snarast något som skulle kunna kallas för relativ resursbrist. Med detta skulle man kunna mena bland annat:

- resurserna befinner sig på fel ställe – felallokerad resursbrist. Resurserna är bundna inom missbruksvården i stället för till förebyggande insatser i skolan och förskolan

- resurserna finns vid fel tidpunkt – temporär resursbrist. Resurserna kommer in för sent i marginaliseringsförloppet. För vuxna kriminella med ADHD i stället för under barndomen
- resurserna är bundna till fel saker – positionell resursbrist. Resurserna är kanske bundna i dyr och ineffektiv slutenvård i stället för i billig och effektiv öppenvård
- friktionell resursbrist – man binder resurserna vid gamla, omoderna eller inadekvata insatser därför att det är för svårt/besvärligt att genomföra förändringsprocesser
- resurserna finns inte på den plats där de gör mest nytta – resursbrist av effektivitetsskäl. Man tillämpar icke effektiva eller icke kunskapsbaserade behandlingsmodeller

Om man köper tanken på att utmaningen mer handlar om hur vi använder våra resurser än om hur stora dessa resurser är leder detta med viss nödvändighet över en fråga om effektivitet. Hur använder vi våra resurser?

Socialt medberoende eller sociala investeringar

*"Allt som krävs för att ondskan ska triumfera är de godas tystnad"*⁹²

Översätter vi detta förhållande till Hovsjö kan vi ställa oss frågan om hur mycket resurser som avsätts till att underhålla och göra fortsatt omfattande utanförskap möjligt i förhållande till hur mycket resurser som avsätts för att bryta detta utanförskap. Tillspetsat handlar det om ifall de offentliga aktörerna har ett beteende som kan beskrivas som ett kollektivt socialt medberoende kring utanförskapet.

*"Medberoende är ett tillstånd som kan drabba en person som lever tillsammans med en missbrukare. Den medberoende anpassar sitt beteende och sin personlighet efter den som är beroende i hopp om att kunna hjälpa. Karaktäristiska drag hos medberoende är bland annat följande: De känner sig ansvariga för andra människors beteende, är ofta omedvetna om vad de själva vill och behöver. Ofta är de rädda för att bli avvisade och tror innerst inne inte att de duger. Det är vanligt att de känner sig som ett offer. Ofta försöker de bevisa att de duger och ett sätt att göra detta för sig själv och andra är att vara behövda."*⁹³

Vår bild är att från de offentliga aktörernas sida är frånanvaron av ett socialt investeringsperspektiv det som tydligast utmärker situationen i Hovsjö. Mycket resurser läggs på att möjliggöra det bestående, mycket lite resurser läggs på att försöka att på allvar förändra detta.

Södertälje kommuns budget uppgår årligen till drygt 4 miljarder kronor. I Hovsjö bor cirka 6000 personer eller 7 procent av kommunens befolkning. I rent proportionella termer skulle det motsvara cirka 280 miljoner kronor årligen i form av kommunens andel av de offentliga utgifterna. Till detta kommer de resurser som tillförs området av andra offentliga aktörer. Det är klart att det finns pengar, rikligt med pengar. Men frågan är hur de används? Till att underlätta och möjliggöra fortsatt stort kollektivt utanförskap eller för att förhindra eller bryta detta utanförskap? Låt oss leka med tanken att delar av dessa resurser skulle kunna användas

⁹¹Per-Lennart Börjesson, Vårdförhållanden, SKL, 2008, sid 7, ⁹²Detta är ett citat som brukar tillskrivas Martin Luther King men har först formulerats av 1700-talsfilosofen Edmund Burke, ⁹³Wikipedia, något förkortad definition

för att bryta utanförskapet i stället för att fortsätta göra det möjligt. Ser man det hela som ett socialt investeringsproblem finns det två punkter där man med självklarhet borde sätta in stöten. Den första och viktigaste punkten är naturligtvis skolan som är den främsta leverantören av framtida utanförskap. Den andra punkten är insatser för att höja förvärvsfrekvensen i området. Båda dessa punkter ingår i den Hovsjösatsning som nu äger rum. Det är här Telge Hovsjös offensiva målsättning kring Hovsjöskolan liksom etableringen av Hovsjö Hub och K2-projektet kommer in i bilden.

Men den riktigt avgörande frågan i Hovsjösatsningens spår är: hur ser nästa steg ut? När ska kommunen som aktör och finansör ta ett avgörande steg och frigöra eller omfördela resurser så att den process som inletts också får förutsättningar att skjuta fart på allvar och passera take off och bli en positivt självgenererande process. Här kan man på goda grunder hävda att underlåtenhetssynderna från kommunens sida är många, långvariga och systematiska.

Funktionella stuprör eller en territoriell hängränna?

"Skyggklapp är ett tillbehör till träns eller huvudlag på hästar. Den viktigaste funktionen med skyggklappar är att fokusera hästen på en viss uppgift utan att den ska få störande moment i synfältet."⁹⁴

Men det är lätt att säga tulipanaros. För så fort vi tänker tanken att man bör satsa betydande resurser i Hovsjö för att på allvar bryta det kollektiva utanförskapet så dyker nästa fråga upp: vem har bäst förutsättningar att göra det? Aktörsperspektivet blir centralt. Som vi kan se i figuren nedan finns det en hel uppsjö av aktörer som skulle kunna bli involverade i en sådan process. Det går med lätthet att identifiera åtminstone ett 20-tal aktörer, i bilden finns nedan finns de fem största, som skulle kunna göra något positivt. Alla utifrån sitt perspektiv, sitt uppdrag, sin budget och sin lagstiftning. Alla funktionsuppdelade i sina respektive stuprör och sugrör. Ingen aktör har emellertid helhetsperspektiv på området, männis-

korna eller de problem som finns där.

Det unika med Hovsjösatsningen är att den kommer in på tvären i en sådan process. Satsningen har ett territoriellt perspektiv. Den utgår från området, dess fysiska och sociala geografi samt de boendes perspektiv på området. Telge Hovsjö finns på plats oavsett vad som händer. Det finns inget tidsperspektiv av typen "efter projektets slut". Så länge husen står kvar och så länge Telge Hovsjö äger dessa kommer man att vara kvar på plats. Därmed skulle man kunna tala om en legitimitet ur ett långsiktighetsperspektiv.

Detta tvärsektoriella och territoriella perspektiv tillsammans med permanensen i området utgör en unik kvalitet som skulle kunna vara basen för fortsatta satsningar i området och göra att man undviker de sociala kortisonssprutor som tillfälliga projekt utgör och slipper det skyggklappasbaserade sektorsperspektiv som ofta tenderar att präglade insatser i denna typ av område.

Därmed sagt att i organisatorisk mening finns det mycket som talar för att Telge Hovsjö skulle kunna utgöra den organisatoriska basen för fortsatta satsningar i området.

⁹⁴Wikipedia

Det socioekonomiska perspektivet på Hovsjö

I detta kapitel kommer vi att i några olika steg diskutera Hovsjö i allmänhet och Hovsjösatsningen i synnerhet ur ett socioekonomiskt perspektiv. Vi har redan i ett tidigare kapitel diskuterat kostnaderna för den låga förvärvsfrekvensen i Hovsjö. Vi kommer här att göra följande analyser:

- de förväntade framtida kostnaderna av dagens skolmisslyckanden
- de förväntade kostnaderna för utanförskap för en enskild individ av ett framtida utanförskap
- de socioekonomiska effekterna av Hovsjöbyggarna
- de socioekonomiska effekterna i form av negativ social befolkningsutveckling
- de socioekonomiska effekterna i form av minskade fastighetsvärden till följd av områdets sociala belastning

VAD KOSTAR DET ATT FORTSÄTTA SOM FÖRR – ETT EXEMPEL KRING SKOLRESULTAT

Bortkastade investeringar

Hovsjösatsningen sker i ett sammanhang där de offentliga systemen inte någonsin klarat av att samla sina gemensamma resurser till stadsdelen för att i ett långsiktigt, uthålligt arbete bryta det mycket omfattande kollektiva utanförskapet. Detta leder till två frågor. Är det ett stort uppdrag och har man från samhällets sida ställt rimliga resurser till förfogande? Budgeten för det som vi här kallat den lilla satsningen uppgår till 81 miljoner kronor. En intressant följdfråga är: vad kostar det om man fortsätter som idag? Vi har redan studerat kostnaderna

för den låga förvärvsfrekvensen i Hovsjö. Den är i storleksordningen 6 miljarder kronor. För att hitta ett svar på frågorna låt oss förflytta oss till framtidens vuxna – dagens barn.

Vi börjar med ett nationellt perspektiv. En årskull barn i Sverige utgör ungefär 100 000 – 110 000 individer. Det finns idag en underförstådd förväntan i samhället om att alla unga ska genomgå gymnasieskolan med godkända betyg. Dessa gymnasiebetyg utgör en inträdesbiljett till arbetsmarknaden.

Verkligheten ser dock lite annorlunda ut. Med vissa intervall genomför Sveriges kommuner och landsting (SKL) så kallade öppna jämförelser kring skolresultat. Senaste gången detta gjordes fann man att mellan 20 och 25 procent av alla unga misslyckas med att fullgöra sin gymnasieutbildning på tre eller fyra år⁹⁵.

"Nationellt sett är andelen elever som fullföljde gymnasiet med uppnådd högskolebehörighet inom tre år i stort sett oförändrad jämfört med föregående år och ligger på drygt 70 procent. Spridningen mellan kommunerna är dock stor, från knappt 44 procent till 86 procent".⁹⁶

Man fann också att två år efter avslutad gymnasieutbildning var det knappt 30 procent som vare sig arbetade eller studerade. SKL har också låtit göra en totalundersökning av en hel årskull unga födda 1981 där man gått vidare med denna fråga. I denna studie fann man att 95 procent av alla unga i denna årskull påbörjar gymnasiestudier. Och i likhet med de öppna jämförelserna fann man att 27 procent saknade slutbetyg vid 20 års ålder. Men vad som var än mer anmärkningsvärt var att 13 procent av dem varken arbetar eller studerar vid 24 års ålder⁹⁷.

Ungdomsstyrelsen har inom ramen för projektet Themegroup Youth tagit reda

på vad de unga som varken studerar eller arbetar gör. Man fann att den andel unga i ålderintervallet 20-25 år som varken arbetar eller studerar 2007 11,9 procent eller 11 000 – 12 000 unga per årskull. Sammanlagt 81 800 individer för dessa sex årskullar. Andelen har dessutom ökat mellan 2007 och 2008⁹⁸.

I Hovsjöskolan finns det cirka 60 barn per årskull. Det förväntade långsiktiga utanförskapet för genomsnittet i riket uppgår till cirka 12 procent per årskull. Det är därför ingen djärv tanke mot bakgrund av att misslyckandenivån i Hovsjöskolan är nästan dubbelt så hög som i kommunen i sin helhet att anta att det permanenta utanförskapet kommer att uppgå till 15 – 20 procent per årskull. Det innebär att varje år lämnar 10-12 barn skolan i Hovsjö för ett livslångt utanförskap. Omräknat på de 20 årskullar som ingår i barn- och ungdomspolitikens ansvarsområde i Hovsjö innebär detta cirka 200 personer. Vad kostar då detta?

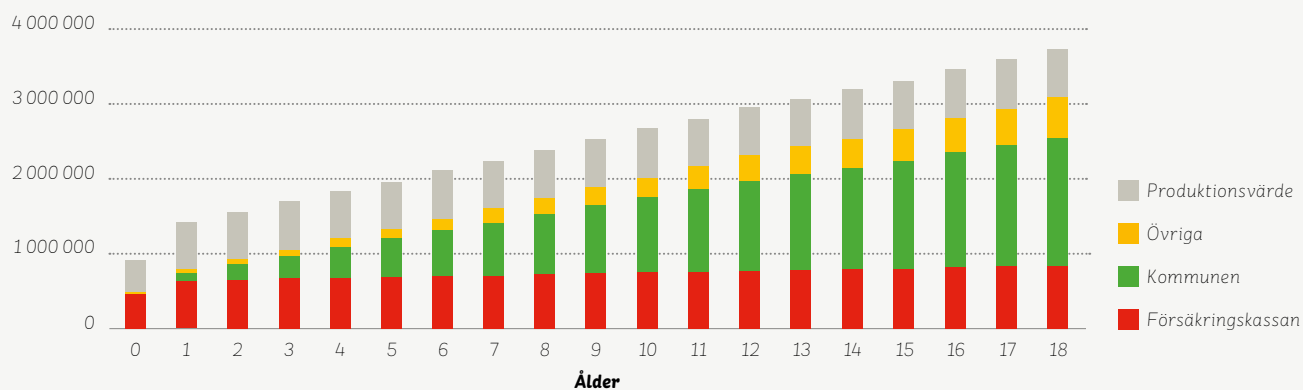
I diagrammet på följande sida ser vi normalkostnaden för ett barn som växer upp i Södertälje. Kostnaden för samhället uppgår till drygt 3,5 miljoner kronor varav cirka 1,7 miljoner kronor utgörs av kommunala kostnader. I huvudsak för förskola och skola. Vi kan då konstatera att de 20 årskullarnas förväntade framtida utanförskap kommer att innebära att kommunen lagt ner cirka 340 miljoner kronor på dessa barn, mer eller mindre predestinerade till utanförskap. Kostnader som i princip kan ses som bortkastade. Dessa 340 miljoner kronor kan jämföras med Hovsjösatsningens 81 miljoner kronor för att få en känsla av vad som är stort och litet i sammanhanget.

Barnen och skolresultaten - framtiden

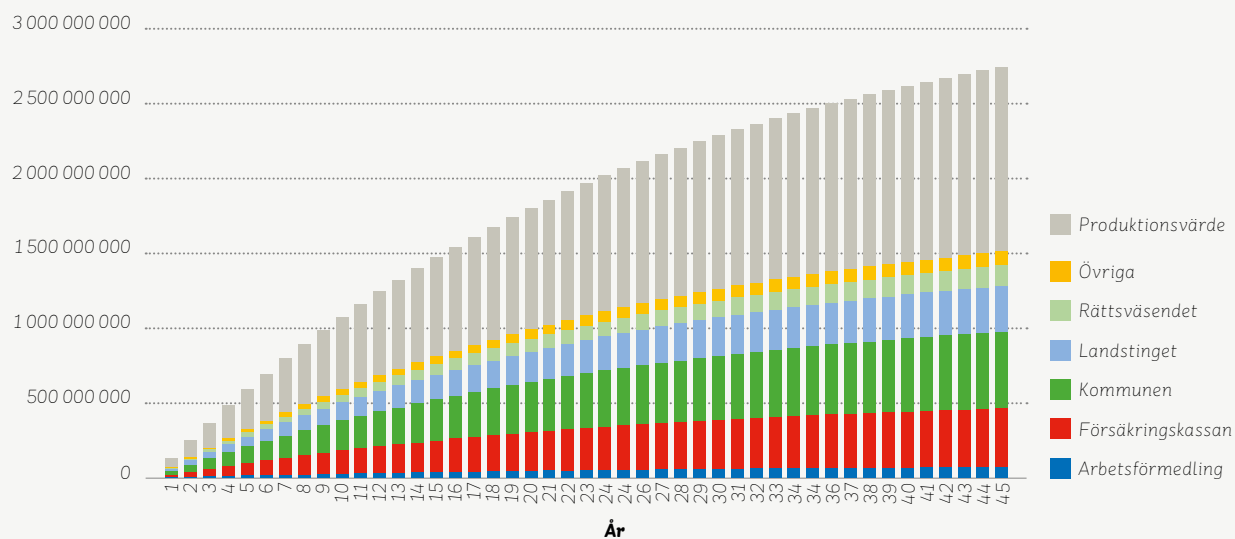
Till detta kommer de mycket större

⁹⁵SKL öppna jämförelser 2010, ⁹⁶SKL, öppna jämförelser för gymnasieskolan, 2010, huvudrapport, sid 11, ⁹⁷SKL, födda 1981; 95-27-13, 2009, ⁹⁸Temagruppen unga i arbetslivet, Unga som varken arbetar eller studerar, Ungdomsstyrelsen, 2011, sid 15

NORMALKOSTNAD I SÖDERTÄLJE

DE LÅNGSIKTIGA SAMHÄLLSKOSTNADERNA FÖR 200 HOVSJÖBARNS MARGINALISERING

följd-kostnader som kommer att uppstå i vuxen ålder till följd av detta utanförskap. Låt oss relatera skolresultaten till förvärvsfrekvensen i Hovsjö. Denna är i Hovsjö 46 procent. I kommunen uppgår den till 70 procent. Med andra ord uppgår förvärvsfrekvensen i Hovsjö till 65 procent av kommunnivån ($46/70 = 0,65$). Låt oss då jämföra med skolresultaten. I Hovsjöskolan har knappt 45 procent behörighet till gymnasieskolans olika linjer. I kommunen är det genomsnittliga talet för detta strax under 70 procent. Andelen i Hovsjöskolan i förhållande till kommunen med gymnasiebehörighet uppgår till cirka 65 procent. Likheter med den relativa nivån på förvärvsfrekvensen är obehagligt stora.

Om vi nu återvänder till de 200 barn vi ovan diskuterat ser vi i diagrammet på föregående sida de långsiktiga kostnaderna under vuxenlivet för dessa barns förväntade samhällskostnader under perioden 20-65 år fördelat på olika offentliga aktörer och produktionsförluster.

Vi ser då att de samlade kostnaderna för denna period uppgår till cirka 2,7 miljarder kronor. Av detta utgörs cirka 1,2 miljarder kronor av produktionsförluster. Kommunens samlade kostnad för dessa 200 barn uppgår till cirka 510 miljoner kronor. Om vi något mer optimistiskt skulle anta att detta förväntade framtida utanförskap "endast" kommer att vara under tio år blir den totala kostnaden för detta cirka 1,1 miljarder kronor. I detta fall uppgår kommunens andel till cirka 200 miljoner kronor.

VAD KOSTAR EN INDIVIDS MARGINALISERING?

Ovan har vi studerat effekterna på grupp-nivå av 200 barns förväntade framtida utanförskap. Låt oss i detta avsnitt se på den enskilde individens kostnader.

Två typfall för att illustrera exkluderingens kostnader

Naturligtvis har utanförskapet lika många ansikten som det finns individer

och ett tungt narkotikamissbruk leder naturligtvis till helt andra socioekonomiska effekter än en långvarig depression både till art och till omfattning.

För att i det här skedet göra kalkylerna hanterbara och för att inte överdriva effekterna har vi i ett första steg valt att särskilja två former av marginalisering. Den första skulle vi lite förenklat kunna kalla den enkla arbetslöshetens problematik. Den handlar unga människor som under kortare eller längre tid är marginaliserade i en eller annan form men trots detta i stort får sitt liv att fungera. Man utvecklar inga omfattande följd- eller sidoproblem. Men det skapar ekonomiska konsekvenser främst för deras försörjning på kort sikt och deras löneutveckling på lång sikt. Även deras boende påverkas. Man blir då och då till föremål för olika sysselsättningspolitiska insatser. Efter ett antal år, kanske när man närmar sig 30-årsåldern, tar man sig på ett eller annat vis in på arbetsmarknaden. Om man inte gör detta är risken stor att man utvecklar ett antal följdproblem och övergår till den andra gruppen arbetslösa – de med en mer komplicerad bild.

Den andra gruppen skulle vi kunna kalla den sammansatta och komplexa arbetslöshetens problematik. Detta är en grupp som antingen har en sammansatt problematik av ett eller annat slag och där dessa bakomliggande problem är den egentliga orsaken till skolmisslyckandet. Eller så är det en grupp där skolmisslyckandet har en triggerfunktion och utlöser ett antal negativa symptom/beteenden.

I denna grupp hittar man till exempel psykisk ohälsa såsom depressioner, självskadebeteende, normbrytande beteende etc. Man kan också hitta olika yttringar som följd av olika neuropsykiatriska funktionsnedsättningar i dess mildare form. Det kan vara unga som kommer från socialt utsatta familjer där missbruk och normbrytande beteenden utgör en del av livet. Vi hittar grupper med ätstörningar och övervikt och fetma. Vi hittar asocialitet, missbruk och kriminalitet. Yttringarna är många.

Denna grupp utmärks av att de vid

sidan av hjälp med försörjning, bostadsfrågor och arbetsmarknadspolitiska insatser också får eller kräver en hel del insatser från samhällets sida både på kort och på lång sikt.

Den enkla arbetslöshetens problematik - Fatima

Fatima är 23 år gammal. Hon gick ut gymnasieskolan efter ett fjärde extra år med långt ifrån fullständiga betyg. Hon söker halvhjärtat jobb av olika slag men blir sällan kallad till intervju. De få gånger hon kommer till intervju ger hon inte ett särskilt gott intryck. Hon saknar go och framåtanda.

Hon flyttar hemifrån efter något år och får ett andrahandskontrakt. Eftersom hon saknar inkomster och A-kassa (liksom sjukpenninggrundad inkomst) erhåller hon försörjningsstöd från kommunen och bostadsbidrag från försäkringskassan.

Fatima blir till föremål för olika sysselsättningspolitiska insatser i kommunens regi. Dessa leder sällan någonstans liksom de kurser hon går i jobbsökeri. Då hon inte är i olika åtgärder hänger hon på stan med kompisar och liksinnade. Genom olika motivationsinsatser från kommunens sida försöker man med blandad framgång förmå Fatima att läsa in sin gymnasiekompetens på Komvux eller folkhögskola. Hon anvisas också ett flertal praktikplatser. Efter ett antal år utvecklas Fatimas liv i endera av följande riktningar

- Hon fullföljer sin gymnasieutbildning och inträder på arbetsmarknaden ett antal år senare än andra i sin årskull
- Hon utvecklar följdproblem som ett resultat av sin marginalisering av psykiatrisk natur, social natur eller missbruk och kommer under överskådlig tid inte in på arbetsmarknaden. Hennes liv kommer på sikt att ha vissa likheter med Selims som vi berättar om nedan.

Den komplexa och sammansatta arbetslöshetens problematik - Selim

Selim är 23 år gammal. Han bor periodvis med sin pappa som har vissa missbruksproblem. I övrigt bor han ensam eller tillsammans med kompisar. Skolan gick inte så bra, med ett undantag – datorer. Selim har en udda men i grund och botten intressant begåvningsprofil. Han är inte svagbegåvad men hans kompetens är inte av det traditionella slaget. Selim är en kille som socialt är lite annorlunda och inåtvänd. Han är socialt understimulerad och saknar vuxnas stöd kring sina studier. Han genomförde det individuella gymnasieprogrammet med måttlig framgång.

Han sitter framför datorn hela nätterna och sover på dagarna. Han missköter sitt utseende och sin hygien och går ofta i trasiga och smutsiga kläder. Han har egentligen aldrig varit inne på arbetsmarknaden. Selim är intresserad av musik. Han spelar synt och drömmer om att slå igenom med sin technomusik eller att bli berömd programmerare/hacker. Han har lätt för att träffa människor på nätet där han kan bygga upp vilken identitet han vill. Han dricker inte mer än andra unga människor. Lite öl och kanske starksprit till helgen.

Både arbetsförmedlingen och socialtjänsten intresserar sig för Selim men han uteblir oftast från planerade möten. Han struntar helt enkelt i att komma. Han får erbjudanden om daglig sysselsättning men känner inte att han passar in. Hans socialsekreterare är frustrerade. De får inget gensvar hos Selim vad de än gör. Selim bryr sig varken om morötter eller om piskor – inte ens om hot att dra in det ekonomiska biståndet. Selim upplevs som passiv, håglös, initiativlös och ointresserad. Han har knappt styrfart i livet. Han lever i en förlängd tonårsvärld.

Fatima – okomplicerad marginalisering

I de tabeller och diagram på sidorna 50-51 är kostnaderna uppdelade i tre delar. Produktionsvärden, det vi kallar

”summa reall netto aktör” som utgör kostnader för alla de typer av offentliga insatser som kan uppstå till följd av marginaliseringen samt ”summa finansiellt netto aktör” som främst handlar om kostnader för försörjning.

I diagrammet ser vi att de långsiktiga totala marginaliseringskostnaderna för perioden 21-65 år för Fatima uppgår totalt sett till cirka 11 miljoner kronor. Den dominerande delen utgörs av produktionsförlusterna som uppgår till cirka 8,5 miljoner kronor. De reala kostnaderna för olika insatser är ganska små eftersom Fatima är en person med rätt små sidoproblem vid sidan av sin marginalisering.

I tabellen ser vi motsvarande siffror för 1,2,3,5,30 och 45 år. Vi kan då snabbt utläsa att den årliga vinsten av att förkorta Fatimas marginalisering med ett år uppgår till cirka 300 000 kronor i form av reala vinster och knappt 90 000 kronor i finansiella vinster – lättnader i form av mindre kostnader för ekonomiskt bistånd och/eller socialförsäkringssystemet.

Selim – komplex sammansatt marginalisering

I diagrammet ser vi motsvarande analys för Selim, den unge mannen med något mer komplex problematik. Vi ser då att de totala kostnaderna för hans marginalisering under perioden 21-65 år uppgår

till cirka 14 miljoner kronor. Här ser vi att de reala kostnaderna, till följd av den sidoproblematik han bär med sig uppgår till cirka 3 miljoner kronor. Det förklarar huvuddelen av skillnaden i kostnader mellan honom och Fatima.

I tabellen återkommer samma analys fördelad på olika tidsperioder. Här kan vi till exempel se att om vi till följd av en klok insats skulle kunna förkorta Selims tid i marginalisering från fem till två år – det vill säga en vinst på tre år – skulle den totala samhällsvinsten uppgå till mer än 1,6 miljoner kronor varav de reala vinsterna utgör mer än 1,2 miljoner kronor.

HOVSJÖBYGGARNA

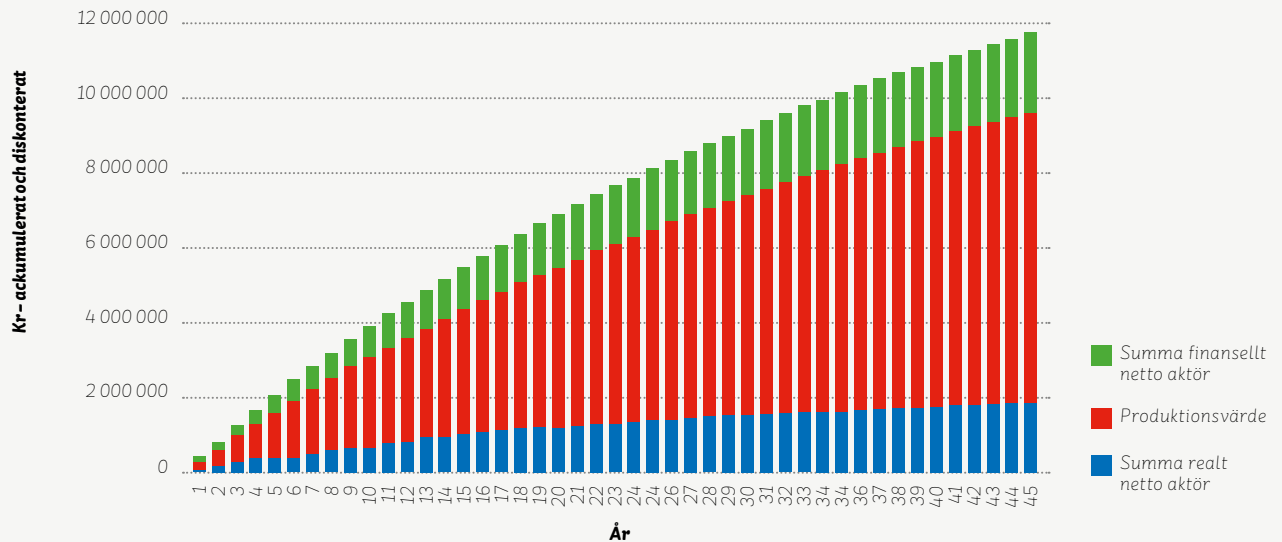
Idén bakom Hovsjöbyggarna

I Hovsjö finns ett stort antal lägenheter som står inför omfattande renoveringar. I området råder stor arbetslöshet. I januari 2011 startades därför en helt ny verksamhet där de boende i Hovsjö är med och renoverar sitt bostadsområde i kombination med att de utbildas till plattsättare, träarbetare, betongarbetare eller murare. Detta har skett som ett samarbete mellan Arbetsförmedlingen, det kommunala bostadsföretaget Telge Hovsjö och det sociala företaget Basta.

Under ett år är målet att ett antal lägenheter ska genomgå en totalrenovering. Utbildningen som sker i två steg

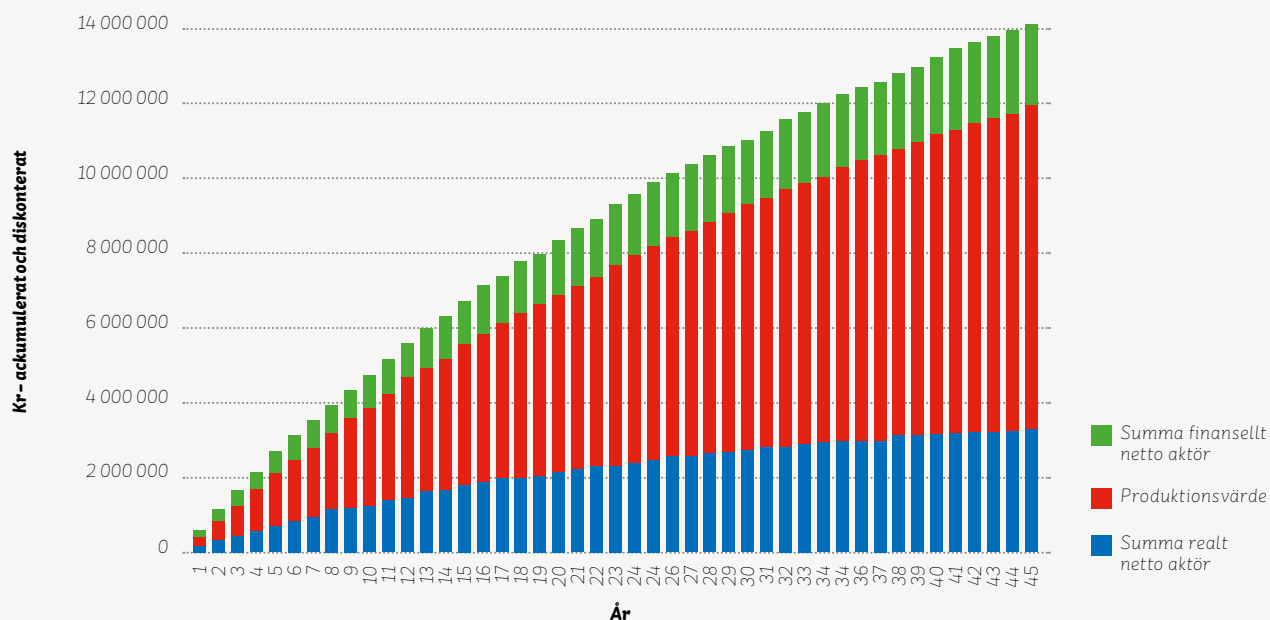

DEN ENKLARE ARBETSLÖSHETENS PROBLEMATIK - FATIMA ACKUMULERAT AGGREGAT

	21	22	23	25	50	65
Aggregerat netto	1	2	3	5	30	45
Summa reall netto aktör	21 830	42 820	63 003	101 071	392 584	470 411
Produktionsvärde	285 600	565 708	840 429	1 374 123	6 557 152	8 652 951
Summa finansiellt netto aktör	87 000	170 654	251 090	402 801	1 564 583	1 874 749

KOMPLEX SAMMANSATT MARGINALISERING – SELIM ACKUMULERAT AGGREGAT

	21	22	23	25	50	65
Aggregerat netto	1	2	3	5	30	45
Summa reall netto aktör	150 533	295 277	434 453	696 954	2 707 149	3 243 819
Produktionsvärde	285 600	565 708	840 429	1 374 123	6 557 152	8 652 951
Summa finansiellt netto aktör	126 500	248 135	351 685	525 620	1 819 688	2 196 736

och fyra moduler har flera syften. Steg 1 bygger på en verksamhet som alla kan söka och delta i oavsett bakgrund, mål och ambitioner. Första modulen i steg 1 innehåller främst introduktion. I andra modulen kan deltagare som inte har som mål att läsa teoretiska kurser välja att bara göra praktik. Till steg 2 och modul 3 och 4 fortsätter endast de deltagare som har som mål att fullfölja den teoretiska utbildningen i kombination med praktik och på så vis fullfölja en fullständig grundutbildning till platsättare, träarbetare, murare eller betongarbetare. De som går steg 2 är i verksamheten under ett år. Deltagare som inte vill fullfölja en hel grundutbildning avslutar utbildningen efter 6 månader.

Utbildningen har haft sin bas i Hovsjö. Praktiken har förlagts till lägenheterna, teorin samt praktiskt lärande till en lokal i området som ska rustats för ändamålet. Viss undervisning har även skett ute på Basta i YES-utbildningens lokaler på gården Sättravik.

20 personer har genomfört denna utbildning. Av dessa har 9 personer (1 kvinna och 8 män) klarat alla teoretiska och praktiska moment i utbildningen till träarbetare. Dessa personer fick lärlingsanställning enligt yrkesutbildningsavtalet på Peab.

Grundantaganden

Då vi räknat på de socioekonomiska effekterna av Hovsjöbyggarna har dessa kalkyler baserats på ett antal grundantaganden som av försiktighetsskäl hållits låga för att inte riskera överdriva projektets effekter.

- Kalkylen avser de 20 personer som genomgått utbildningen
- Hälften av dem har måttlig/betydande och hälften liten/måttlig rehabiliteringsproblematik (AM 2 AM3)
- Projektet kostar 2 miljoner kronor att driva
- Utan projektet skulle 20 procent av

dem ta sig in på arbetsmarknaden på egen hand

- Projektet har lyckats hjälpa 45 procent (9 av 20) av dem in på arbetsmarknaden
- Dessa 9 personer skapar ett fullt produktionsvärde först det fjärde året man befinner sig i arbete
- För övriga uppstår ingen effekt alls av projektet
- Lönenivån på de som kommer in på arbetsmarknaden uppgår till 23 000 kronor per månad
- Även för de som lyckas kommer att kvarstå en förhöjd välfärdskonsumtion (10 procent) till följd av de problem man bär med sig sedan tidigare
- Tidshorisonten i kalkylen är 15 år

Om de kvarstår utanför arbetsmarknaden i 15 år

Låt oss börja med att studera vad som skulle hända om man inte gjorde något med denna grupp människor och deras utanförskap som en följd

av detta skulle bestå de kommande 15 åren. I tabellen på sidan 54-55 ser vi att de långsiktiga kostnaderna för detta scenario uppgår till cirka 175 miljoner kronor. De största kostnaderna utgörs av produktionsförluster med nästan 90 miljoner kronor. De kommunala förväntade kostnaderna för detta uppgår till cirka 17 miljoner kronor.

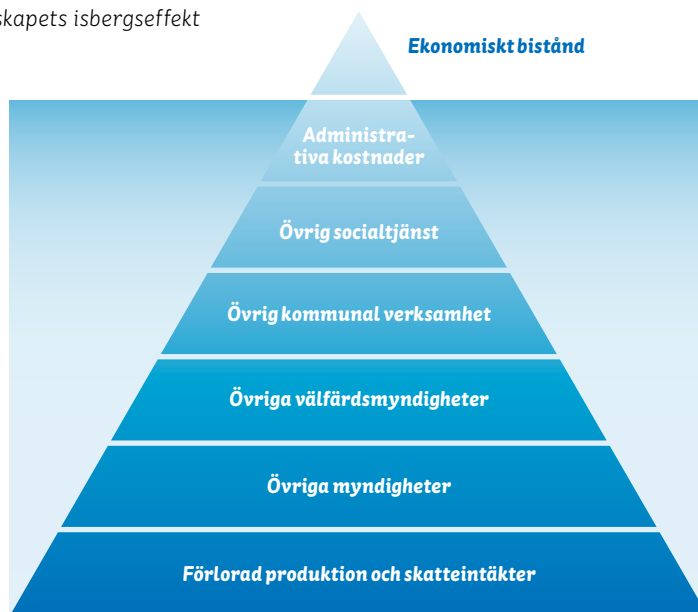
Resultat vid 45 procent projektframgång

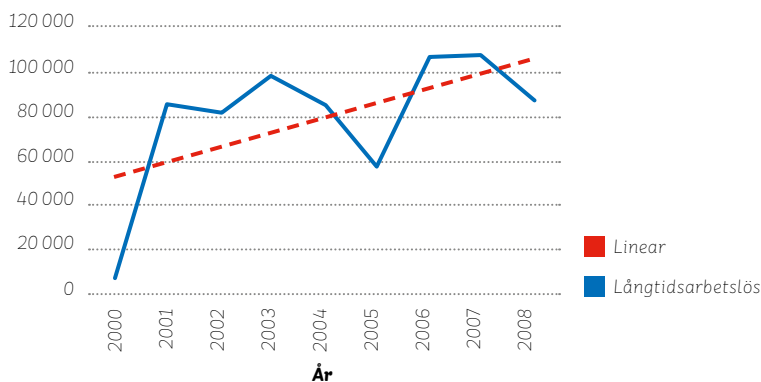
I diagrammet på sidan 54-55 visas de långsiktiga effekterna av projektet för de 9 personer som genom projektet har fått arbete. Vi ser då att de totala vinsterna under en femtonårsperiod uppgår till cirka 72 miljoner kronor. Den stora vinsten utgörs av det produktionsvärde som skapas till följd av detta – cirka 5 miljoner kronor. Den kommunala vinsten för detta uppgår långsiktigt till cirka 8 miljoner kronor.

Krav för break even inom en mandatperiod

Detta projekt har varit mycket framgångsrikt så till vida att man på kort tid lyckats få in 9 personer i arbete. Men det kan kanske, i varje fall rent

Utanförskapets isbergseffekt

teoretiskt, vara intressant att se hur duktig man i ett projekt av detta slag behöver vara för att med en budget på 2 miljoner kronor passera break even under en mandatperiod. Svaret på detta visas i diagrammen. Vi ser då att break even pasaseras år 4 och detta bygger på ett antagande om att framgångsnivån i projekt är 7 procent eller drygt en av de 20 deltagande i projektet. Vid detta antagande blir den långsiktiga vinsten på 15 år mellan 6 och 7 miljoner kronor.

Varför ser vi inte detta?

Då man tar del av Selims, Fatimas och Hovsjöbyggarnas livsöden frågar man sig hur vi kan tillåta att detta händer? Det skapar inte bara en massa onödigt mänskligt lidande. Det leder också till mycket höga och onödiga kostnader för samhället. En del av svaret på denna fråga handlar om två sorters partiell blindhet. En organisatorisk oförmåga till helhetssyn då det gäller ekonomiska effekter av utanförskapet och en liknande oförmåga då det gäller att se de långsiktiga effekterna av ett utanförskap.

Tunnelseendet effekter

Låt oss börja med det som omväxlande brukar kallas tunnelseende eller stuprörstänkande. Om man frågar en ansvarig person inom socialtjänsten vad de klienter som långvarigt uppbär ekonomiskt bistånd kostar brukar man ofta få ett svar som på årsbasis ligger i intervallet 80 000 – 100 000 kronor. Det man då svarar på är de faktiska utbetalningarna

till klienten. Det man ofta förbiser är att det runt detta finns en mängd kostnader som nästan alltid förbises och som är illustrerade i figuren nedan. Det kan handla om kostnader för att hantera det ekonomiska biståndet, kostnader för andra delar av socialtjänsten, andra kostnader inom kommunen eller kostnader hos andra myndigheter eller andra aktörer i samhället. De personer som långvarigt uppbär ekonomiskt bistånd har nästan alltid ett multifaktoriellt problempanorama. Den summa man vid en första anblick uppfattar som de faktiska kostnader kan liknas vid toppen på det isberg som utgör de totala kostnaderna.

I en studie vi genomförde för statskontoret kring samordningsförbund (se referenslista i slutet av rapporten) som inriktade sig på multifaktoriella problemklienter som liknar de personer som ingår i Hovsjöbyggarna fann vi att den faktiska kostnaden för detta varierar mellan 175 000 och 375 000 kronor med ett genomsnitt på cirka 270 000. Kostnaderna varierade beroende på kön och ålder

Skillnaden mellan uppgiven och faktisk kostnad för dessa klienter uppgår alltså till mer än 300 procent eller en faktor på tre. Om man utifrån ett ekonomiskt perspektiv ska ta ställning till värdet av att en långtidslös person rehabiliteras är det en viss skillnad om man tror att de årliga effekterna av detta uppgår till 80 000 eller 270 000 kronor.

Kortsiktighetens betydelse

Att arbeta med långtidsarbetslösa och försöka bidra till att de tar sig tillbaka

till samhället är en typiskt långsiktig uppgift. Effekterna av framgång kommer att löpa under en lång följd av år. För att kunna ta ställning till värdet av detta behöver vi ett uppföljnings- och styrsystem som har långsiktigheten inbyggd. I en kommun vi arbetat tillsammans med började man kartlägga det man lite slarvigt skulle kunna kalla de unga stamkunderna inom ekonomiskt bistånd. Man upptäckte då att de allra flesta hade en mycket längre historia än man hade väntat sig.

I diagrammet ovan ser vi ett ganska typiskt mönster för en person som till sin bakgrund liknar Selim som vi mött tidigare. Vi ser då tre saker. Den första är att utanförskapets kostnader går i skov – dvs. en beskrivning som utgår från ett enskilda tillfälle har stor chans att vara missvisande. Det andra är att kostnaderna är trendmässigt stigande. I figuren kan vi se att de trendmässigt stiger med drygt 6500 kronor per år.

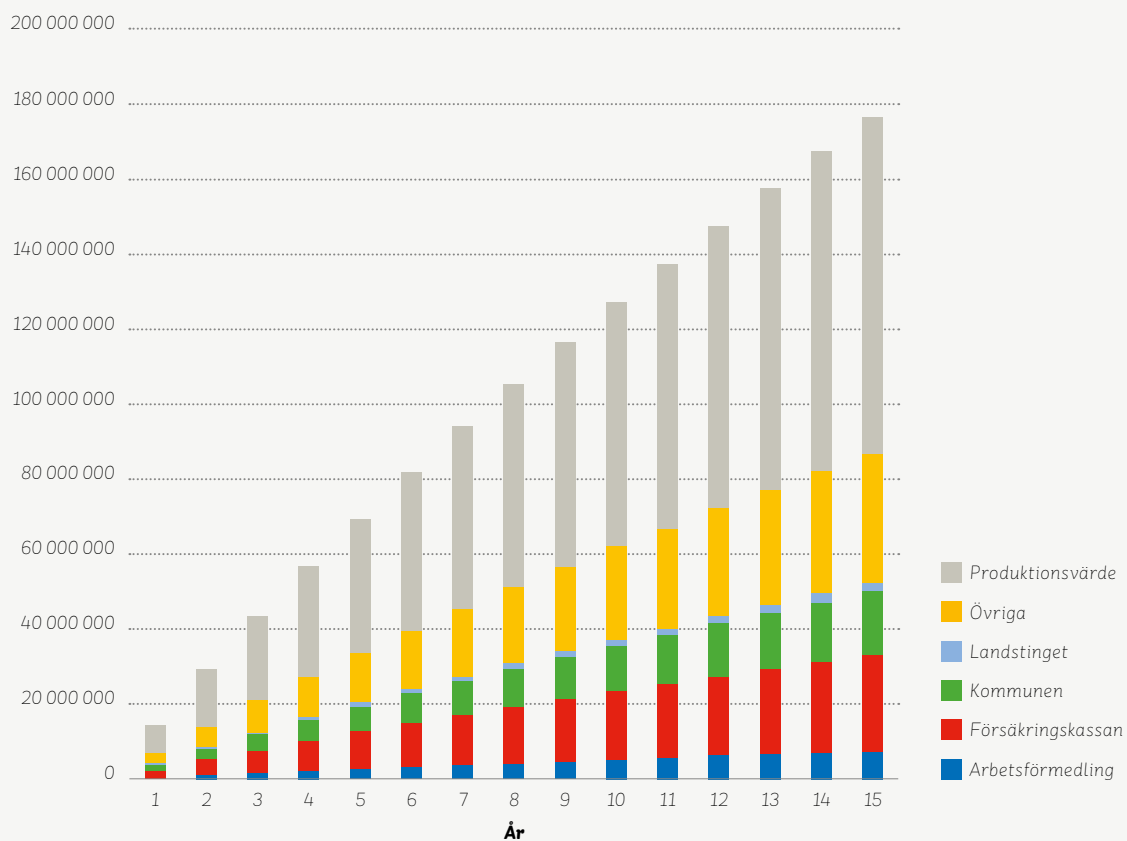
Det tredje och kanske allra viktigaste vi ser är att då man ska ta ställning till utanförskapets kostnader är inte årskostnaden 80 000 kronor det mest relevanta. Mera relevant är att tala om 600 000 – 700 000 kronor under en tioårsperiod. Även här har vi en avvikelse mellan faktisk kostnad och den information som de offentliga uppföljningssystemen ger.

Konsekvenserna av den dubbla partiella blindheten

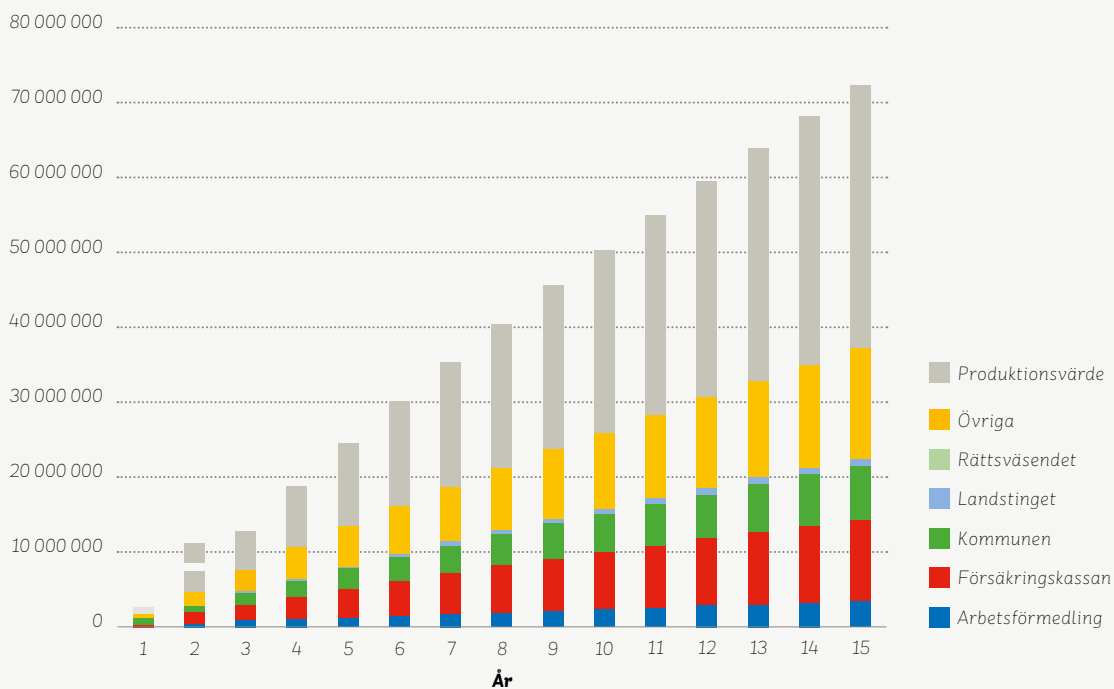
Konsekvenserna av detta är att:

- * vi ser inte annat än mycket partiellt utanförskapets kostnader
- * vi underskattar dessa kostnader
- * vi ser inte hur de faktiska kostnaderna är fördelade mellan olika aktörer i samhället
- * därmed underskattar vi värdet av prevention, tidiga insatser och framgångsrik rehabilitering
- * som en följd av detta saknar besluts-

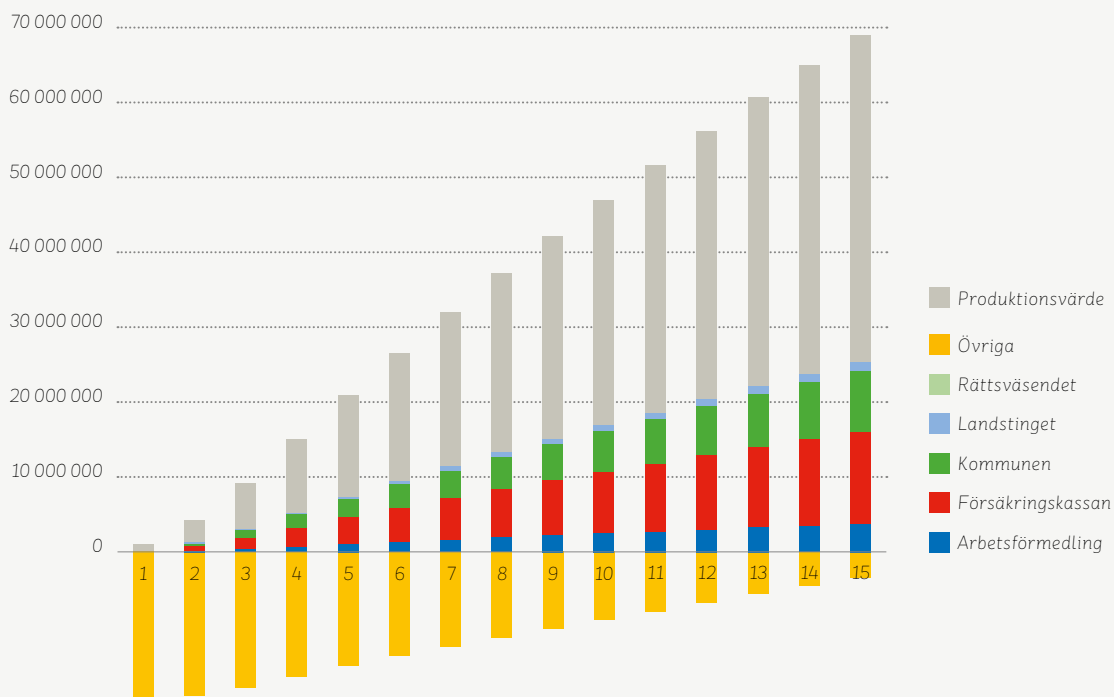
OM DE KVARSTÅR UTANFÖR ARBETSMARKNADEN I 15 ÅR

RESULTAT VID 45PROCENT PROJEKTFRAMGÅNG

KRAV FÖR BREAK EVEN INOM EN MANDATPERIOD

fattare korrekta underlag för att fatta beslut kring denna typ av frågor

- * felaktigheterna i dessa beslutsunderlag kan uppgå till flera hundra procent
- * detta kan leda till att samhällets insatser kring prevention, tidiga insatser och rehabilitering är rejält underdimensionerade i förhållande till vad som vore socioekonomiskt optimalt

Fastighetsvärden och sociala förhållanden

"Bostadsföretagens viktiga roll som samhällsbyggnadsaktör har befasts i exemplet Herrgården. Uteblivna åtgärder har resulterat i en beräknad extra samhällskostnad på 10 000 kr per lägenhet/år för att hantera bränder och kriminalitet när området inte fungerar socialt."⁹⁹

Vi har tidigare pekat på att de sociala förhållandena också leder till en urgröpning av det sociala kapitalet i ett område och att detta i sin tur påverkar fastighetsvärdena. Detta har studerats i flera olika projekt av Boverket. I Hovsjö äger Telge Hovsjö 1 670 lägenheter. Om Boverkets siffror överförs till Telge Hovsjö innebär det att kostnaderna för detta årligen uppgår till 16,7 miljoner kronor. I den ovan citerade rapporten anges också att ett av de verkningsfulla instrumenten för att reducera dessa kostnader handlar om att återställa bostadsmiljön i stället för att satsa på storskaliga förnyelseprogram.

"För att nå företagsekonomisk genomförbarhet och hållbar positiv områdesutveckling bör insatser i storskaliga bostadsområden främst inriktas mot att återställa bostadsmiljön istället för storskaliga förnyelseinsatser. Därtill måste de fysiska åtgärderna förenas med kontinuerliga sociala insatser med utgångspunkt i det lokala behovet."¹⁰⁰

Det är precis så man agerat i Hovsjösatsningen. Man har mobiliserat de boende, inte minst de unga, i en

arbetsprocess som syftar till att skapa en bättre bostadsmiljö. Det har gjorts på ett sådant sätt att en social mobiliseringsprocess genomförts som ett led i den yttre upprustningen av miljön.

I Hovsjö, som i princip alla bostadsområden, avgörs alltså en fastighetsvärde av två delar, fastighetens objektiva värde och dess subjektiva värde. I det subjektiva värdet ligger framförallt dess sociala lokalisering. Man skulle kunna beskriva detta ekonomiska mervärde som ett uttryck för lägenhetens sociala kapital. På samma sätt är fastigheter i socialt utsatta områden värderade lägre än till sitt objektiva värde till följd av ett svagt eller rentav negativt socialt kapital. Konsultföretaget Evidens¹⁰¹ har tittat på betalningsviljan för bostäder i Södertälje i allmänhet och Hovsjö i synnerhet. I Hovsjö uppgår den till 870 kronor per kvadratmeter och år. Låt oss nu anta att till följd av våld och annan social oro i området är betalningsvilja 10 procent lägre än vad den annars skulle vara. Vilka kort- och långsiktiga ekonomiska effekter leder detta till?

Eftersom det finns 120 000 kvadratmeter lägenhetsyta i Telge Hovsjös bestånd kan vi direkt se att detta leder till en årlig kostnad på cirka 10,4 miljoner kronor. Men den årliga betalningsviljan utgör på sätt och vis bara en spegling av fastighetens bedömda värde. Om vi antar att fastighetens livslängd är 50 år och vi diskonterar framtida intäkter och kostnader med 4 procent kan vi i diagram-

met på sidan 55 se att detta leder till en ackumulerad förlust av fastighetsvärdet på cirka 230 miljoner kronor.

Denna siffra skulle på så sätt kunna sägas vara ett uttryck för hur fastigheterna i området har ett lägre marknadsvärde till följd av våld och andra negativa sociala fenomen. Intressant att notera är att denna siffra ligger klart i underkant i jämförelse med Boverkets analys ovan.

DET SOCIALA KAPITALET, FLYTTMÖNSTER OCH EKONOMISKA EFFEKTER

Kostnaderna för en inverterad gentrifiering

Om man ser på situationen ur ett systemteoretiskt perspektiv blir det ganska tydligt hur fastighetsvärden och det sociala kapitalet samspelar. Detta kan ske genom negativa onda cirklar av det slag vi beskrivit i tidigare kapitel. Men det kan också beskrivas som goda självförstärkande cirklar. Det finns rikligt med sådana fenomen skildrade i stadsplaneringslitteraturen. Berättelserna om hur tidigare nedgångna områden har fått en helt annan status och därmed också helt andra fastighetsvärden. Det kallas med en anglifierad term gentrifiering

Gentrifiering (av engelska gentry, ungefär herrskapsklass) är ett begrepp inom stadsplanering och byggnadshistoria som betecknar en social statushöj-

⁹⁹Bromé, Ekonomiska effekter relaterade till åtgärder i bostadsområden, bilaga 3 till rapporten Socialt hållbar stadsutveckling, Boverket & KTH, 2010,

¹⁰⁰ibid, ¹⁰¹Utmaningar och möjligheter på bostadsmarknaden i Hovsjö, 25/5 2010

ning av ett område. Gentrifiering sker exempelvis genom påkostade nybyggen, eller genom nyinflyttning av invånare med betydligt högre inkomster än den ursprungliga befolkningens.¹⁰²

Man brukar tala om områden som Söder i Stockholm och Möllevången i Malmö eller SOHO i New York som exempel på sådana fenomen. Man brukar tala om detta som att skapa en utvecklingsprocess präglad av självförstärkande goda cirklar på det sätt som illustreras i figuren nedan.

Mekanismerna är ganska tydliga. Ett område som får ett gott rykte, får också en ökad efterfrågan på bostäder. Det gäller i synnerhet i Stockholmsregionen med ett ständigt högt efterfrågetryck på bostäder. Den ökade efterfrågan leder till förhöjd betalningsvilja, vilket i sin tur leder till stigande fastighetsvärden (fastighetens subjektiva värdefaktor). När det händer ökar fastighetsägarnas investeringsvilja vilket i sin tur objektivt bekräftar den subjektiva ökningen av det goda ryktet. Och så är den goda cirkeln skapad.

Det vi här är intresserade av är det motsatta – negativa onda cirklar i form av en omvänd gentrifiering. Det som ibland brukar beskrivas som slumlord-effekten. Det vill säga fastighetsägare som inte sköter sina områden, inte vårdar fastigheterna och är ute efter snabba vinster. Normalt sett ett fenomen vi tänker oss i andra länder men knappast i Sverige. I en nyligen publicerad artikel¹⁰³ visar författarna med utgångspunkt i området Herrgården i Malmö att detta fenomen även förekommer i vårt land.

Effekterna av social oro i ett område blir att de skötsamma hyresgästerna lämnar området och mindre skötsamma människor flyttar in. Vi har räknat på en situation där vi tänker oss att 20 arbetande personer med en månadsinkomst på 21 000 kronor av sociala skäl (som en förhöjd våldsnivå eller kriminalitet, brända bilar etc.) lämnar både Hovsjö och Södertälje kommun. Dessa ersätts av 20 personer (hushåll) utan arbete som erhåller försörjningsstöd med 8 000 kronor i månaden. Detta

motsvarar cirka 1,2 procent av Telge Hovsjös 1 670 lägenheter.¹⁰⁴

Ärligen leder detta till att man i detta område tappar drygt 7 miljoner kronor i produktionsvärden, 1,5 miljoner kronor i skatteinkomster och får cirka 1,9 miljoner kronor i kostnader för försörjningsstöd. Det kanske inte ser så alarmrande ut. Men de långsiktiga effekterna är betydande. I ett 20-årsperspektiv handlar det om cirka 150 miljoner kronor. Begränsar vi oss enbart till de finansiella effekterna för Södertäljes del innebär det 28 miljoner kronor i ökade kostnader för försörjningsstöd och 22 miljoner kronor i minskade skatteintäkter. Ett socialt negativt flyttmönster på 20 hushåll leder alltså på 20 års sikt till finansiella effekter för Södertälje kommun på 50 miljoner kronor.

En kombinationseffekt

Vi har nu sett att den sociala oron i ett område som Hovsjö, via det reducerade sociala kapitalet, kan leda till effekter på både fastighetsvärden och befolkningssammansättning. Om vi summerar dessa båda effekter ser vi resultatet i diagrammet på sidan 55.

Med en viss varning för att vi delvis summerat äpplen och päron i samma diagram skulle man kunna säga att det visar de ackumulerade, långsiktiga, kollektiva effekterna av social oro i ett område som Hovsjö. Betalningsviljan för hyra ligger 10 procent lägre och befolkningssammansättningen förändras genom att 20 hushåll med arbete flyttar ut och 20 hushåll som är bidragstagare flyttar in i området.

Summan av detta blir under en 20-årsperiod strax över 305 miljoner kronor. Om Hovsjö har 5 000 invånare, vilket är ungefär vad man tror idag, leder detta till en kostnad om 60 000 kronor per person eller 182 000 kronor per lägenhet.

Slutknorr kring den socioekonomiska diskussionen

Vi har nu ur flera olika perspektiv skildrat de långsiktiga socioekonomiska

effekterna av den sociala situationen i Hovsjö. Vi har konstaterat att de är överraskande höga, att de drabbar många aktörer och sker under lång tid.

- Varje ung människa vi riskerar att tappa till följd av skolmisslyckanden tidigt i livet leder till samhällskostnader på mellan 10 och 15 miljoner kronor
- Resultatnivån på Hovsjöskolan kan leda till en långsiktig samhällskostnad på cirka 2,7 miljoner kronor för de cirka 200 elever vi här räknat på
- Den låga förvärvsfrekvensen i stadsdelen kan leda till samhällsförluster på strax under 6 miljarder kronor eller 3-4 gånger mer än kommunens samlade pensionsskuld
- Effekterna på detta i form av negativa befolkningsomflyttningar och vilket fastighetsvärden kan för Hovsjö i ett 20-årsperspektiv uppskattas till drygt 300 miljoner kronor eller 180.000 kronor per lägenhet
- Å andra sidan leder offensiva satsningar som Hovsjöbyggarna redan vid mycket måttliga framgångar till avkastningstal på 20-30 gånger pengarna i ett 20-årsperspektiv.

Hur länge har Södertälje kommun råd att låta sakernas tillstånd fortgå? Bortsett från alla mänskliga värden som står att vinna på att bryta utanförskapet i stadsdelen vore det ur ett ekonomiskt perspektiv en utomordentligt god affär att med kraft fullfölja och utveckla de framgångar Hovsjösatsningen påbörjat.

Det är ingen underdrift att påstå att Hovsjö idag är oerhört socialt underinvesterat. Vi har i tidigare kapitel visat att stora resurser plöjs ner i Hovsjö varje dag för att bidra till att vidmakthålla utanförskapet. Vi kallar det för medberoendeproblematiken. Men mycket begränsade resurser sätts in för att bidra till att bryta utanförskapet.

¹⁰²Wikipedia, ¹⁰³Blomé & Lind, The return of the Swedish slumlord, 2010, KTH & Malmö Universitet, ¹⁰⁴I kalkylen utgår vi från att flyttningen leder till att personer lämnar eller flyttar in i kommunen som helhet

Strategier, värdegrund och det unika

”En dag när Luke var på flykt från polisen jagades han av två stora tigrar. Han kom fram till ett stup och kastade sig ut över kanten och blev hängande i en lian. Långt där nere körde poliserna fram sina bilar och steg ut och riktade sina gevär mot honom. Lianen knakade och han såg hur två möss, en vit och en svart, kröp ut på lianen och målmedvetet började gnaga på den. Till höger om sig såg han en smultronplanta, med ett enda rött smultron på. Han sträckte sig efter det och sa; ah, ännu ett alternativ.”¹⁰⁵

¹⁰⁵Rheinhard, Tärningsspelaren,

Vi har fram till nu försökt beskriva den process som ägt rum i Hovsjö under tre års tid. Vi har satt in detta i ett mer teoretiskt sammanhang. Vi har också beskrivit de socioekonomiska effekterna av detta. Vi kommer nu att knyta ihop säcken genom att:

- Beskriva den värdegrund och de synsätt vi uppfattat ligger till grund för detta arbete
- Sätta ord på de olika strategiska grepp man valt under resan och också identifiera de faktorer som lett till framgång
- Identifiera det vi uppfattar som unikt med Hovsjösatsningen

VÄRDEGRUND OCH SYNSÄTT

Att våga välja verklighet¹⁰⁶

"Människor är inte offer eller en belastning. De är en resurs"¹⁰⁷

Bakom varje process finns, medvetet eller omedvetet, någon form av värdegrund. Den kan vara formulerad eller icke formulerad, strukturerad och genomtänkt eller intuitiv. Därför är det viktigt att få förståelse för och försöka fånga värdegrunden för att förstå dess betydelse för den övergripande förändringsprocessen.

Att förstå värdegrunden bakom ett större utvecklingsarbete som Hovsjösatsningen är en grannliga uppgift. Att sätta ord på detta än mer komplext. Ytterst handlar det om hur vi som författare läser av och tolkar den verklighet vi fått oss till del. Därför kan det vara på sin plats att påpeka att detta avsnitt i än högre grad än tidigare avsnitt är vår skildring av verkligheten tolkad genom våra ögon. Andra observatörer skulle kanske beskriva en annan verklighet.

Hovsjösatsningen är, som alla satsningar av detta slag, präglad av de personer som tagit initiativ till och driver processen. I detta fall Telge Hovsjös vd Patrik Derk som förefaller ha en grundsyn som är både genomarbetad och

tydlig. Det är svårt att hitta ett enda ord eller en enda etikett som fångar detta. Man skulle kunna kalla det humanism, självtillitssyn¹⁰⁸ eller att arbeta utifrån ett lösningsfokuserat synsätt. Vi tolkar det som att han vägrar se människor som offer och föredrar att se människor som väljande medvetna varelser. Och ska vi sätta ett enda ord på detta förefaller begreppet existentialism var det som ligger närmast till hands.

Så här skulle man kunna tänka kring Hovsjösatsningen utifrån ett existentiellt perspektiv. I varje organisations och i varje människas liv finns det yttre omständigheter som påverkar våra förutsättningar. En grundläggande existentiell fråga är i vad mån vi själva väljer och skapar dessa omständigheter eller i vad mån vi drabbas och förvandlas till offer.

Ytterst handlar denna fråga om friheten att välja. Vi anses, utifrån denna grundsyn, födas med en fri vilja och skyldigheten att använda den under livet. Det enda vi strängt taget inte kan använda denna fria vilja till är att avstå från den. Vi har inte friheten att avstå från vår frihet. Vi kan inte välja att inte välja. Till och med när vi väljer att inte välja är detta paradoxalt nog ett val. Med val följer ansvar och konsekvenser. Endast döden kan befria oss från denna frihet och det ansvar som följer med denna frihet.

Hur mycket kan, bör och ska vi påverka och i vilken mån drabbas vi av omvärlden? Det vill säga i vilket yttre sammanhang sker mina fria val? Denna fråga har både objektiva och subjektiva svar. Dess kärna är av närmast existentiell natur. En slutsats skulle kunna vara, att vi kan avstå från allt men aldrig friheten att välja. Detta är det unikt mänskliga. Därav följer ansvar. Man skulle kunna säga att denna grundsyn ur vilken följer både rätten och skyldigheten att välja ser ut att utgöra en av de värdegrunder som Hovsjösatsningen bygger på.

Att omsätta värdegrund till handling

"Ge inte människor fisk – lär dom att fiska"

Marginaliseringen i samhället som vi beskrivit den i Hovsjö tenderar att förstärka människors hjälplöshet och bidra till att reducera deras förmåga att ta ansvar för sina egna liv. Naturligtvis sker inte detta avsiktligt utan i regel som en både oavsiktlig och omedveten bieffekt av det goda handlandet – vi ville bara hjälpa. Icke desto mindre leder denna hjälplöshet till både mänskliga och samhälleliga förluster. Att bryta denna hjälplöshet handlar om att stärka egenmakts-perspektivet hos marginaliserade människor. Ett sorts självhjälpsperspektiv. Att agera utifrån en självtillitsmodell. Vi kan, vi vill, vi törs. Det handlar om att genom mönsterbrytande handlingar, bryta ett system av självförstärkande onda cirklar och ersätta dem med motsvarande goda cirklar. En modell som både bidrar till människors växt och utveckling och som reducerar belastningen på de offentliga systemen. Detta uppfattar vi som viktiga delar i den värdegrund som ligger bakom Hovsjösatsningen.

Att bygga det sociala kapitalet

"Tillit och förtroende byggs upp under lång tid men kan raseras på ett ögonblick"

Vi har tidigare pekat på att det sociala kapitalet i forskningen lyfts fram som en viktig drivkraft för utveckling inom ett område. Vi har också sagt att det sociala kapitalet handlar om mängden av relationer och kvaliteten i dessa relationer.

Att bygga upp det sociala kapitalet i ett område handlar alltså om att bygga relationer, bygga tillit samt stärka och utveckla de nätverk som redan finns på plats. Detta är också något som starkt utmärker Hovsjösatsningen. Den långvariga och uthålliga närvaron utgör en av grundstenarna i denna process. Tillit byggs, vilket är välkänt, långsamt men

¹⁰⁶Se även Wiberg, Vilja välja verklighet, Norstedts, 1984, ¹⁰⁷Patrik Derk, VD Telge Hovsjö, ¹⁰⁸Se Galtung, Selfreliance, a strategy for development, 1980

kan rivas blixtnabbt. Förankringen i de olika föreningarna i området, till exempel syrianska kvinnoföreningen liksom de olika religiösa föreningarna har varit en viktig del i denna process. Man har också följt modellen skynda långsamt i denna process och haft ett flerårigt perspektiv kring hur man hanterar den ömtåliga inkubationsfasen i relationsbygget. Arbetet med att bygga det sociala kapitalet är baserat på idéer om egenmakt och KASAM, vilka i sin tur förefaller vila på en existentiell grund. Även det långsiktiga arbetet med alla ungdomar i det årligen återkommande Hovsjösommar går lätt att se och förstå som ett tålmodigt byggande av det sociala kapitalet i området. Om vi betänker att cirka 500 ungdomar har genomlöpt denna process under ett antal år och att var och en av dessa kanske via kärnfamilj och vidgade familjesystem har tillgång mellan 5 och 10 vuxna personer förstår vi snabbt att man på detta vis direkt eller indirekt når merparten av områdets boende.

Ett socialt investeringsperspektiv

*"Begreppet sociala investeringar handlar om att samhällets insatser för barn och unga bör ses som en investering och inte bara betraktas som en kostnad och en utgiftspost och att samhällets insatser för barn och unga är investeringar med långsiktiga effekter för både individ och samhälle"*¹⁰⁹

Man skulle kunna säga att arbetet i Hovsjösatsningen bygger på ett konsekvenset socialt investeringsstänkande. Då man låter ungdomar arbeta i Hovsjösommar är detta inte enbart en investering i den yttre miljön. Det utgör en investering i områdets sociala kapital. På samma vis är Hovsjöbyggarna både en fysisk infrastrukturinvestering på samma gång som det är en social investering i området.

För personer i utanförskap handlar det om att ta ställning till om man ska ta en försörjningskostnad under lång tid eller ta en högre men kortare investeringskostnad för att bidra till

att människor blir anställningsbara. Vi har i den tidigare socioekonomiska analysen visat att Hovsjöbyggarna är en sådan social investering som dels ger en utomordentlig god ekonomisk avkastning, men som också bidrar till att bygga upp områdets sociala kapital.

Men sociala investeringar, precis som alla andra investeringar, kräver en förmåga att hantera långsiktighet och risk. Att hantera att kostnaderna för investeringen kommer direkt och kortsiktigt medan intäkterna kommer längre fram. Förmågan att kunna ställa säkra måttliga kostnader mot långsiktiga osäkra men höga intäkter. Problemställningen illustreras i figuren nedan.

Strategier

*"Strategi betecknar den del av krigskonsten som hänför sig till ledningen av kriget i dess helhet. En vanlig definition av strategi kontra taktik är "taktik är konsten att vinna ett slag, strategi är konsten att vinna ett krig".*¹¹⁰

Då man frågar personer som driver sociala mobiliseringsprocesser om vilka strategiska principer man utgått från i processen blir de nästan alltid svaret skyldiga. Det är bara i teoriernas och skolböckernas värld som sådana processer läggs upp och planeras som ett fältttåg. I de flesta verkligheter söker man sig intuitivt fram, nyttjar tidigare gjorda erfarenheter och försöker undvika gamla misstag. Då vi följt Hovsjösatsningen under tre års tid tycker vi oss dock kunna identifiera ett antal

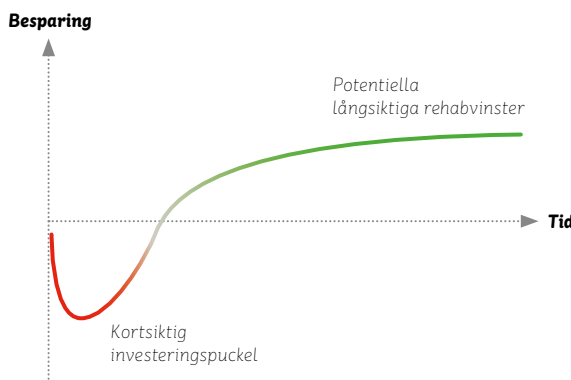

centrala strategier som återkommer gång på gång och som vi försökt fånga i figuren ovan.

Muddling through

*"Muddle through (something) - to continue despite confusion and difficulties"*¹¹¹

Den första och tydligaste principen kring Hovsjösatsningen är vad vi kallar muddling through¹¹². Med detta menar vi att man för satsningen naturligtvis haft en plan i stort men att denna plan inte varit det enda eller ens det främsta styrande instrumentet för arbetet. Snarare har arbetet styrts av ett lösningsfokuserat angreppssätt där man fullföljt de framgångar inom ett område som infunnit sig genom att göra ytterligare framstötter inom samma område. Man har i hög grad följt tanken

¹⁰⁹www.skl.se/psynk, ¹¹⁰Wikipedia, ¹¹¹www.thefreedictionary.com, ¹¹²Lindblom "The Science of 'Muddling Through'", 1959.

att framgång leder till framgång. En bärande tankegång inom den lösningsfokuserade pedagogiken.

Man skulle kunna beskriva muddling through principen som en motpol till den sociala ingenjörskonsten där processens alla steg förutses och hanteras genom en väl genomtänkt generalplan. Utredandets och byråkrats princip skulle man kunna säga. Den väg man valt i Hovsjösatsningen handlar om att bestämma färdriktning i stort. Sätta igång, se var det bär och fortsätta i den riktningen. Man skulle kunna kalla det prövandets och entreprenörens väg. Vägen finns inte utan uppstår under resans gång.

Denna grundprincip blandar det planerade och förutsägbara med den kreativa oordning som krävs för att skapa nya lösningar på gamla problem. En entreprenöriell tillämpning av modern kaosteori. Växelspelet mellan kaos och ordning.

Denna modell visar sig ofta vara effektiv och framgångsrik i stora omdanande processer. Det är rentav svårt att föreställa sig sådana processer utan detta växelspel. Men om dessa processer samtidigt ska ske i en miljö eller värderas av aktörer som utgår från det planerade och byråkratiska perspektivet (vilket är fallet med Hovsjösatsningen som i allt väsentligt sker i en traditionell offentlig sektor miljö av byråkratisk natur) blir kollisioner och missförstånd frekventa.

Visionernas roll

Vision, något man vill uppnå. En vision uttrycks oftast som ett framtida tillstånd som man vill uppnå, och behöver inte uppfylla formella krav på realism, tidsbundenhet eller mätbarhet.¹¹³

En genomförandeprocess enligt muddling through-modellen förutsätter dock en stark och tydlig vision. Och en vision, vilket framgår av citatet ovan, är något som både ligger långt borta i tid och som inte nödvändigtvis behöver vara realistisk. Visioner är ett begrepp som starkt förknippas med begreppet hopp (I have a dream – effekten). En av

visionens uppgifter är att skapa mening och hopp hos de som berörs.

I Hovsjösatsningen har man gjort detta på flera vis vid sidan av att formulera storslagna visioner. Det ena sättet är alla de mönsterbrytande handlingar man använt sig av och som konkret i handling visat att man tror att människor är en resurs och att det är viktigare att lära folk att fiska än att ge dem fisk. Hovsjösommar, gymmet och Hovsjöbyggarna utgör exempel på sådana mönsterbrytande handlingar.

Men också alla de symbolhandlingar som utförts, ensamt eller tillsammans med andra aktörer, utgör inslag i bygandet av en vision. Kungabesöket (vi är viktiga), etableringen av en närpolisstation (trygghet är viktigt), skapandet av Hovsjö Hub (här tror vi på framtiden) och etableringen av K2-projektet (här ska skapas jobb på riktigt) utgör sådana viktiga symbolhandlingar.

Multidimensionalitet

"Som man ropar får man svar"

Då man ska beskriva eller analysera områden som Hovsjö finns det en risk eller tendens att göra det utifrån det perspektiv man själv har. En sociolog ser ett etniskt problem, en socialarbetare ett fattigdomsproblem och en ekonom ett försörjningsproblem. Och alla har naturligtvis rätt utifrån sitt perspektiv, men ändå fel. Själva poängen är att allt hänger samman i en komplex väv, en väv som kanske enklast ses om man anlägger ett systemteoretiskt perspektiv på området och beskriver det som den sociala motsvarigheten till en biotop – en dysfunktionell sociotop.

En avgörande komponent i den strategin som tillämpats i Hovsjösatsningen är mångdimensionaliteten i insatser och det aktiva utnyttjandet av positiva synergieffekter. Man använder delar av det fysiska renoveringskapitalet för att skapa social mobilisering i form av Hovsjöbyggarna och Hovsjösommar. Man väver samman medborgarnas och de boendes perspektiv med myndighetsperspektivet genom att låta de boende

ha majoritet i företagets styrelse. Man kombinerar bostadsföretagets insatser med kommunens resurser genom att ta över driften av fritidsgården. Man intervenerar i skolans verksamhet genom att etablera samarbete och genom att sätta upp höjda skolresultat som en del i företagets affärsplan. Hela angreppssättet vittnar om den sunda brist på respekt för statiska organisatoriska gränser som utmärker ett systemtänkande.

Alliansernas roll

"Ensam är inte stark utan korkad"

Hela Hovsjösatsningen präglas av ett påtagligt och konsekvent alliansbygge. Ensam är verkligen inte stark utan snarare korkad. Detta alliansbygge har redan från start haft ett starkt inkluderande perspektiv. Det handlar om att involvera och dra in de boende i de utvecklingsprocesser som skett. Utifrån begreppen KASAM och egenmakt har man börjat med ungdomarna och tillsammans med dem byggt allianser genom de olika ungdomssatsningar som gjorts.

I praktiken har man under flera år, den sociala mobiliseringsprocessen inkubationsfas, ägnat sig åt att bygga tillit och trovärdighet eller med andra ord börjat bygga på områdets positiva sociala kapital. Det är detta sociala kapital som utgör grunden för den fortsatta positiva utvecklingsprocessen.

Men dessa allianser har man också byggt tillsammans med de offentliga aktörer som är verksamma i området. I ett första steg särskilt tillsammans med polisen som har sin närpolisstation i anslutning till företagsledningen i Telge Hovsjö. Efter hand har man steg för steg fortsatt bygga dessa allianser med skolan och exempelvis socialtjänsten.

Processperspektivet

"Stillastående är tillbakagång"

Ett konventionellt flygplan kan inte hålla sig uppe i luften om det inte rör sig framåt. Försöker man stanna kommer

¹¹³Wikipedia

det att störta. Man skulle kunna säga att samma ide finns inbyggd som en del av strategin i Hovsjöatsningen. Rörelsen framåt är viktig. Man skulle kunna gå så långt som att säga – det är inte de enskilda personerna som är viktiga – det är själva processen.

Ur ett systemteoretiskt perspektiv kan detta betyda att det är förändringarna på den kollektiva nivån i form av hopp, framtidstro och förändrade perspektiv som, i varje fall på kort sikt, utgör det egentliga resultatet av det som sker. Inte om det skapas enstaka arbetstillfällen eller om enskilda personer fått jobb. Dessa händelser är viktiga men mer på processplanet än på individplanet. Det är händelser som skapar hopp, visar på möjligheter och bygger upp det sociala kapitalet.

Detta processperspektiv bygger naturligtvis på det lösningsfokuserade synsätt som ligger i botten och att man steg för steg tillsammans med andra bygger den tillit och det sociala kapital som utgör grunden för att processen ska röra sig framåt. Detta är i högsta grad en process som framskrider steg för steg. Men i en sådan process finns också den oförvågna inställning som leder till att man ibland tar ett steg utan att riktigt vara säker på var man kommer att landa; just do it – mentaliteten. I detta ligger naturligtvis en acceptans av risker och att man under resans gång kommer att tappa kontroll över processens olika delar. Men i den värdegrund som ligger inbakad i processen finns också tanken att detta är hanterbart och att det finns många människor som är beredda att driva processen i rätt riktning.

De som drivit Hovsjöatsningen pekar på att det momentum i form av rörelse och tempo som man kan skapa i en organisation med korta snabba och enkla beslutsvägar utgör en fördel då det gäller att hålla processen levande. Ett tempo som sällan är möjligt att hålla i en politiskt styrd organisation. Springer man fort och gör det bra så får man ofta vara ifred som någon klok person sa.

Långsiktighet och uthållighet

*"In the long run we are all dead"*¹¹⁸

Ett av de vanligaste misstagen då komplexa sociala processer ska genomföras är otåligheten eller kortsiktigheten i planering, styrning och uppföljning. Hovsjöproblematiken har växt fram under flera decennier. De negativa inslagen i den kollektiva lokala kulturen är väl fastcementerade i huskropparna. Att tro att detta går att vända i en treårig satsning är naturligtvis naivt på gränsen till ofattbart. Därför de centrala inslagen som det långa tidsperspektivet och närvaron i området helt avgörande.

Det förhållandet att man konsekvent vägrar kalla det man gör för ett projekt är ett uttryck för detta perspektiv. Vi har kallat det för en liten satsning inom ramen för en större satsning. En katalysator eller tändhattsfunktion som inte fyller någon annan funktion än att skapa förutsättningar för den större processen.

Men också det förhållandet att redan innan detta arbete påbörjades hade en social mobiliseringsprocess inletts är viktigt. Uthålligheten är ett av de mest utmärkande dragen för detta arbete. Till detta kan man koppla det förhållande att man (utan att egentligen själv använt sig av dessa ord) sedan start sett de insatser som gjorts som långsiktiga sociala investeringar där avkastningen kommer betydligt senare. Man skulle kunna tala om att man satt samman en social investeringsportfölj med syfte att uppnå en kritisk massa i området för att på så sätt skapa förutsättningar för att först bryta negativa onda spiraler i området för att därefter ersätta dem med positiva dito.

Och den sjunde delen – metastrategin

*"En marginell påverkan i systemet kan få stora och oförutsägbara effekter någon annanstans."*¹¹⁵

Inom systemteorin brukar man tala om fjärilseffekten. Med detta brukar man mena att i ett komplext dynamiskt system räcker en enda liten förändring

för att skapa en betydligt större och ofta helt oförutsedd förändring på en helt annan plats och vid en helt annan tidpunkt. Förändringen kan aldrig bestämmas i förväg annat än som en sannolikhet. Man brukar exemplifiera detta med att när en fjäril fladdrar med vingarna i Kina utlöser den förändringar i det komplexa dynamiska system som kallas atmosfären som på sikt kan utlösa en tropisk storm i Florida. Det finns starka inslag av ett sådant dynamiskt systemtänkande i Hovsjöatsningen.

Hovsjö skulle enligt vår mening sålunda kunna beskrivas som ett komplext dynamiskt system som starkt kommit i obalans. Vi tycker oss i stadsdelen se en – i alla fall just nu – dysfunktionell ekonomisk sociotop. Dysfunktionaliteten går att studera i var och en av de olika delarna eller delsystemen. Men den återfinns framförallt i samspelet mellan de olika delarna i form av negativa feedbackloopar och det vi ovan kallat negativa synergieffekter.

Att beskriva stadsdelen som ett dynamiskt system leder till ett antal intressanta tankar. För det första att allt hänger samman i en komplex väv. Vi talar inte om ett ekonomiskt eller socialt problem. Vi talar både om de olika delarna men framförallt om samspelet mellan delarna. I dynamiska system tenderar interaktionen mellan delarna ofta vara en starkare påverkansfaktor än delarna i sig. Men vi talar också om ett system med betydande tendenser till negativa förstärkande självsvängningar som om vi inte gör något kan komma in i ett accelererande förlopp. Vår bild är att hela Hovsjöatsningen medvetet eller omedvetet utgår från detta systemteoretiska perspektiv – en sorts metastrategi som handlar om att skapa:

- Långsiktighet och att ha helhetsyn och att vara uthållig
- Självförstärkande goda cirklar
- Den kritiska massan
- Take off positionen för självgenererande tillväxt

¹¹⁴Ett citat ofta tillskrivet nationalekonomen John Maynard Keynes, ¹¹⁵Wikipedia

- Skapa positiva feedbackloopar mellan de olika delsystemen i området

På så sätt kan man i den bästa av världar uppnå en "ringar-på vattnet effekt" eller en dominoeffekt. Man kan tala om en godartad social smitta eller en tänande gnista¹¹⁶ som skapar en positiv skogsbrandseffekt.

Det unika med Hovsjösatsningen

"Man kan inte stiga ner i samma flod två gånger", eller "still confused but on a higher level"

Varje social utvecklingsprocess är i någon mening unik. Vi har genom åren följt, studerat, utvärderat eller arbetat med något hundratal sociala utvecklingsprocesser och lärt oss att det finns vissa mönster som är återkommande och andra som är lite mer unika. I Hovsjösatsningen är kanske det strukturellt allra mest slående att processen drivs av ett fastighetsbolag. Telge Hovsjö är en mycket aktiv och gränsöverskridande aktör. De offentliga förvaltningarna, kanske främst de kommunala aktörerna, har under en längre tid hållit en genant låg profil. Man skulle kunna tala om den offentliga reträtten från Hovsjö. Då vi försökt fånga det unika har vi hittat fem faktorer som mer än andra sticker ut som unika. De återfinns i figuren nedan.

Den första och mest uppenbara faktorn är det territoriella perspektivet – det förhållandet att huvudaktören i processen också är geografiskt och territoriellt bunden till området. Genom detta förhållande uppstår med automatik två saker – först och främst långsiktigheten. Man kommer inte att vara en aktör som lämnar området då man är klar och har genomfört ett utvecklingsprojekt. Man kommer att stanna kvar. Detta i sin tur har stor betydelse för tillit, trovärdigheten och uppbyggnaden av det sociala kapitalet. Men det leder också med en viss automatik till ett hängrännetänkande. Man har inte det automatiska stuprörsperspektiv som uppstår i en funktionellt hierarkisk organisation. Därmed skapas också en god grund för gränsöverskridande lösningar och helhetstänkande.

Detta leder över till den andra faktorn – mång- eller multidimensionaliteten. En följd av det territoriella perspektivet är att Hovsjösatsningen har ett tvärspektoriellt och lokalt perspektiv vilket per definition innebär att man inte har det stuprörstänkande som utmärker funktionellt hierarkiska organisationer. Därmed har man förutsättningar för ett helhetstänkande i stället för ett sektorstänkande som gör verksamheten unik. Detta skapar också förutsättningar för synergieffekter och en sorts skogsbrandseffekt eller social smittoeffekt – goda insatser inom ett område tenderar att läcka vidare till ett annat.

Detta har också lett till att man i verksamheten på ett smidigt sätt kunnat länka samman typiskt hårda frågor som fastighetsrenovering, fastighetsunderhåll och yttre skötsel av ett område med mjuka frågor som sociala relationer och sociala mobiliseringsprocesser. Detta har också varit ett konkret sätt att både skapa och att utnyttja synergieffekter och goda sociala smittoeffekter. Konsekvensen har blivit att resurser som ursprungligen avsett investeringar i hårda frågor som fastigheter samtidigt har kunnat användas för att bygga upp det sociala kapitalet. Goda synergieffekter har uppnåtts.

Detta har också blivit möjligt genom att man från ledningens sida konsekvent och från första dagen sett Hovsjösatsningen, inte som något projekt, utan som en del i ett betydligt större och mera långvarigt större sammanhang. Man har fokuserat mer på den framåtgående rörelsen än konkreta punktframgångar och därmed satt ut-hålligheten, långsiktigheten och som en följd av detta trovärdigheten i fokus.

Den femte punkten är ledningen av processen som naturligtvis präglats av Telge Hovsjös vd och hans närmaste medarbetare. Sättet på vilket man upprättat relationer med de boende, sättet på vilket man knutit samman nätverk och byggt det sociala kapitalet har skapat trovärdighet och förtroende hos de boende.

Samtliga dessa fem delar hänger naturligtvis ihop. Och som vi pekat på tidigare är det den unika helheten som utgör det speciella i området. Ingen enskild del.

¹¹⁶Gladwell, Den tändande gnistan, 2010

Slutsatser inför framtiden

REFLEKTIONER OCH TANKAR

Det är alltid lätt att sitta på läktaren och ha åsikter om hur spelet ska spelas på plan. Det är lätt att kritisera och betygssätta, särskilt om man inte själv varit ute på plan själv. Det finns många samhällsvetare i mental kostym och med välfylld portfölj som aldrig skaf-

fat sig SUN – Skit Under Naglarna¹¹⁷. Därför är det i viss mån lite problematiskt att värdera Hovsjösatsningen. Men trots denna reservation är vår bild tämligen entydig. Hovsjösatsningen har varit lyckad och framgångsrik.

Man har genomfört något så unikt som de första stegen i en förändring av andra graden inte minst genom en serie

av mönsterbrytande handlingar. Man har hittat ett spännande och unikt sätt att väva samman den sociala mobiliseringen med mobiliseringen av bostadsbeståndet. I detta avseende har man gjort vad andra pratat om. Från prat till verkstad. Hovsjöbyggarna utgör en av de tydligaste manifestationerna av detta. Hovsjösommar som har genomförts

¹¹⁷Se vidare i Ahrenfelt, Förändring som tillstånd, Studentlitteratur, 2001 där begreppet diskuteras

sex år i rad med totalt sett 500 ungdomar utgör ett annat exempel på detta. Man har också i praktisk handling visat på kopplingen mellan fastighetsvärden och de sociala förhållandena. Därmed skulle man kunna utgöra inspirationskälla för för andra allmännyttiga bostadsföretag men även privata värdar och bostadskooperationen. Man har också konkret tillämpat ett socialt investeringsperspektiv på de satsningar man gjort. Man har i handling visat att människor inte är en kostnad utan kan omvandlas till en resurs.

Det vi i denna rapport har skildrat är det vi inledningsvis kallat den stora satsningen som inleds med bildandet av Telge Hovsjö med sina unika ägardirektiv och styrelsesammansättning. Men det vi framförallt har skildrat är hur satsningen från Tillväxtverket på 81 miljoner kronor i det vi kallat den lilla satsningen gett ordentligt fart åt det stora projektet och gett det förutsättningar att fortsätta utvecklingsprocessen framåt.

I denna långvariga och uthålliga satsning har man synliggjort och/eller tillämpat ett antal i förändrings- och mobiliseringsprocesser intressanta teser eller teorier:

- Man har konsekvent (kanske utan att riktigt vara medveten om det) tillämpat ett systemteoretiskt synsätt och i detta förstått och använt sig av relationernas kraft i en förändringsprocess. Utan en bärande relation händer ingenting.
- Man har förstått att om man inte passerar vissa tröskelvärden och om man inte uppnår en kritisk massa händer ingenting. En satsning måste ha en minsta volym för att det ska bli något. När man nått något hundratal ungdomar i satsningen Hovsjö som uppstår plötsligen en självgenererande effekt.
- Man har förstått innebörden av synergieffekter och i konkret handling försökt reducera negativa sådana. Exempel på det är samspelet mellan

låga skolresultat, låg förvärvsfrekvens och förekomsten av gängkriminalitet. Samtidigt har man försökt skapa positiva synergieffekter.

- Man har sett förekomsten av negativa självförstärkande onda cirklar och konkret försökt bryta dessa genom ett antal mönsterbrytande handlingar som engagemanget i ett gym där man låter unga män stämplade som värstingar ta ansvar och förändra sin verklighet.

FRAMGÅNGSAKTORER FÖR ATT SKAPA EN METAMORFOS

Metamorfos betyder förvandling och är i biologin namnet på förändringen i kroppsform som sker när till exempel en fjäril utvecklas från en fjärilslarv¹¹⁸.

Tre framgångsfaktorer

Vad leder till framgång – detta är en fråga som ofta ställs då man ska utvärdera en satsning av det ena eller andra slaget. Bakom frågan ligger inte sällan en önskan om att kunna identifiera en eller ett par faktorer som man sedan ska kunna ta med sig till ett annat sammanhang och kanske kopiera. Kanske ligger också bakom denna fråga en önskan om att få veta hemligheten eller nyckeln till en quick fix. Det finns naturligtvis inga sådana bekväma motorvägar till någon sorts sanning. Varje projekt är unikt i sitt sammanhang, i sin miljö och med sina människor. Det förenklade svaret på frågan om framgång är helheten. Vi har dock försökt lyfta fram några av de faktorer vi ser som både unika och viktiga i framgången i Hovsjösatsningen.

Den första och mest uppenbara är att man i Hovsjö på ett ovanligt handfast sätt omvandlat den värdegrund arbetet bygger på till konkret verklighet. Man menar verkligen att människor inte är ett problem utan att människor är en resurs och genom detta omvandlar man teoretiska begrepp som egenmakt och KASAM till vardagsverklighet. Man har lyckats hitta ett

balanserat samspel mellan satsningar uppifrån och initiativ nerifrån i processen. Man har förenat det sociala mobiliseringsperspektivet med företagets affärsutvecklingsplan som innehåller ovanligt många inslag av social natur. Det är en del av ägaruppdraget.

Den andra komponenten är det uppenbara synergitänkande som skett under hela resans gång. Hovsjösatsningen är ett utmärkt bevis för att 1+1 kan bli 3 eller rentav 4. Bakom detta ligger naturligtvis ett (medvetet eller omedvetet) systemtänkande. Man ser verkligheten som samspelande helheter och inte separata fragment. Detta är också en följd av den multidimensionalitet som präglar de flesta idéer som genomförts. Uthålligheten i detta ska naturligtvis inte underskattas

Den tredje komponenten är det som i förändringsteorin brukar kallas förändring av andra graden, kvantumsprång eller metamorfos. Det finns, om än inte alltid uttalat, en strävan från Hovsjösatsningen sida att vara det som Gregory Bateson¹¹⁹ kallar "a difference that makes a difference". Därmed blir ett dynamisk systemtänkande en viktig förklaring till framgång i arbetet. Detta systemtänkande har omsatts till verklighet genom de viktiga symbolhandlingar och mönsterbrytande handlingar vi ovan pekat på.

Eldsjälskritieriet

"Rule 18: It's better to seek forgiveness than ask permission. Rule 51: Sometimes – You're Wrong."¹²⁰

Men bakom alla processer finns människor. Så även i Hovsjö. Det råder ingen tvekan om att en avgörande faktor är Patrik Derk som företagets vd. I alla förändringsprocesser av betydelse vi mött finns eldsjelen Anders Carlberg på Fryshuset utgör ett exempel på detta.

Idéer och processer bärs av människor. Människor som brinner för frågan. Människor som vill uträtta något. Människor som vill göra skillnad. Kanske skulle Patrik bli ytterst generad av att bli jämförd med Andres Carlberg. Men det

¹¹⁸Wikipedia, ¹¹⁹Bateson, Steps to an Ecology of Mind (1972). New York, Random House., ¹²⁰Gibbs rules, NCIS

finns dock paralleller. Det handlar om att brinna för frågan. Det handlar om att uthålligt stå kvar även då det blåser motvind. Det handlar om att sticka ut hakan även då man riskera en käftsmäll. Man är stryktålig. Passionen är viktig.

Men det handlar också om att tro på det man gör. Övertygelsen om att det inte bara är rätt det man gör utan också viktigt. I detta ligger naturligtvis ett visst mått av kaxighet. Och med självklarhet en sund dos av narcissism.

Men utan ödmjukhet blir det fel. Man kan säga att skillnaden mellan en fanatiker och en eldsjäl är att fanatikern aldrig har fel. I varje fall inte i sina egna ögon. Eldsjälen vet om att varje större förändringsprocess innebär risken att göra fel, men är beredd att ta risken. Eldsjälar är riskbenägna. Det är en del av deras läggning. Detsamma gäller för de flesta entreprenörer. Friskt vågat – hälften vunnet. Man gläds om man lyckas, ber om ursäkt om det inte går så bra och försöker på nytt.

Vår bild är att Patrik som en huvudbärare av idén kring Hovsjösatsningen äger många av dessa egenskaper. Vår erfarenhet efter att ha följt något hundratal förändrings- och mobiliseringsprojekt genom åren är också att detta är egenskaper han delar med de flesta framgångsrika eldsjälar.

DEN KOMMANDE UTMANINGEN I HOVSJÖ - NÅGRA FRAMÅTRIKTADE TANKAR

När är det rätt tid att bjuda in de övriga?

"Mjölken i kastrullen kokar alltid över då man vänder ryggen till. Och vad får dig att tro att andra människor vill ägna resten av sitt liv åt att förverkliga dina visioner"

Hovsjösatsningen har under lång tid skett som en process initierad av, ledd av och till stora delar utförd av Telge Hovsjö. Det vore fel att säga att andra offentliga aktörer stått i kö för att få vara med på banan. Snarare har många aktörer valt en tämligen bekväm och

passiv position på åskådarläktaren. En placering som inbjuder till mycket åsikter men ringa ansvarstagande.

Delvis är detta alltså ett förhållande som uppstått till följd av andra aktörers agerande. Men det är också en följd av val som gjorts av ledningen för satsningen. Det finns i den här typen av projekt alltid ett grannliga val mellan då man ska agera ensam och då man ska bjuda in andra aktörer på plan. Om man bjuder in de andra för tidigt är risken stor att man tappar greppet över utvecklingen och den egna visionen går förlorad. Ensamhetens styrka är korta beslutsvägar. Att snabbt kunna fatta beslut om att driva processen i önskad riktning. Man slipper långbänkar men man går också miste om de andra aktörernas perspektiv och resurser. Och i Hovsjöfallet talar vi om betydande offentliga resurser som skulle kunna mobiliseras i området om man tog ett gemensamt och samlat grepp

Om man å andra sidan bjuder in andra aktörer för sent riskerar man att väcka misstänksamhet och motstånd i omvärlden. När man väl bjuder in andra aktörer är intresset kanske inte så stort att vara delar av en annan aktörs helhet. De flesta vill vara med i den här typen av processer på någorlunda jämbördiga villkor.

Det finns alltså alltid en rätt tidpunkt och ett rätt sätt att bjuda in andra aktörer till dans. Utmaningen i Hovsjö är att skapa en sådan positiv social smittoeffekt att man först kan avbryta den offentliga reträtt från området som skett och därefter stimulera till en samlad offentlig offensiv för att stärka och fullfölja Hovsjösatsningen. Vår bild är att det är hög tid att bjuda in andra aktörer på spelplanen – att dela mödorna men också dela framgången.

Att avbryta den offentliga reträtten

"Jag tror det inte, men det kan hända att arbetsmiljöverket har rätt i att Hovsjö är en så farlig arbetsplats för personal inom socialtjänsten att de inte bör jobba där av trygghetsskäl. Men om det är så, är Hovsjö så farligt att bo i att området omedel-

bart borde utrymmas och omgärdas med staket som miljöfarligt område."¹²¹

Tyvärr har mönstret de senaste åren i Hovsjö varit att de offentliga aktörerna dragit sig tillbaka från området. Det har funnits många olika skäl till detta, alltifrån rena organisationseffektiva skäl (billigare om man samlar verksamheten på en plats) till det som i citatet ovan beskrivs som arbetsmiljöskäl.

Ur vårt perspektiv är detta mycket märkligt. Att arbeta med svåra sociala frågor och ungdomsfrågor i ett utsatt område innebär per definition svåra situationer och ibland konfrontationer med de personer som berörs. Allt från svåra omhändertagandebeslut av barn och unga till avslag på olika ansökningar om bistånd eller annat stöd. Detta uppfattar vi som en given utgångspunkt i denna form av socialt arbete. Det blir då obegripligt och inger känslan av att svika det gemensamma välfärdsuppdraget genom att dra sig ur, i stället för att lösa problemet genom att skapa förutsättningar för att arbeta med frågan när de yttre betingelserna är svåra. Många gånger sätter man personalens olika behov mera i fokus än det uppdrag man är satt att lösa.

"Är detta lagligt? Jag läser att Peter Fredriksson har kommit på en idé om att alla lärare på Hovsjöskolan ska få söka om sina tjänster. Jag ställer mig frågande till om det ens är förenligt med den arbetslagstiftning som vi har i det här landet."¹²²

Ett beundransvärt undantag från detta finner vi i satsningen på den nya Hovsjöskolan. Där beslutade man sig för att bryta det negativa mönstret som skolan uppvisat under en följd av år. Man valde aktivt en ny och mera offensiv väg. Som en del av detta beslut bestämde man att alla lärare som ville vara med i detta nya aktivt fick välja att söka sina tjänster. Ett sätt att sätta elevernas behov av att lyckas i skolan framför lärarnas behov av att få stanna kvar på en invand arbetsplats. Modigt och klokt.

¹²¹Sagt i debatten kring den offentliga reträtten från Hovsjö, ¹²²LT debatt, 23 maj 2012

I symboltermer betyder beslut av det retiranderande slaget att man överger området och lämnar det åt sig själv. Därmed lämnar man fältet fritt för allehanda underjordiska lösningar. Allt från informella strukturer för rättskipning – ett tydligt existerande fenomen i Hovsjö – till grogrund för svart ekonomi och kriminalitet. Det är svårt att förstå, eller i varje fall sympatisera med, hur beslutsfattarna tänkt.

Hovsjösatsningen är en både symbolisk och konkret markering av att man önskar bryta detta mönster genom huvudkontorets lokalisering mitt i området tillsammans med närpolisstationen. Tänkbara partners så här långt i processen är det nyanlända projektet K2, Tillväxverket, Polisen, byggbolag, Skolverket, Berättarministeriet och Hovsjöskolan med sin radikalt nya satsning.

Att inleda en offentlig samlad offensiv

*"Det finns en informell tävling mellan ungdomar i Fornhöjden, Ronna och Hovsjö i Södertälje om vilket område som är det tuffaste området. Och kvittot på om området är tufft är de nya lokala polisstationerna, som startats på flera ställen i länet. Det säger Thomas Mattisson, polis Hovsjö poliskontor, i Södertälje."*¹²³

Men det handlar inte enbart om att bromsa den offentliga reträtten från Hovsjö. Det handlar om att inleda en samlad offensiv, en samlad, målmedveten kollektiv mobilisering för att bryta det kollektiva utanförskapet. En av de första aktörerna som, vid sidan av Telge Hovsjö, insett detta är polisen. Satsningen på en närpolisstation har gett tydliga effekter.

Hovsjöborna upplever att det har blivit mycket tryggare sedan poliskontoret öppnade i området. Andelen faktiska brott har också minskat väsentligt. År 2006 uppgav 31 procent av Hovsjöborna att de kände sig oroliga för att råka ut för misshandel. Fyra år senare hade den siffran sjunkit till 16 procent. För polisen

*är det förstås ett kvitto på att deras arbete ger resultat."*¹²⁴

På samma sätt är satsningen på Hovsjö Hub och K2-projektet med placering mitt i Hovsjö en stark symbolisk faktor men kan också utgöra en konkret lösning på arbetslöshetsfrågan för många boende i området. Genom K2-projektets nätverksbaserade arbetsmodell kommer man också aktivt bidra till att suga in fler och fler aktörer in i området. En metod som för omvärlden både kan reducera mystifieringen och stigmatiseringen av området. För de boende i Hovsjö kan det vara ett sätt att i symboliska termer bli synliggjorda.

Inledande steg

*"En insatsstyrka kan vara en polisiär eller militär enhet som mobiliserats för ett, eller flera, särskilda uppdrag. Uppdraget kan vara ett bestämt mål eller att styrkan ligger beredd att agera i olika förväntade skeenden. Styrkan består av särskilt utvalda personer med goda psykiska och fysiska egenskaper samt god utbildning."*¹²⁵

Vi har de senaste två åren intensivt arbetat med marginaliseringen på stadsdelsnivå i sju stora och medelstora städer¹²⁶. I samtliga dessa städer har vi konfronterats med boende, olika offentliga aktörer, näringsliv och bostadsföretag som med en viss uppgivenhet återgett effekterna av olika sorters mer eller mindre spektakulära insatser och projekt i dessa områden. Effekterna har upplevts och beskrivits som i bästa fall måttliga i värsta fall negativa. Om man skulle sammanfatta bilden kan det göras i orden; för lite, för sent, för splittrat, för kortsiktigt och för mycket uppifrån/utifrån.

Problemet i Hovsjö är naturligtvis inte unikt. Och det beror inte på brist på resurser. I Hovsjö plöjer samhället ner oerhörda resursvolymen årligen. Problemet är att i stort sett alla resurser används för att underlätta fortsatt utanförskap, individuellt och kollektivt. Man kan tycka att Hovsjösatsningens dryga

80 miljoner kronor är en stor summa pengar. Men det beror på vad man jämför med. 30 Mkr motsvarar ungefär vad de livslånga kostnaderna för två ungas skolmisslyckanden som leder till att man aldrig kommer in på arbetsmarknaden. Summan motsvarar ungefär 1 procent av de förväntade framtida utanförskapet på de 200 Hovsjöungdomar som statistiskt sett har en sådan framtid framför sig om inget radikalt görs.

Hovsjösatsningen har under ett antal år lett till att ett hopp börjat spira i området. Man har med begränsade resurser kommit överraskande långt. Nu är det dags att ta nästa steg. För detta krävs en samlad insats – en social insatsstyrka med ett övergripande välfärdsuppdrag. En organisation som har till uppgift att samla de gemensamma resurserna i området i ett samlat grepp och ta sig an Hovsjö. Inte som ett problemområde utan som ett kollektivt socialt investeringsprojekt. Ett investeringsobjekt med potentiellt utomordentligt stora möjligheter till avkastning både mänskligt och ekonomiskt. I den lilla skalan ser vi redan idag (vilket framgår i nästa kapitel) att avkastningen på Hovsjöbyggarna ligger på nivåer som en konventionell riskkapitalist knappast kan drömma om.

*"Tisdagen den 27 mars besöker en delegation från Malmö stad och Polisen i Malmö, Södertälje kommun, för att ta del av det brottsförebyggande arbetet som kommunen tillsammans med Polisen i Södertälje arbetar med. Malmö befinner sig där vi befann oss för några år sedan. Sociala insatsgruppen i Södertälje startade 2010 och har kommit längst i de 12 kommuner som finns med i pilotprojektet. Detta är en av anledningarna till att Malmö stad och Polisen i Malmö valt att besöka just oss, säger Rose-Marie Lundkvist, samordnande chef i projektet."*¹²⁷

På individnivå har man för unga män i riskzonen för att bli yrkeskriminella skapat vad som kallas sociala insatsgrupper. Syftet med dessa grupper är att stämma i bäcken och förhindra eller minska rekrytering till gängkriminalitet.

¹²³Sveriges radio P4, 3/5 2009, ¹²⁴Länstidningen 24 mars, 2012, ¹²⁵Wikipedia, ¹²⁶De städer vi arbetat med har varit Malmö, Kristianstad, Helsingborg, Borås, Karlstad, Linköping samt Uppsala, ¹²⁷www.sodertalje.se

litet. På en mer övergripande nivå har rättsväsendet i Södertälje tillsammans med ett stort antal andra offentliga aktörer gjort en massiv mobilisering med syfte att bryta upp de maffialiknande strukturer som etablerat sig i staden. Detta har synliggjorts i samband med rättegången kring det så kallade syrianska nätverket. Där har man också skapat en ledningsorganisation för detta. Den tanke som Hovsjösatsningen väcker är, varför kan man inte göra detta på stadadelsnivå? Vad hindrar att man skapar en "social insatsstyrka" med syfte att långsiktigt bryta det kollektiva utanförskapet i stadsdelen. Detta är naturligtvis en kommunledningsfråga. Det kräver en samlad ledning. Det kräver stora och gemensamma resurser. Det förutsätter ett tvärsankteriet samarbete. Det kanske till och med förutsätter att man blir en försöksverksamhet med egen lagstiftning. En sådan satsning kanske inte bara skulle vara bra ur ett mänskligt och socialt perspektiv det är också en utomordentligt bra ekonomisk affär. Det visar vår socioekonomiska utvärdering. Och vad är alternativet. Fortsätta som nu med en accelererande kollektiva resa ner i marginaliseringsspiralen.

ETT AVGÖRANDE VÄGVAL FÖR SÖDERTÄLJES POLITISKA LEDNING

"Om en kran står och rinner så har man två alternativ. Man kan antingen fokusera på att torka upp på golvet under kranen, eller fokusera på att stänga kranen."

Den tragiska trenden

Inte bara graviditeter smittar, utan också sådant som bidragsberoende, arbetslöshet, sjukfrånvaro, självmord, skilsmässor, fetma – och till och med lycka. Det är svårt att studera social smitta, säger Peter Hedström, som är professor i sociologi vid Nuffield college i Oxford. Han menar att det är rimligt att våra nätverk har stor effekt på hur vi bedömer vad som är normalt och accep-

tabelt. – Det är klart att det upplevs som mindre problematiskt att vara arbetslös om alla ens vänner och grannar är det, säger han. I bostadsområden med hög arbetslöshet är det synnerligen viktigt att åtgärder riktas mot området som sådant, för att förändra utvecklingen.¹²⁸

Historien om Hovsjö skulle kunna vara historien om Herrgården, Skäggetorp, Gamlegården eller något annat miljöprogramsområde i de sju kommuner vi studerat det senaste året. Spåren förskräcker. De stadsdelar vi studerat har precis som Hovsjö motsvarat mellan 5 procent och 10 procent av kommunens totala befolkning. Men i dessa stadsdelar, precis som Hovsjö har i regel livsbetingelserna dramatiskt avvikit från genomsnittet i den aktuella kommunen. Det har handlat om skolresultat, bidragsberoende, förvärvsfrekvens, arbetslöshet, disponibel, liksom sociala mönster, missbruk och kriminalitet. Vad som i övriga delar av kommunen skulle uppfattas som annorlunda eller udda har i dessa stadsdelar förvandlats till en ny normalitet. Då mer än hälften av den vuxna befolkningen inte arbetar eller förviner från stadsdelen på dagtid förändras normalitetsbegreppet dramatiskt.

Hovsjö har historiskt varit på väg att drabbas av denna negativa normalitetsförskjutning. Nu är första gången på decennier som man anar att denna trend kan brytas. Förändringen är tydlig men bräcklig. Faran att den bryts är stor. Kortsiktig klåfingrighet, en bristande förståelse för det sociala investeringsperspektivet, okunskap om effekterna av värdet hos det sociala kapitalet och vikten av lokal förankring för att bygga detta kapital är sådana riskfaktorer. Lite förenklat och naturligtvis tillspetsat finns det två handlingsalternativ inför framtiden.

- Alternativ A. Fullfölj den offentliga reträtten från Hovsjö och ta smällen. I detta scenario ligger att gradvis beröva Telge Hovsjö som bostadsföretag det sociala mobiliseringsuppdrag man haft sedan starten och låta det återgå till att bli en bostadsförvaltare

av traditionellt slag. På detta sätt uppnås sannolikt, och förmodligen oavsiktligt, en slumlordeffekt med betydande långsiktiga kapitalförluster som följd.

- Alternativ B. Fullfölj och förstärk den sociala mobiliseringsprocess som Hovsjösatsningen innebär genom att fullfölja och möjligen förstärka det ursprungliga ägaruppdraget. Kombinera detta med någon form av offentlig multikompetent och myndighetsöverskridande social insatsstyrka på det sätt vi ovan beskrivit med uppgift att förstärka processen. Det just nu inledda projektet K2 i Hovsjö Hub med arbetsmarknadsprofil tillsammans med mobiliseringen av Hovsjöskolan skulle kunna vara de första spjutspetsarna i detta scenario.

Den offensiva vägen

"Hovsjöskolan blir en av tio skolor i landet som får extra stöd av Skolverket under tre års tid. Allt i en satsning för att förbättra elevernas studieresultat. Skolverkets insats ska pågå under tre års tid. Meningen är att särskilt kvalificerade handledare ska arbeta på de aktuella skolorna, och genom stöd till lärarna ska undervisningen utvecklas. Insatsen innebär även stöd till bland annat läxläsning."¹²⁹

Vi påstår alltså att politikerna (och för övrigt hela den offentliga sektorn) i Södertälje står inför ett fundamentalt vägval då det gäller stadsdelen Hovsjö. Låt saker fortgå som de har fortgått i 30 år med känt och icke önskat resultat. Eller gör något radikalt annorlunda. Detta är naturligtvis en stor utmaning. Och stora utmaningar hanterar man inte med små lösningar. Det krävs rejäla tag.

Just nu föreligger ett unikt tillfälle. Södertäljes politiker skapade 2007 fastighetsbolaget Telge Hovsjö med ett unikt uppdrag. Bolaget har lyckats med det otippade. Man har börjat få till stånd en positiv förändring av området. Det som nu föreligger är den samtidiga förekomsten av Hovsjösatsningen, rättsväsendets

¹²⁸Forskning och Framsteg, www.fof.se, ¹²⁹Länstidningen i Södertälje 10/4 2012

insats mot organiserad brottslighet, den nya Hovsjöskolan och det stora arbetsmarknadsprojektet K2 i Hovsjö Hub som tillsammans utgör en unik plattform att bygga på. Här är inte platsen att skissa annat än på konturerna på en sådan möjlig satsning. Men låt oss formulera det i punktform. Dessa unika förutsättningar gör det alltså möjligt att utifrån den analysmodell vi tidigare använt oss av formulera tre utmaningar

1 Gör Hovsjö till landets största sociala investeringsprojekt med syfte att:

- Höja skolresultaten ordentligt över dagens
- Höja förvärvsfrekvensen så att den närmar sig genomsnittet i staden
- Reducera beroendet av offentlig försörjning

2 Gör Hovsjö till ett modellområde för miljonprogramsinvesteringar med syfte att:

- Väva samman och integrera investeringar i fysiskt och socialt kapital för att höja avkastning och skapa synergieffekter
- Använda miljonprogramsinvesteringarna som en metod till social mobilisering

3 Gör Hovsjö till ett modellområde för hur man kan begränsa rekrytering till kriminella gängstrukturer med syfte att:

- Genom den sociala mobiliseringen och bygget av det sociala kapitalet skapar man positiva alternativ till yrkes- och gängkriminalitet och minskar därmed risken för nyrekrytering

Kanske kan dessa utmaningar tyckas vara storstilade men förutsättningarna i Hovsjö är just nu verkligt gynnsamma

- Hovsjösatsningen är på väg att bära

frukt och tycks närma sig ett möjligt take-off skede tämligen snart. Det finns hur mycket som helst att bygga på framåt både i form av idéer och människor.

- Det finns stödjande processer främst i form av K2 och Hovsjöskolan liksom polisens offensiva och långsiktiga närvaro att bygga på. Det är framförallt socialtjänsten som behöver göra en inbrytning i området.
- Det finns mängder med goda erfarenheter från den så kallade Södertäljesatsningen kring myndighetsövergripande samverkan. På motsvarande vis finns det goda metodfarenheter i det sociala mobiliseringsarbetet i Hovsjö.
- Det finns en övergripande ledningsorganisation för samverkan i form av chefssamrådet som även inbegriper polis och räddningstjänst.
- Det finns ett begynnande tänkande i Södertälje kring sociala investeringar och ett beslut om att skapa en social investeringsfond.
- Det finns ekonomiska muskler i Telgekoncernen och rikligt med djärvt nytankande kring sociala frågor
- Det finns i kommunen en i stort sett ny grupp av ledande personer; kommunalråd, stadsdirektören, koncernchef, skolchef och socialchef som inte personligen bär med sig de historiska misslyckandena kring Hovsjö utan helt kan fokusera på att skapa framtidens framgång kring stadsdelen.
- Och sist men inte minst finns i form av Telge Hovsjö, sedan 2007, en aktör med uppdrag och erfarenhet att driva utvecklingsprocessen vidare.

För att lyckas med idén att bli den första kommunen i landet som löser miljonprogramsproblematiken krävs naturligtvis en mängd olika saker. Vi kan direkt se några:

- Att man skapar en social insatsstyrka av det slag vi ovan pekat på.
- Att man avsätter resurser.
- Att man är uthållig och målmedveten.
- Att man uppvisar en rejäl dos politiskt mod och ledarskap.

Nu har vi kommit till den punkt på programmet där vän av ordning kanske säger; det blir för dyrt med en så omfattande insats. Ja, det blir dyrt. Men vad är det egentligen som blir för dyrt. Vi har ovan på några olika vis pekat på vad business as usual scenariot kostar. Prislappen för att fortsätta som förr. Vi talar då om en prislapp på vilken det står ett flertal miljarder. Varje ung människa som lämnar Hovsjöskolan med underkända betyg och med betydande risk för ett livslångt utanförskap innebär en sannolik samhällskostnad på cirka 10 – 15 Mkr. Om vi inte lyckas vända trenden i Hovsjöskolan kommer den långsiktiga kostnaden att belasta kommunen med mellan 200 och 500 miljoner kronor beroende vilken tidshorisont vi anlägger.

Därför är inte frågan hur mycket den fortsatta Hovsjösatsningen får kosta utan hur många miljoner som samhället anser sig ha råd att förlora. För beslutsfattarna i Södertälje föreligger nu den unika chansen att vara den första kommunen i landet som lyckas vända den negativa trenden i ett miljonprogramsområde. Så vad har man för val?

REFERENSER & RAPPORTER SOM HAR SIN UTGÅNGSPUNKT I SOCIOEKONOMISK ANALYS SEE & OFUS 2012-09-20

Nedan anges några av de studier vi genomfört som har beröring med detta arbetsområde. De flesta av dem finns tillgängliga på våra hemsidor www.ofus.nu, www.seeab.se samt www.socioekonomi.se och går utmärkt att ladda ner. Några av dem finns dessutom tillgängliga på engelska.

Lundmark & Nilsson, Utvärdering av ADHD-projektet på Norrtäljeanstalten, OFUS & Kriminalvården, 2010

Lundmark & Nilsson, En skillnad som gör en skillnad – en metodutvärdering och socioekonomisk analys av Mission Possible, OFUS & Fryshuset, 2011

Lundmark & Nilsson, Skuldsättning ur ett socioekonomiskt perspektiv – OFUS & Konsumentverket, 2011

Lundmark & Nilsson, Vänd dem inte ryggen – socioekonomisk analys av destruktiva subkulturer, OFUS & Fryshuset, 2012

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 1997, Sara Söderberg, en studie om samverkan och samhällsekonomi kring personer med ryggont.

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 2000, Eva-Britt Larsson – en person med psykosociala arbetshinder.

Lundmark, Nilsson & Wadeskog, OFUS, 2008, 1+1=3, en analys av samverkan och socioekonomiska effekter av rehabprojektet ITOK, SEE, KVS & SLL

Nilsson, 1987, 20 maj 2007, en framtidsstudie av Södertälje Kommun, SEE & Södertälje Kommun

Nilsson, OFUS, 2000, Svempa Johansson, missbrukare eller företagare, en analys av de samhällsekonomiska konsekvenserna av arbetskooperativet Basta.

Nilsson, 2008, Den osynliga lönsamheten - Tullens beslag av heroin och amfetamin ur ett socioekonomiskt perspektiv, SEE.

Nilsson, 2008, Samverkan i Sörmland – en analys av Sörmlands Samordningsförbund - RAR, OFUS & RAR

Nilsson, 2009, Socioekonomisk investeringskalkyl kring ett projekt med en vidgad arbetsmarknad i Jönköpings Län, OFUS & Regionförbundet i Jönköpings Län

Nilsson, 2010, De unga, utanförskapet och arbetsmarknaden, OFUS & Ungdomsstyrelsen

Nilsson, 2010, Helhetssyn och långsiktighet – en socioekonomisk analys av de folkhälsopolitiska målen, OFUS & Folkhälsoinstitutet

Nilsson, 2011, Helhetssyn & långsiktighet – strategier baserade på socioekonomiskt tänkande, SEE & Idéer för Livet/Skandia

Nilsson, 2011, Är du lönsam lille vän, En socioekonomisk analys av unga, skolmisslyckanden och arbetsmarknaden, SEE

Nilsson, 2012, Den ojämnliska välfärden i Malmö ur ett socioekonomiskt perspektiv, OFUS & Malmökommissionen

Nilsson, 2012, Sociala investeringar – från prat till verkstad, OFUS & Idéer för livet

Nilsson, Svedin & Wadeskog, Ekonomisk effekter i olika former av missbruksbehandling, Stockholms Stad, FoU-byrån & SEE, 1986.

Nilsson & Wadeskog, 1979, SEE & Statens Ungdomsråd, Det blir för dyrt – en studie av missbrukets samhällsekonomiska kostnader.

Nilsson & Wadeskog, 1996, SEE & Nacka kommun, Vårdkedjor, samverkan och ekonomi – fallet stroke och äldre personer.

Nilsson & Wadeskog, 1998, SEE & Södertälje kommun, Vårdkedjor, psykiatireformen och ekonomin – fallet Södertälje.

Nilsson & Wadeskog, 1999, Socialstyrelsen & SEE, Rutger Engström- missbrukare eller psykiskt sjuk.

Nilsson & Wadeskog, 2003, SEE & Landstinget i Dalarna, Carina Persson, en studie av fetmans samhällsekonomiska konsekvenser.

Nilsson & Wadeskog, 2004, Ett socialt investeringsperspektiv, SEE & Socialstyrelsen.

Nilsson & Wadeskog, 2005, Resten av bilden – Socioekonomiska bokslut som en metod att värdera sociala företag, SEE.

Nilsson & Wadeskog, 2006, Det lönar sig – ekonomisk utvärdering av personligt ombud för psykiskt funktionshindrade, Socialstyrelsen & SEE.

Nilsson & Wadeskog, 2006, Bättre träffbild ger högre effektivitet, ekonomisk utvärdering av PO-reformen i Västmanland, Länsstyrelsen i Västmanland & OFUS.

Nilsson & Wadeskog, 2006, Det sociala företaget och samhället – socioekonomiska bokslut för Basta och VägenUt!, NUTEK & SEE.

Nilsson & Wadeskog, 2007, Billigare och bättre – socioekonomiska bokslut för de sociala arbetskooperativen KOS & Briggen, SEE & Europeiska socialfonden.

Nilsson & Wadeskog, 2007, Skräddarsydd rehabilitering – en lönsam historia. Utvärdering av rehabprojektet Gemet i Karlstad, SEE.

Nilsson & Wadeskog, 2008, Utvärdering av rehabprojektet Livlinan i Österåker, SEE.

Nilsson & Wadeskog, 2008, Utvärdering av Metadonprogrammet i Stockholm, SEE & MOB.

Nilsson & Wadeskog, 2008, Utvärdering av Subutexbehandling i kombination med psykoterapi i Stockholm, SEE & MOB.

Nilsson & Wadeskog, 2008, Det är bättre att stämma i bäcken än i ån lönsamheten – att värdera de ekonomiska effekterna av tidiga och samordnade insatser kring barn och unga, SEE & Idéer för livet/Skandia.

Nilsson & Wadeskog, 2008, Handbok i socioekonomiska bokslut, SEE & NUTEK.

Nilsson & Wadeskog, 2008, Den osynliga och diffusa rehabiliteringspotentialen - översiktliga socioekonomiska kalkyler kring effekterna av framgångsrik rehabilitering inom ramen för samordningsförbund, SEE & Statskontoret

Nilsson & Wadeskog, 2008, Summan av att ge människor en andra chans – en socioekonomisk analys av Lugna Gatans verksamhet, SEE & Fryshuset

Nilsson & Wadeskog, Focus on the individual, SEE & Idéer för Livet/Skandia, 2009

Nilsson & Wadeskog, 2009, Utvärdering av skolverkets samverkansprojekt, SEE & Skolverket

Nilsson & Wadeskog, De deprimerade unga flickorna – ett socioekonomiskt perspektiv, SEE & Idéer för Livet/Skandia, 2010

Nilsson & Wadeskog, Handbok till en förenklad socioekonomisk analysmodell, SEE & Idéer för Livet/Skandia, 2010

Nilsson & Wadeskog, Gatuvåldets ekonomi, del 1 – individer och förlopp, SEE & Hjärnkraft, 2011

Nilsson & Wadeskog, Simuleringsmodell kring barns och ungas utanförskap samt dess effekter i vuxenlivet, SEE & SKL, 2011

Nilsson & Wadeskog, Utanförskapets ekonomiska sociotoper – socioekonomisk analys på stadsdelsnivå, SEE, 2012

En investering för framtiden

EUROPEISKA
UNIONEN
Europeiska
regionala
utvecklingsfonden

